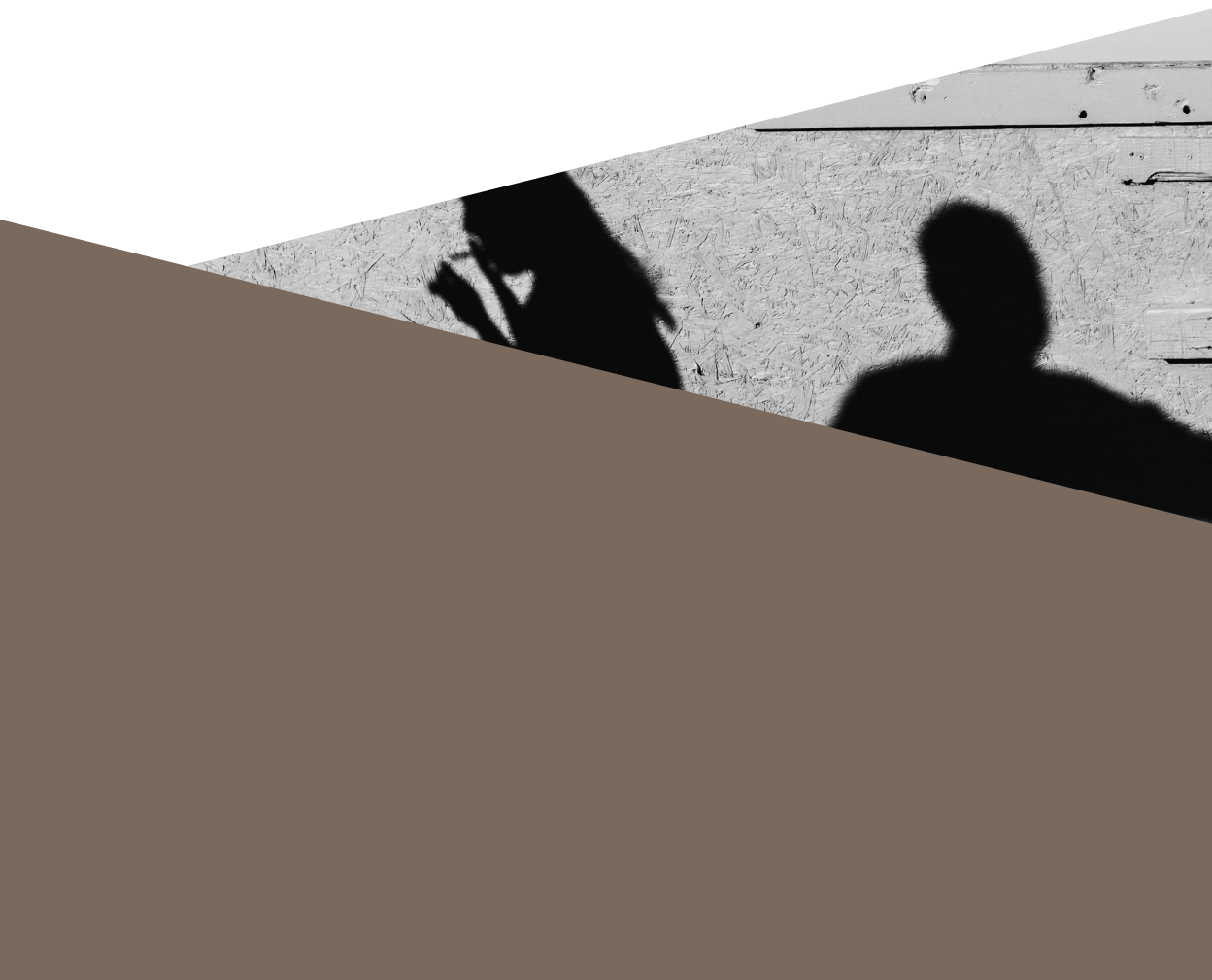

Barn och unga som begår brott

Handbok för socialtjänsten

Barn och unga som begår brott

Handbok för socialtjänsten

Den 1 juli 2025 träder en ny socialtjänstlag och socialtjänstförordning i kraft. Det innebär att de lagrum som det hänvisas till i denna handbok inte stämmer överens med den nya lagen och förordningen.

Mycket av innehållet i handboken gäller dock fortfarande. Socialstyrelsen har gett ut ett meddelandeblad som beskriver vad som är nytt eller ändrat genom den nya socialtjänstlagen. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/meddelandeblad/2025-4-9526.pdf>

Vi arbetar med att revidera handböckerna med anledning av den nya lagen.

Det finns en jämförelsetabell som anger för varje paragraf i socialtjänstlagen (2001:453) vilken eller vilka bestämmelser i den föreslagna nya lagen som den helt eller delvis motsvaras av på sidan 1138 i proposition 2024/25:89 En förebyggande socialtjänstlag – för ökade rättigheter, skyldigheter och möjligheter.

Denna publikation skyddas av upphovsrättslagen. Vid citat ska källan uppges. För att återge bilder, fotografier och illustrationer krävs upphovsmannens tillstånd.

Publikationen finns som pdf på Socialstyrelsens webbplats. Publikationen kan också tas fram i alternativt format på begäran. Frågor om alternativa format skickas till alternativaformat@socialstyrelsen.se

ISBN 978-91-7555-515-7

Artikelnummer 2020-2-6577

Omslagsfoto: Therese Winberg Photography/Johnér bildbyrå

Sättning Atta45 Tryckeri AB

Tryck Atta45 Tryckeri AB, februari 2020

Svanenmärkt trycksak, 3041 0001

Förord

Socialstyrelsen har av regeringen fått i uppdrag att stödja huvudmän samt yrkesverksamma inom den sociala barn- och ungdomsvården genom insatser för att främja kompetens, stabilitet samt kvalitetsutveckling inom området (S2018/00535/FST).

Socialstyrelsen har inom ramen för uppdraget bland annat tagit fram denna handbok, Barn och unga som begår brott – handbok för socialtjänsten. Handboken riktar sig framförallt till de inom socialtjänsten som arbetar med barn och unga som antingen är misstänkta för brott eller som har begått brott.

Syftet med handboken är att underlätta tillämpningen av det regelverk som gäller på området. Innehållet bygger i huvudsak på lagstiftning, förarbeten, rättsfall och beslut från Justitieombudsmannen samt Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd. Handboken kompletterar Socialstyrelsens allmänna råd (HSLF-FS 2019:30) om handläggning av ärenden som gäller unga lagöverträdare.

Juristen Petra Bergendahl har ansvarat för uppdraget. Juristen Cecilia Molinder Berglund och utredarna Gunnel Hedman Wallin, Karin Hermansson, Liselotte Persson Öhrn och Helena Stålhammar har deltagit i arbetet. Mariana Näslund Blixt har varit ansvarig enhetschef.

Socialstyrelsen vill tacka alla som med stort engagemang och kunnande har bidragit till arbetet.

Olivia Wigzell
Generaldirektör

Innehåll

Förord	3
Om handboken	9
Professionellt socialt arbete i barn- och ungdomsvården	9
Handboken delas in i tre olika delar	10
Avgränsningar	11
Bakgrund	11
Förklaring av begrepp	13
Förkortningar	13
Del 1. Samhällets ansvar för barn och unga som begår brott	15
Barns grundläggande rättigheter	16
Barns rättigheter enligt föräldrabalken	16
Barnkonventionen har stärkt barnets ställning	16
Ett gemensamt ansvar för barn som begår brott	25
Vårdnadshavares ansvar	25
Socialnämndens ansvar för barn och unga	26
Gemensamt ansvar att uppmärksamma socialtjänsten på barn som far illa	30
Socialtjänsten och de rättsvårdande myndigheterna har olika roller ..	31
Samverkan mellan olika aktörer behövs	33
God kvalitet i arbetet med unga lagöverträdare	36
Rutiner och arbetssätt för ett bra samarbete	36
Personalens kompetens	37
Del 2. Rättsprocessen för barn och unga	40
Barn och unga särbehandlas straffrättsligt	41
Rättsprocessen för barn och unga	43
Socialnämnd m.fl. ska underrättas vid misstanke om brott	43
Utredning av brott när den misstänkta är ett barn under 15 år – 31 § LUL	45

Prövning i domstol om ett barn under 15 år begått brott – bevistalan	48
Utredning av brott när den misstänkta är 15–17 år eller 18–20 år	50
När kan man gripas och anhållas?	52
Vad gäller för polisförhör?	53
När kan man häktas?	55
När kan tvångsmedel användas?	57
Åklagaren kan väcka åtal eller besluta om annan åtgärd	58
Domstolsförhandling	62
Rätt till juridiskt biträde eller offentlig försvarare	65
Medling med anledning av brott	66
Vad är medling?	66
Kommunens ansvar att erbjuda medling	66
Förutsättningar för medling	67
När sker medling?	68
Medlingsmöte	68
Resultatet av medlingen	69
Vilka påföljder kan barn och unga dömas till?	70
Kort om olika påföljder	70
Ungdomsvård	70
Ungdomstjänst	72
Sluten ungdomsvård	73
Omprövning av påföljd	74
Skyldighet att betala ersättning	77
Böter	77
Skadestånd	77
Avgift till brottsofferfonden	78
Vilken information finns i olika register?	79
Misstankeregistret	79
Belastningsregistret	80
Del 3. Socialnämndens ansvar och uppgifter	83
Utreda barn och unga som är misstänkta för brott	84
Inleda utredning	84
Bedömning av risk för återfall i brott och annan ogynnsam utveckling	85

Begära utredning enligt 31 § LUL.....	87
När finns det anledning för nämnden att begära en utredning?	87
Vad kan nämnden få för information?	88
Hur går en begäran om utredning till?	88
Göra en framställan om beivret	89
Närvara vid polisförhör.....	91
Syftet med att närvara vid polisförhör	91
Socialnämndens skyldighet att närvara om barnet är under 15 år	92
Socialnämndens skyldighet att närvara om barnet är 15–17 år.....	92
Underrättelse om förhör.....	93
Förundersökningssekretess	93
Överväga alternativ till häktning.....	95
Omedelbart omhändertagande när barnet riskerar att häktas	95
Omedelbart omhändertagande och andra åtgärder när barnet är häktat	97
När kan ett omhändertagande vara ett alternativ till häktning?	98
Skriva yttrande enligt 11 § LUL.....	100
Underlaget hämtas in i en utredning.....	100
Vilken socialnämnd ska skriva yttrande?	101
När ska yttrandet lämnas?	101
Innehållet i ett yttrande	101
Kommunicering av yttrande	112
Lämna upplysningar utan hinder av sekretess	112
Fråga barn och unga om kontakt med medlingsverksamheten.....	113
Erbjuda kontakt med medlingsverksamheten	113
Lämna vidare information till medlingsverksamheten.....	114
Vilken kommun är ansvarig för att verkställa en dom?.....	115
Socialnämndens ansvar för vård och insatser	117
Behovet av vård och insatser ser olika ut	117
Vård och insatser med inriktning på barn och unga som begår brott	118
Verkställa ungdomsvård.....	122
Verkställa ungdomstjänst	125

När ska ungdomstjänsten påbörjas?	125
När ska ungdomstjänsten vara genomförd?	126
Information och önskemål om ungdomstjänst	126
Besluta om arbetsplats	127
Vilka uppgifter kan lämnas till arbetsplatsen?	129
Utse handledare	129
Upprätta en arbetsplan	130
Vad ingår i särskilt anordnad verksamhet?	132
Uppföljande kontakt efter avslutad ungdomstjänst	132
Personskadeskyddet – statlig ersättning vid skada	133
Underrätta åklagaren när påföljd inte kan genomföras	134
Underrättelse vid misskötsamhet	134
Underrättelse vid andra hinder för verkställighet	135
Hur bör underrättelsen se ut?	136
Socialnämndens ansvar vid slutet ungdomsvård	137
Socialnämndens övergripande ansvar	137
Socialnämnden ska vara delaktig i SiS verkställighetsplanering	140
Socialnämndens uppfattning ska inhämtas i vissa frågor	141
Vissa sekretessfrågor	144
Vad är sekretess?	144
Vilka gäller sekretessen mot?	145
Sekretess vid samverkan med andra	148
Sekretessbrytande bestämmelser	148
Referenser	156
Socialstyrelsens författningsregister	157
Riksåklagarens riktlinjer	157
Barnrättskommitténs allmänna kommentarer	158
Sakregister	159
Socialstyrelsens allmänna råd om handläggning av ärenden som gäller unga lagöverträdare	162

Om handboken

Socialtjänstens arbete är komplext och de som arbetar inom socialtjänsten behöver ha kunskaper inom flera olika områden. Bland annat behövs kunskap om vilka regler som gäller inom den verksamhet man arbetar i. Syftet med handboken är därför att underlätta tillämpningen av det regelverk som gäller för socialtjänsten när ett barn eller ung person antingen är misstänkt för ett brott eller har begått ett brott.

Handboken är ett komplement till Socialstyrelsens allmänna råd (HSLF-FS 2019:30) om handläggning av ärenden som gäller unga lagöverträdare.

Innehållet bygger i huvudsak på lagstiftning, förarbetsuttalanden, rättsfall, beslut från Justitieombudsmannen samt på Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd.

Handboken kom ut första gången år 2009. Sedan dess har flera av de lagar, förordningar, föreskrifter och allmänna råd från Socialstyrelsen – som direkt eller indirekt berör socialtjänstens arbete med barn och unga – antingen upphävts och ersatts av andra författningar eller ändrats på andra sätt. Innehållet i handboken har därför setts över i förhållande till både nya och ändrade bestämmelser och rekommendationer på området.

Samtidigt har forskningen gett vissa nya kunskaper om vilka risk- och skyddsfaktorer som har samband med att barn och unga utvecklar ett normbrytande beteende, vilket bland annat kan ta sig uttryck i att de begår brott. Handboken kan därför med fördel läsas tillsammans med Bedöma risk och behov för barn och unga som begår brott eller har annat normbrytande beteende - Kunskapsstöd för socialtjänsten, Socialstyrelsen (2020).

Professionellt socialt arbete i barn- och ungdomsvården

Handboken är avsedd att användas inom ramen för ett professionellt socialt arbete i barn- och ungdomsvården. Ett sådant arbete styrs av barnets eller den unges bästa och genomförs tillsammans med barn,

unga och deras närstående. Kärnan i det sociala arbetet är möten för positiva och varaktiga förändringar. Det gäller också i komplexa situationer där förhållandena kan vara osäkra och det kanske inte går att få samtycke till insatser.

Grundläggande för ett professionellt förhållningssätt är att den enskilde yrkesutövaren reflekterar över sin yrkesroll och över värderingar och normer som kan påverka arbetet. Till ett professionellt arbete hör att använda relevanta kunskaper, färdigheter och förhållningssätt samt att förstå vad rättssäkerhet och god förvaltning innebär. Samverkan med andra verksamheter är också centralt. Den enskilde yrkesutövaren behöver dessutom få stöd av en organisation som arbetar professionellt och själv bidra till att utveckla verksamheten.

Handboken delas in i tre olika delar

Handboken består av tre delar:

- **Del 1. Samhällets ansvar för barn och unga som begår brott.**

Denna del tar dels upp barns grundläggande rättigheter som de beskrivs i föräldrabalken och i FN:s konvention om barnets rättigheter, dels vad som är vårdnadshavares, socialnämnds och rättsväsendets ansvar. Del 1 beskriver också hur bestämmelserna om samverkan mellan olika verksamheter ser ut och tar upp frågor om kvalitet och kompetens.

- **Del 2. Rättsprocessen för barn och unga.** Denna del beskriver de bestämmelser i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare och i annan lagstiftning som blir aktuella när ett barn eller ung person misstänks för att ha begått ett brott. Eftersom reglerna ser delvis olika ut beroende på barnets och den unges ålder tydliggörs vilka regler som gäller för olika åldersgrupper. Del 2 innehåller också särskilda avsnitt om medling, de särskilda ungdomspåföljderna, skyldigheten att betala ersättning och registrering i misstankeregistret och belastningsregistret. Syftet med del 2 är att sätta in bestämmelserna som rör socialnämndens arbete med unga lagöverträdare i ett sammanhang.

- **Del 3. Socialnämndens ansvar och uppgifter.** Denna del är en fördjupningsdel som beskriver socialtjänstens uppgifter i arbetet med unga lagöverträdare. Det tar upp frågor om socialnämndens utred-

ningsansvar, begäran om utredning enligt 31 § LUL, socialtjänstens närvaro vid polisförhör, ansvaret att vidta åtgärder vid häktning av barn, yttrande enligt 11 § LUL, ansvaret att fråga barnet eller den unge om kontakt med medlingsverksamheten. Del 3 tar också upp frågor om att verkställa påföljderna ungdomsvård och ungdomstjänst, socialtjänstens ansvar vid sluten ungdomsvård och underrättelse till åklagare och avslutas med ett avsnitt om sekretess.

Avgränsningar

Handboken är i första hand tänkt att ge stöd i arbetet från att socialtjänsten får kännedom om att ett barn eller en ung person misstänks för brott. Den tar därför inte upp frågor om förebyggande arbete innan socialtjänsten får information om misstanken om brott. Handboken tar inte heller upp frågor om dokumentation.

Handboken ger därför bara en del av den information som socialtjänsten behöver för att arbeta med barn och unga som är misstänkta för eller dömda till påföljd för brott. För att få hela bilden behövs därmed även andra handböcker, kunskapsstöd och publikationer, till exempel:

- Utreda barn och unga – handbok för socialtjänstens arbete enligt socialtjänstlagen, Socialstyrelsen (2015)
- Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten, Socialstyrelsen (2015)
- Grundbok i BBIC – Barns behov i centrum
- Metodstöd för BBIC – Barns behov i centrum

Bakgrund

Regeringens uppdrag

Socialstyrelsen har fått regeringens uppdrag (S2018/00535/FST) att under 2018 och 2019 stödja huvudmän samt yrkesverksamma inom den sociala barn- och ungdomsvården genom insatser för att främja kompetens och stabilitet samt kvalitetsutveckling inom området. Arbetet med denna handbok har genomförts som en del i det uppdraget.

Inom ramen för regeringsuppdraget ska handboken bidra till att:

- stärka den sociala barn- och ungdomsvårdens arbete med särskilt utsatta grupper av barn och unga, inte minst i särskilt utsatta och prioriterade områden
- ytterligare stärka barnrättsperspektivet inom den sociala barn- och ungdomsvården och att barn ska få sina rättigheter tillgodosedda
- främja kunskap, kompetens och stabilitet hos yrkesverksamma inom den sociala barn- och ungdomsvården.

Agenda 2030 för hållbar utveckling

Agenda 2030 är samlingsnamnet på de globala utvecklingsmål som beslutades av FN 2015. Agenda 2030 har 17 mål för hållbar utveckling som syftar till att utrota fattigdom och hunger, förverkliga de mänskliga rättigheterna för alla, uppnå jämställdhet och egenmakt för alla kvinnor och flickor samt för att säkerställa ett varaktigt skydd för planeten och dess naturresurser.

Arbetet med handboken Barn och unga som begår brott har bland annat bäring på följande mål i Agenda 2030:

- **Mål 3** är att säkerställa att alla kan leva ett hälsosamt liv och verka för alla människors välbefinnande i alla åldrar. Delmål 3.5 handlar om att stärka insatserna för att förebygga och behandla drogmissbruk, inklusive narkotikamissbruk och skadligt alkoholbruk.
- **Mål 5** är att uppnå jämställdhet, och alla kvinnors och flickors egenmakt. Delmål 5.2 handlar om att avskaffa alla former av våld mot alla kvinnor och flickor i det offentliga och privata rummet, inklusive människohandel, sexuellt utnyttjande och andra typer av exploatering.
- **Mål 16** är att främja fredliga och inkluderande samhällen för hållbar utveckling, se till att alla har tillgång till rättvisa samt bygga upp effektiva och ansvarsskyldiga och inkluderande institutioner på alla nivåer. Delmål 16.1 handlar om att avsevärt minska alla former av våld och dödligt våld överallt, delmål 16.2 handlar om att eliminera övergrepp, utnyttjande, människohandel och alla former av våld eller tortyr mot barn, delmål 16.3 handlar om att främja rätts-säkerheten på nationell och internationell nivå samt säkerställa lika tillgång till rättvisa för alla och delmål 16.10 handlar om att säker-

ställa allmän tillgång till information och skydda grundläggande friheter, i enlighet med nationell lagstiftning och internationella avtal.

Förklaring av begrepp

I den här handboken används följande begrepp med den betydelse som anges här.

Barn Personer under 18 år.

Normbrytande beteende Med normbrytande beteende avses negativa, destruktiva beteenden som på olika sätt innebär överträdelser mot lagar, regler eller normer. (Läs mer i Bedöma risk och behov för barn och unga som begår brott eller har annat normbrytande beteende - Kunskapsstöd för socialtjänsten, Socialstyrelsen (2020).

Unga Personer som har fyllt 18 men inte 21 år.

Unga lagöverträdare Personer som inte har fyllt 21 år som är misstänkta för brott eller dömda till påföljd på grund av brott.

Förkortningar

AR	Socialstyrelsens allmänna råd
BBIC	Barns behov i centrum (I första hand ett arbetssätt framtaget av Socialstyrelsen för socialtjänstens myndighetsutövning)
BrB	Brottsbalken (1962:700)
Brå	Brottsförebyggande rådet
FB	Föräldrabalken (1949:381)
FL	Förvaltningslagen (2017:900)
FN	Förenta nationerna
FuK	Förundersökningskungörelsen (1947:948)
HSLF-FS	Gemensamma författningssamlingen, vilken omfattar hälso- och sjukvård, socialtjänst, läkemedel, folkhälsa m.m.
HVB	Hem för vård eller boende
JO	Justitieombudsmannen/Riksdagens ombudsmän

Kap.	Kapitel
LSS	Lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade
LSU	Lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård
LUL	Lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare
LVM	Lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall
LVU	Lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga
OSL	Offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalken (1942:740)
RåR	Riksåklagarens riktlinjer
SFB	Socialförsäkringsbalken (2010:110)
SiS	Statens institutionsstyrelse
SoF	Socialtjänstförordningen (2001:937)
SoL	Socialtjänstlagen (2001:453)
SOSFS	Socialstyrelsens föfattningssamling
SOU	Statens offentliga utredningar

Del 1.

Samhällets ansvar för barn och unga som begår brott

Barns grundläggande rättigheter

För att sätta bestämmelserna som rör socialnämndens arbete med unga lagöverträdare i ett sammanhang ger det här kapitlet en beskrivning av barns grundläggande rättigheter som de beskrivs i föräldrabalken, FB, och i barnkonventionen, alltså Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter.

Barns rättigheter enligt föräldrabalken

Barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Barn ska behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling.¹

I rätten till omvårdnad ingår inte bara rätten för barnet att få sina materiella behov tillgodosedda. Minst lika viktiga är barnets psykiska behov. I barnets rätt till trygghet ligger bland annat att få leva under stabila förhållanden och att ha någon att lita på. Till en god vård och fostran hör att barnet får känna att det behövs och att han eller hon får pröva sin förmåga och utveckla sina inneboende resurser för att, efter hand, frigöra sig från sitt beroende av vårdnadshavarna. I en god fostran ligger också att barnet får lära sig att sätta gränser för sitt handlande och att ta ansvar.²

Barnkonventionen har stärkt barnets ställning

De rättigheter som barn har enligt barnkonventionen är en del av de mänskliga rättigheter som under lång tid fastställts genom olika internationella överenskommelser.³ Syftet med konventionen är att stärka barnets rättigheter genom att tydliggöra att barn är rättighetsbärare.

Från och med den 1 januari 2020 gäller artiklarna 1–42 i barnkonventionen som svensk lag. Det innebär bl.a. ett förtydligande av att alla som tillämpar bestämmelser i svenska lagar ska tolka dessa i förhållande till barnkonventionen.⁴

¹ 6 kap. 1 § FB.

² Se prop. 1981/82:168 s. 59.

³ Se prop. 2017/18:186 s. 59.

⁴ Se prop. 2017/18:186 s. 1.

Sverige har dock som konventionsstat redan före lagens inträde varit skyldigt att vidta alla lämpliga åtgärder för att genomföra de rättigheter som erkänns i konventionen.⁵ Det har bland annat skett genom att svensk lagstiftning i vissa delar har omarbetats utifrån konventionens artiklar och genom att nya bestämmelser har förts in.⁶

Rättigheter för barn som misstänks för eller är dömda för brott

Barnkonventionen innehåller fyra grundläggande principer som är styrande för tolkningen av övriga artiklar, som dessutom har en egen självständig betydelse. Dessa är:

- Förbud mot diskriminering (artikel 2)
- Barnets bästa (artikel 3)
- Barnets rätt till liv och utveckling (artikel 6)
- Barnets rätt att uttrycka sina åsikter (artikel 12).⁷

Barnkonventionen innehåller också två artiklar som särskilt berör unga lagöverträdare. Dessa är:

- artikel 37 om frihetsberövande och behandling av frihetsberövade barn
- artikel 40 om barns rättigheter som misstänkt, åtalad eller dömd.

Inom rättskipningen för unga lagöverträdare måste Sverige, liksom alla andra konventionsstater, systematiskt tillämpa såväl grundprinciperna i artikel 2, 3, 6 och 12 i konventionen som de principiella grunder för rättskipning för unga lagöverträdare vilka fastställs i artikel 37 och 40 samt övriga tillämpliga artiklar i konventionen.

Förbud mot diskriminering

En av barnkonventionens grundprinciper är förbudet mot diskriminering. Enligt artikel 2.1 i barnkonventionen ska konventionsstaterna respektera och tillförsäkra varje barn inom deras jurisdiktion de rättigheter som anges i konventionen utan åtskillnad av något slag. Det gäller oavsett barnets eller dess förälders eller vårdnadshavares kön, funktionsnedsättning med mera.

⁵ Se artikel 4 barnkonventionen.

⁶ Se prop. 2017/18:186 s. 63.

⁷ Se prop. 1997/98:182 s. 9.

FN:s kommitté för barnets rättigheter – barnrättskommittén – publicerar så kallade allmänna kommentarer om hur olika artiklar och teman i barnkonventionen kan tolkas. De allmänna kommentarerna är inte juridiskt bindande för konventionsstaterna, men kan ge ett viktigt stöd och viss vägledning vid tolkning och tillämpning av konventionsåtaganden i Sverige.⁸

Enligt barnrättskommittén innebär förbudet mot diskriminering inte att alla barn ska behandlas exakt likadant.⁹ Skyldigheten att inte diskriminera kan ibland kräva särskilda åtgärder för enskilda eller grupper av barn för att deras rättigheter ska bli tillgodosedda. Exempelvis kan barn med funktionsnedsättning behöva särskilt stöd.¹⁰

När det gäller unga lagöverträdare har barnrättskommittén bl.a. framfört att barn behöver skyddas mot diskriminering från den tidigaste kontakten med det straffrättsliga systemet och under hela rättegången. Särskild uppmärksamhet bör riktas mot flickor och barn som diskrimineras på grund av sexuell läggning eller könsidentitet. Barn med funktionsnedsättning har rätt till anpassningar så som t.ex. psykosocialt stöd och hjälp med kommunikation.¹¹

Förbud mot diskriminering finns även i bland annat 1 kap. 2 § regeringsformen och i diskrimineringslagen (2008:567).

Barnets bästa

En annan av barnkonventionens grundprinciper gäller barnets bästa. Av artikel 3.1 barnkonventionen framgår att vid alla åtgärder som rör barn ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa.

Principen om barnets bästa gäller givetvis även i beslut och andra åtgärder som fattas inom rättskipningen. Barnrättskommittén har bl.a. uttalat följande. Barn skiljer sig från vuxna i sin fysiska och psykologiska utveckling. Sådana skillnader utgör grunden för ett lägre straffrättsligt ansvar och för ett separat system med ett differentierat, individualiserat tillvägagångssätt. Exponering för det straffrättsliga systemet har visat sig orsaka skador på barn, vilket begränsar deras chanser att bli ansvarsfulla vuxna.¹²

⁸ Läs mer i prop. 2017/18:186 s. 84-85.

⁹ Se barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 5 (CRC/GC/2003/5) p.12.

¹⁰ Se vidare i artikel 23 barnkonventionen.

¹¹ Se barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 24 (CRC/C/GC/24) p. 40.

¹² Se barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 24 (CRC/C/GC/24) p. 2.

Principen om barnets bästa kommer till uttryck i exempelvis 1 kap. 2 § SoL och i 1 § LVU.

Barnets rätt till liv och utveckling

Även barnets rätt till liv, överlevnad och utveckling (artikel 6) är en grundläggande princip i barnkonventionen. Enligt barnrättskommittén ska ordet ”utveckling” här tolkas i dess vidaste bemärkelse – som ett helhetsbegrepp som omfattar barnets fysiska, mentala, andliga, moraliska, psykologiska och sociala utveckling.¹³ Begreppet utveckling handlar inte enbart om att förbereda barnet för vuxenlivet. Det handlar om att erbjuda bästa möjliga förhållanden för barndomen, det vill säga för barnets liv just nu.¹⁴

Barnets rätt att uttrycka sina åsikter

Den fjärde grundprincipen i barnkonventionen är barnets rätt att fritt uttrycka sina åsikter. Konventionsstaterna ska tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad, enligt artikel 12.1 i barnkonventionen.

Artikel 12 fastställer inte bara en rättighet i sig, utan ska också beaktas vid tolkning och genomförande av alla andra rättigheter.¹⁵ Barnets åsikter är till exempel en faktor att ta hänsyn till vid bedömningen av barnets bästa.¹⁶

Det är viktigt att notera att det är fråga om en rättighet, inte en skyldighet för barnet att uttrycka sina åsikter.¹⁷ För att barnet ska kunna uttrycka sina åsikter behöver han eller hon också få information om det saken gäller.¹⁸

Rätten att bli hörd omfattar alla barn ”som är i stånd att bilda egna åsikter”. Barnrättskommittén har uttalat att denna fras inte ska ses som en begränsning, utan snarare som en skyldighet för konventionsstaterna att i största möjliga utsträckning bedöma barnets kapacitet att

¹³ Se barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 5 (CRC/GC/2003/5) p. 12.

¹⁴ Se *Handbok om barnkonventionen*, UNICEF, 2008, s. 85.

¹⁵ Se barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 12 (CRC/C/GC/12) p. 2.

¹⁶ Jfr barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 14 (CRC/C/GC/14) p. 43-45 och kommentar nr 12 (CRC/C/GC/12) p. 70-74.

¹⁷ Se barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 12 (CRC/C/GC/12) p.16.

¹⁸ Se barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 12 (CRC/C/GC/12) p. 25.

bilda en egen åsikt. Vidare ska aldrig konventionsstaterna utgå från antagandet att ett barn inte kan uttrycka sina åsikter. Tvärtom ska de förutsätta att barnet är i stånd att bilda sina egna åsikter och erkänna att barnet har rätt att uttrycka dessa. Det är därmed inte barnets ansvar att först bevisa sin förmåga.¹⁹

Barnrättskommittén pekar på att konventionsstaterna är skyldiga att säkerställa att rätten att uttrycka sina åsikter genomförs för barn som har svårt att föra fram sina åsikter. Kommittén uttalar till exempel att man ska förse barn som har en funktionsnedsättning med de kommunikationsverktyg som behövs för att dessa barn lättare ska kunna uttrycka sina åsikter, och göra det möjligt för barnen att använda dessa verktyg. Ansträngningar måste också göras i konventionsstaterna för att erkänna rätten att uttrycka åsikter för barn som tillhör minoritetsgrupper och ursprungsbefolkningar, flyktingbarn och andra barn som inte talar majoritetsspråket.²⁰

Barnrättskommittén har även uttalat att ett barn som misstänks, anklagas för att eller har funnits bryta mot strafflagen har rätt att höras. Denna rätt måste iaktas helt under alla steg i domstolsprocessen. Det gäller också för alla steg under prövningen och domslutet, samt verkställande av påföljd.²¹ Barn har dessutom rätt att höras direkt, och inte bara genom en representant, i alla stadier av processen.²²

Barnets rätt att framföra sina åsikter och bli hörd kommer till uttryck i bland annat 11 kap. 10 § SoL och 36 § LVU.

Barn med funktionsnedsättning kan behöva stöd för att uttrycka sina åsikter

När ett barn har en funktionsnedsättning ställer detta särskilda krav på bemötande och kompetens hos den personal som möter barnet. För att kunna utöva sin rätt att uttrycka sina åsikter kan barnet också behöva annat stöd anpassat till barnets funktionsnedsättning och ålder. Av artikel 7.3. i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning framgår att konventionsstaterna ska säkerställa att barn med funktionsnedsättning har rätt att fritt uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör dem, varvid deras åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till deras ålder och mognad på samma villkor

¹⁹ Se barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 12 (CRC/C/GC/12) p. 20.

²⁰ Se barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 12 (CRC/C/GC/12) p. 21.

²¹ Se barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 12 (CRC/C/GC/12) p. 58.

²² Se barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 24 (CRC/C/GC/24) p. 45.

som för andra barn, och att de för att utöva denna rättighet erbjuds stöd anpassat till funktionsnedsättning och ålder.

Barnets rättigheter i samband med frihetsberövande

Artikel 37 i barnkonventionen innehåller vägledande principer för användning av frihetsberövande, processuella rättigheter för alla frihetsberövade barn samt behandlingen av och förhållandena för dem. Där framgår att:

- Inget barn får utsättas för tortyr eller annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning. Varken dödsstraff eller livstids fängelse utan möjlighet till frigivning får utdömas för brott som begåtts av personer under 18 års ålder.²³
- Inget barn får olagligt eller godtyckligt berövas sin frihet. Gripande, anhållande, häktning, fängslande eller annat frihetsberövande av ett barn ska ske i enlighet med lag och får endast användas som en sista utväg och för kortast lämpliga tid.²⁴
- Varje frihetsberövat barn ska behandlas humant och med respekt för människans inneboende värdighet och på ett sätt som beaktar behoven hos personer i dess ålder. Särskilt ska varje frihetsberövat barn hållas åtskilt från vuxna, såvida det inte bedöms vara till barnets bästa att inte göra detta. Varje frihetsberövat barn ska, utom i undantagsfall, ha rätt att hålla kontakt med sin familj genom brevväxling och besök.²⁵
- Varje frihetsberövat barn ska ha rätt att snarast få tillgång till såväl juridiskt biträde som annat lämpligt stöd, rätt att få lagligheten i sitt frihetsberövande prövad av en domstol eller annan behörig, oberoende och opartisk myndighet samt rätt till ett snabbt beslut i saken.²⁶

Flera av dessa vägledande principer motsvaras av bestämmelser om grundläggande fri- och rättigheter i regeringsformen och av artiklar i den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (EKMR).

²³ Se artikel 37 a barnkonventionen.

²⁴ Se artikel 37 b barnkonventionen.

²⁵ Se artikel 37 c barnkonventionen.

²⁶ Se artikel 37 d barnkonventionen.

Bestämmelser om förutsättningarna för frihetsberövande av barn finns i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare och i rättegångsbalken.

Rätt till värdighet och värde under hela processen

Artikel 40.1 i barnkonventionen handlar om rätten för varje barn som misstänks eller åtalas för eller befunnits skyldigt att ha begått brott att behandlas på ett sätt som

- främjar barnets känsla av värdighet och värde
- stärker barnets respekt för andras mänskliga rättigheter och grundläggande friheter
- tar hänsyn till barnets ålder och främjar att barnet återanpassas till och tar på sig en konstruktiv roll i samhället.

Rätt till rättvis behandling och rättegång

Artikel 40.2 i konventionen innehåller en viktig förteckning över rättigheter och garantier som ska säkerställa att alla barn som misstänks eller åtalas för att ha brutit mot den straffrättsliga lagstiftningen får en rättvis behandling och rättegång.

I artikeln uttalas inledningsvis att inget barn ska misstänkas eller åtalas för eller befinnas skyldigt att ha begått brott på grund av en handling eller underlåtenhet som inte var förbjuden enligt nationell eller internationell rätt vid den tidpunkt då brottet begicks.²⁷

I artikel 40.2 b uttalas att varje barn som misstänks eller åtalas för att ha begått brott ska ha åtminstone följande garantier:

- att betraktas som oskyldigt till dess att barnets skuld lagligen fastställts²⁸
- att snarast och direkt underrättas om anklagelserna mot sig och, om lämpligt, genom sina föräldrar eller vårdnadshavare, och att få juridiskt biträde eller annan lämplig hjälp vid förberedelse och framläggande av sitt försvar²⁹
- att utan dröjsmål få saken avgjord av en behörig, oberoende och opartisk myndighet eller rättskipande organ i en opartisk förhandling enligt lag och i närvaro av juridiskt eller annat lämpligt biträde

²⁷ Se artikel 40.2a barnkonventionen.

²⁸ Artikel 40.2bi barnkonventionen.

²⁹ Artikel 40.2bii barnkonventionen.

- och, såvida det inte anses strida mot barnets bästa, särskilt med beaktande av barnets ålder eller situation, barnets föräldrar eller vårdnadshavare³⁰
- att inte tvingas att avge vittnesmål eller erkänna sig skyldigt; att förhöra eller låta förhöra vittnen som åberopas mot barnet samt att på lika villkor få vittnen inkallade och förhörda för barnets räkning³¹
- att, om barnet anses ha begått brott, få detta beslut och beslut om åtgärder till följd därav omprövade av en högre behörig, oberoende och opartisk myndighet eller rättskipande organ enligt lag³²
- att utan kostnad få hjälp av tolk, om barnet inte kan förstå eller tala det språk som används³³
- att få sitt privatliv till fullo respekterat under alla stadier i förfarandet.³⁴

Bestämmelser om tidsfrister, offentlig försvarare och om information till föräldrar och deras närvaro finns i LUL. *Läs vidare om detta i del 2. Rättsprocessen för barn och unga.*

Rätten att få hjälp av tolk

Om ett barn inte kan förstå eller tala det språk som används har barnet som framgått i föregående avsnitt (artikel 40.2 bvi) rätt att utan kostnad få tolkhjälp. Barnrättskommittén har uttalat att barnet har rätt till sådan hjälp i alla led i processen.³⁵

Enligt 13 § FL ska en myndighet använda tolk och se till att över-sätta handlingar om det behövs. Detta för att den enskilde ska kunna ta till vara sin rätt när myndigheten har kontakt med någon som inte behärskar svenska. En myndighet ska under samma förutsättningar använda tolk och göra innehållet i handlingar tillgängligt när den har kontakt med någon som har en funktionsnedsättning som allvarligt begränsar förmågan att se, höra eller tala.

Bestämmelser om tolk finns även i bland annat rättegångsbalken.

³⁰ Artikel 40.2biii barnkonventionen.

³¹ Artikel 40.2biv barnkonventionen.

³² Artikel 40.2bv barnkonventionen.

³³ Artikel 40.2bvi barnkonventionen.

³⁴ Artikel 40.2 bvii barnkonventionen.

³⁵ Se barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 24 (CRC/C/GC/24) p. 64.

Att barnets förstår den information som han eller hon får och kan göra sig förstådd är förstås väsentligt för att barnet ska kunna ta tillvara sin rätt. Om socialtjänsten känner till att barnet har behov av tolk eller av annat kommunikationsstöd, kan det vara en uppgift som står med i ett yttrande enligt 11 § LUL till undersökningsledare eller åklagare.³⁶ *Läs vidare om yttranden i kapitel Skriva yttranden enligt 11 § LUL.*

Läs mer hos Socialstyrelsen

I *Utreda barn och unga – Handbok för socialtjänstens arbete enligt socialtjänstlagen* (2015) finns mer information om socialtjänstens arbete enligt barnkonventionen.

Mer stöd inför situationer där personal behöver göra en bedömning av barns mognad i samband med barns delaktighet finns i *Bedöma barns mognad för delaktighet – Kunskapsstöd för socialtjänsten, hälso- och sjukvården samt tandvården* (2015).

I handboken *Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten* (2015) finns mer information om språk, tolk och översättning.

Läs mer hos andra myndigheter

Barnombudsmannen har gett ut rapporten *Från insidan om barns och ungdomars tillvaro i arrest och häkte* (2013).

Barnombudsmannen har också tagit fram en skrift som heter *Förklara vad som händer – En pedagogisk brottmålsrättegång för unga* (2007). I skriften finns råd och tips om vad man bör tänka på när en ung person deltar i en rättegång.

³⁶ Se AR till yttrande enligt 11 § LUL HSLF-FS 2019:30.

Ett gemensamt ansvar för barn som begår brott

Det här kapitlet beskriver kort vårdnadshavares, socialnämndens och rättsväsendets ansvar att barns behov och grundläggande rättigheter blir tillgodosedda. Kapitlet beskriver också hur bestämmelserna om samverkan mellan olika verksamheter ser ut.

Vårdnadshavares ansvar

Föräldrarna är i regel de viktigaste personerna i ett barns liv och har ansvaret för att ge barnet lämplig ledning och råd.³⁷

Den som har vårdnaden om ett barn har ett ansvar för barnets personliga förhållanden och ska se till att barnets behov enligt 6 kap. 1 § FB blir tillgodosedda. Barnets vårdnadshavare ansvarar även för att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till barnets ålder, utveckling och övriga omständigheter. Vårdnadshavaren ska också bevaka att barnet får tillfredsställande försörjning och utbildning. I syfte att hindra att barnet orsakar skada för någon annan ska vårdnadshavaren ansvara för att barnet står under uppsikt eller att andra lämpliga åtgärder vidtas.³⁸

I vårdnadshavarens ansvar kan bland annat ingå att se till att barnet får insatser som han eller hon behöver från t.ex. socialtjänsten eller hälso- och sjukvården.

Vem eller vilka som är vårdnadshavare för ett barn ser förstås olika ut i olika familjer. Det kan vara en av eller båda föräldrarna eller en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare.³⁹

Även en förälder som inte är vårdnadshavare kan förstås ha en roll i att hjälpa ett barn som begår brott att komma tillrätta med sin brottslighet.⁴⁰ Därför är huvudregeln att inte bara vårdnadshavare utan även andra som har en fostrande roll i förhållande till barnet ska underrättas och kallas till förhör när någon som inte har fyllt 18 år är

³⁷ Prop. 2006/07:129 s. 24.

³⁸ Se 6 kap. 2 § andra stycket FB.

³⁹ Se 6 kap. 2 § första stycket FB.

⁴⁰ Se prop. 2001/02:111 s. 18–22 och 24–52.

skäligen misstänkt för brott.⁴¹ *Läs vidare om underrättelse och kallelse till förhör i del 2 Rättsprocessen för barn och unga.*

Om ett barn vid ankomsten till Sverige är skilt från båda sina föräldrar eller från någon annan vuxen person som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe, ska en god man förordnas för att i vårdnadshavarens och förmyndares ställe ansvara för barnets personliga förhållanden och sköta dess angelägenheter.⁴²

Läs mer hos Socialstyrelsen

Läs om socialtjänstens handläggning av ärenden som rör ensamkommande asylsökande barn och unga i Ensamkommande barn och unga – Handbok för socialtjänsten (2020).

Socialnämndens ansvar för barn och unga

Kommunen har, genom socialtjänsten, det yttersta ansvaret för att enskilda får det stöd och den hjälp de behöver. Det innebär ingen inskränkning i det ansvar som andra huvudmän har.⁴³ För vissa grupper, däribland barn och unga, har socialnämnden ett särskilt utpekat ansvar i socialtjänstlagen. Av 5 kap. 1 § SoL framgår att socialnämnden bland annat ska

- verka för att barn och unga växer upp under trygga och goda förhållanden
- i nära samarbete med hemmen främja en allsidig personlighetsutveckling och en gynnsam fysisk och social utveckling hos barn och unga
- bedriva uppsökande verksamhet och annat förebyggande arbete för att förhindra att barn och unga far illa
- aktivt arbeta för att förebygga och motverka missbruk av alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel eller beroendeframkallande medel samt dopningsmedel bland barn och unga
- aktivt arbeta för att förebygga och motverka missbruk av spel om pengar bland barn och unga

⁴¹ Se 5 § LUL.

⁴² Se 2 § lagen (2005:429) om god man för ensamkommande barn.

⁴³ Se 2 kap. 1 § SoL.

- tillsammans med samhällsorgan, organisationer och andra som berörs, uppmärksamma och verka för att barn och unga inte vistas i miljöer som är skadliga för dem
- med särskild uppmärksamhet följa utvecklingen hos barn och unga som har visat tecken till ogynnsam utveckling
- i nära samarbete med hemmen sörja för att barn och unga som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd som de behöver och, om barnets eller den unges bästa motiverar det bästa motiverar det, vård och fostran utanför det egna hemmet
- i sin omsorg om barn och unga tillgodose det särskilda behov av stöd och hjälp som kan finnas sedan vård och fostran utanför det egna hemmet upphört.

Socialnämndens verksamhet ska bygga på respekt för människornas självbestämmanderätt och integritet.⁴⁴ Utgångspunkten enligt SoL är därmed samtycke från den enskilde och – om denne är ett barn – i vissa fall från barnets vårdnadshavare. Men om särskilda förutsättningar är uppfyllda kan vård ges utan samtycke enligt bestämmelser i antingen LVU eller LVM.⁴⁵

Vårdnadshavare kan i sin roll som föräldrar ibland också vara i behov av stöd. Föräldraskapsstöd är en viktig del i det brottsförebyggande arbetet.⁴⁶

Socialnämndens ansvar för förebyggande arbete

Som tidigare framgått har socialnämnden ett ansvar att bedriva ett förebyggande arbete.⁴⁷ Med förebyggande insatser menas insatser som sätts in tidigt för att förhindra en ogynnsam utveckling, oavsett barnet eller den unges ålder.⁴⁸ För att tidigt kunna sätta in insatser som kan stödja barn och unga som riskerar att fara illa är det viktigt att socialtjänsten så tidigt som möjligt uppmärksammar barn och ungdomar som kan behöva individuellt anpassat stöd. Det handlar till exempel om barn och unga som riskerar att hamna i kriminalitet.

⁴⁴ 1 kap. 1 § tredje stycket SoL.

⁴⁵ Se 1 kap. 3 § SoL.

⁴⁶ Se Socialdepartementet dnr S2018/04678/FST s. 19.

⁴⁷ Se 5 kap. 1 § punkterna 3, 4 och 5 SoL.

⁴⁸ Prop. 2012/13:10 s. 94.

Läs mer hos Socialstyrelsen

Bedöma risk och behov för barn och unga som begår brott eller har annat normbrytande beteende - Kunskapsstöd för socialtjänsten (2020).

Socialnämndens ansvar för barn och unga som begår brott

Socialnämndens arbete med barn och unga som begår brott styrs till stor del av samma bestämmelser i SoL och LVU som nämndens arbete med barn och unga generellt. Men nämnden har också särskilda uppgifter i arbetet med unga lagöverträdare. Ansvaret för barn och unga som har begått brott framgår exempelvis av bestämmelser i SoL om:

- skyldighet att tillgodose det särskilda behov av stöd och hjälp som kan finnas sedan verkställighet av sluten ungdomsvård enligt lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård upphört⁴⁹
- möjlighet att utse en särskilt kvalificerad kontaktperson för barnet eller den unge⁵⁰
- skyldighet att sörja för att påföljden ungdomstjänst kan verkställas⁵¹
- skyldighet att sörja för att medling enligt lagen (2002:445) om medling med anledning av brott kan erbjudas när brottet har begåtts av någon som är under 21 år.⁵²

Socialnämnden har också särskilda uppgifter som framgår av LUL. Dessa uppgifter handlar exempelvis om att:

- närvara vid förhör⁵³
- lämna yttrande till åklagare och polis⁵⁴
- yttra sig till domstol⁵⁵
- begära en utredning om brott för någon som inte har fyllt femton år⁵⁶

⁴⁹ Se 5 kap. 1 § 10 SoL.

⁵⁰ Se 3 kap. 6 b § andra stycket SoL.

⁵¹ Se 5 kap 1 b § SoL.

⁵² Se 5 kap. 1 c § SoL.

⁵³ Se 7 och 34 §§ LUL.

⁵⁴ Se 11 § LUL.

⁵⁵ Se 28 och 29 §§ LUL.

⁵⁶ Se 31 § LUL.

- framställa begäran till åklagare om prövning hos domstol huruvida någon som inte fyllt 15 år har begått ett brott (bevistalan).⁵⁷

Socialnämndens ansvar för brottsutsatta

Till socialnämndens uppgifter hör också att verka för att både den som utsatts för brott och dennes närstående får stöd och hjälp. Socialnämnden ska särskilt beakta att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp av närstående kan vara i behov av stöd och hjälp för att förändra sin situation.⁵⁸

Socialnämnden ansvarar vidare för att både ett barn som utsatts för brott och barnets närstående får det stöd och den hjälp som de behöver. Socialnämnden ska också särskilt beakta att ett barn som bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående är offer för brott, och ansvara för att barnet får det stöd och den hjälp som barnet behöver.⁵⁹

I vissa fall kan gränsen mellan vem som är brottsutsatt och vem som är gärningsperson vara otydlig. Barn och unga som begår brott kan själva ha varit utsatta för brott. Under samma händelseförlopp kan barnet eller den unge också vara både brottsutsatt och gärningsperson. Så kan t.ex. vara fallet när det är fråga om misshandel, narkotikabrott eller människohandel. Barnet eller den unge kan även vara utsatt för hedersrelaterat hot, våld och förtryck. Detta kan vara viktigt att ha med sig när socialtjänsten utreder ett barn eller ung person som är misstänkt för ett brott.

⁵⁷ Se 38 § LUL.

⁵⁸ Se 5 kap. 11 § första och andra stycket SoL.

⁵⁹ Se 5 kap. 11 § tredje och fjärde stycket SoL.

Läs mer hos Socialstyrelsen

- Socialtjänstens stöd till unga brottsoffer (2005).
 - Brottsoffer och deras närstående – Socialtjänstens ansvar för att ge stöd och hjälp (2012).
 - Barn i internationell människohandel och exploatering – Vägledning för socialtjänsten (2018).
 - Socialstyrelsen har tagit fram utbildningsmaterial om hedersrelaterat våld och förtryck för bl.a. personal inom socialtjänsten (2014).
 - Socialstyrelsen har också tagit fram utbildningsmaterial för yrkesverksamma som handlar om att ge stöd till barn, unga och vuxna som har erfarenhet av sex mot ersättning (2015).
-

Gemensamt ansvar att uppmärksamma socialtjänsten på barn som far illa

För att socialnämnden ska kunna fullgöra sin uppgift att förebygga, erbjuda stödinsatser eller vidta åtgärder till barns skydd behöver nämnden få kännedom om barn som far illa eller misstänks fara illa.⁶⁰ Därför är vissa myndigheter och yrkesverksamma enligt 14 kap. 1 § SoL skyldiga att anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa. För andra är det en rekommendation att anmäla som följer av 14 kap. 1 c § SoL.

Läs mer hos Socialstyrelsen

I handboken Anmäla oro för barn – stöd för anmälningsskyldiga och andra anmälare (2014) finns mer information om lagstiftningen om anmälan om barn som far illa eller misstänks fara illa.

⁶⁰ Se prop. 2012/13:10 s. 44.

Socialtjänsten och de rättsvårdande myndigheterna har olika roller

Samhället har dubbla uppgifter när det gäller barn och unga som begår brott, dels att förhindra, dels att reagera på brott. I det arbetet har olika myndigheter olika ansvar och roller. Medan socialnämndens insatser utgår från barnet eller den unges behov av stöd och skydd, ska de rättsvårdande myndigheternas insatser markera att samhället tar avstånd från den brottsliga verksamheten, själva brottet. Samtidigt har socialtjänsten och de rättsvårdande myndigheterna ett gemensamt intresse av att förhindra och motverka brott.⁶¹

Barn och unga som begår brott har ofta ett särskilt behov av stöd och hjälp för att kunna återföras till ett socialt välfungerande liv utan fortsatt kriminalitet och socialtjänsten är den instans som av lagstiftaren har ansetts ha de bästa förutsättningarna för att tillgodose dessa behov. Påföljdssystemet för unga lagöverträdare bygger därför på principen att huvudansvaret för unga lagöverträdare bör ligga på socialtjänsten. Ambitionen är att barn och unga så lång det är möjligt ska hållas utanför Kriminalvården och frihetsberövande påföljder.⁶²

Att olika myndigheter har ansvar för påföljdssystemet för unga lagöverträdare förutsätter en väl fungerande samverkan myndigheterna emellan. Ett bra samarbete kan också leda till att det blir tydligt för barnet eller den unge att socialtjänstens och rättsväsendets arbete ingår i en helhet.

Alla barn och ungdomar som misstänks för, eller har begått brott, har inte behov av insatser från socialnämndens sida för att inte fortsätta begå eller återfalla i brott. Nämndens uppgift är dock att så långt det är möjligt identifiera de barn och unga som riskerar att utvecklas ogynnsamt. Det finns i dag forskning som ger kunskap om vilka risk- och skyddsfaktorer som har samband med att barn och unga utvecklar ett normbrytande beteende, vilket bland annat kan ta sig uttryck i att de begår brott.

⁶¹ Se prop. 2005/06:165 s. 43.

⁶² Se prop. 2005/06:165 s. 43.

Läs mer hos Socialstyrelsen

Läs vidare om risk- och skyddsfaktorer för normbrytande beteende i Bedöma risk och behov för barn och unga som begår brott eller har annat normbrytande beteende - Kunskapsstöd för socialtjänsten (2020).

Myndigheternas ansvar och uppgifter

När det gäller barn och unga som inte fyllt 15 år och som begår brott vilar hela ansvaret för att vidta åtgärder på socialtjänsten. För unga mellan 15 och 20 delas ansvaret mellan socialtjänst, polis, åklagare och domstol samt i vissa fall Kriminalvården.

I arbetet med barn och unga som begår brott har olika myndigheter olika ansvar och uppgifter.

Av 1 § polislagen (1984:387) framgår att polisens arbete ska syfta till att upprätthålla allmän ordning och säkerhet samt att i övrigt tillförsäkra allmänheten skydd och annan hjälp.

Till *Polismyndighetens* uppgifter hör att

- förebygga, förhindra och upptäcka brottslig verksamhet och andra störningar av den allmänna ordningen eller säkerheten
- övervaka den allmänna ordningen och säkerheten och ingripa när störningar har inträffat
- utreda och beivra brott som hör under allmänt åtal
- lämna allmänheten skydd, upplysningar och annan hjälp, när sådant bistånd lämpligen kan ges av polisen
- fullgöra den verksamhet som ankommer på Polismyndigheten enligt särskilda bestämmelser.⁶³

Åklagarmyndigheten ska bland annat se till att personer som begår brott blir föremål för brottsutredning och lagföring.⁶⁴

Kriminalvården ansvarar för att verkställa utdömda påföljder, bedriva häktesverksamhet samt utföra personutredningar i brottmål.⁶⁵ Kriminalvården ska verka för att

⁶³ Se 2 § polislagen (1984:387).

⁶⁴ Se 2 § första stycket förordningen (2015:743) med instruktion för Åklagarmyndigheten.

⁶⁵ 1 § förordningen (2007:1172) med instruktion för Kriminalvården.

- påföljder verkställs på ett säkert, humant och effektivt sätt
- lagföring kan ske på ett effektivt sätt, och
- återfall i brott förebyggs.⁶⁶

Kriminalvården ska särskilt vidta åtgärder som syftar till att brottslighet under verkställigheten förhindras, frigivningen förbereds, narkotikamissbruket bekämpas och innehållet i verkställigheten anpassas efter varje individs behov.⁶⁷

Socialtjänsten har en skyldighet att uppmärksamma och tillgodose barns och ungas individuella vård- och behandlingsbehov utifrån principen om barnets bästa. Detta gäller oavsett vilka ingripanden från polis, åklagare eller domstolens sida som kan vara aktuella.

Samverkan mellan olika aktörer behövs

För att samhället ska kunna ge stöd åt barn som begår brott behöver verksamheter som finns runt barn samverka och använda sig av varandras kompetens. Bestämmelser om samverkan finns i en rad olika lagar. Några av dem redogörs för i detta avsnitt.

Ett generellt samverkansansvar

I 3 kap. 5 § SoL finns en generell bestämmelse om samverkan. Av den framgår att socialnämndens vid behov ska utforma och genomföra insatser i samverkan med andra samhällsorgan och med organisationer och andra föreningar. När det gäller unga personer ska samverkan med andra myndigheter således ske utifrån denna bestämmelse. För socialnämnden kan det t.ex. bli aktuellt att samverka med Kriminalvården när den unge har dömts till en påföljd som Kriminalvården ansvarar för att verkställa. För barn finns utöver detta ansvar en särskild samverkansbestämmelse som redogörs för i kommande avsnitt.

Samverkan om barn som riskerar att fara illa

I 5 kap. 1 a § SoL finns en bestämmelse om att socialnämnden ska samverka med samhällsorgan, organisationer och andra som berörs i

⁶⁶ 2 § första stycket förordningen (2007:1172) med instruktion för Kriminalvården.

⁶⁷ 2 § andra stycket förordningen (2007:1172) med instruktion för Kriminalvården.

frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa. Socialnämnden ska aktivt verka för att samverkan kommer till stånd enligt 5 kap. 1 a § SoL. Bestämmelsen innebär att socialnämnden har ett förstahandsansvar för att samverkan kommer till stånd.⁶⁸

Samverkan ska ske kring alla barn som på ett eller annat sätt kan behöva insatser från socialnämndens sida, oavsett om ärendet rör barnmisshandel, ungdomar som missbrukar eller någon annan fråga. Med insatser menas här även insatser på övergripande nivåer t.ex. för att motverka missbruk och ungdomskriminalitet. Samverkan ska ske även på individnivå.⁶⁹ Under en utredning bör nämndens ansvar för samverkan med andra huvudmän syfta till att dels få en god helhetsbild av barnets situation, dels samordna eventuella insatser.⁷⁰

Motsvarande bestämmelser som 5 kap. 1 a § SoL finns för skolan i 29 kap. 13 § skollagen (2010:800) och för hälso- och sjukvården i 5 kap. 8 § hälso- och sjukvårdslagen (2017:30) och 6 kap. 5 § patientsäkerhetslagen (2010:659).

För polisen finns en bestämmelse om samverkan i 6 § polislagen (1984:387). Av bestämmelsen framgår att Polismyndigheten fortlöpande ska samarbeta med myndigheterna inom socialtjänsten och snarast underrätta dessa om förhållanden som bör föranleda någon åtgärd av dem.

Samverkan i övergripande frågor om unga lagöverträdare

Enligt 39 § LUL ska kommuner och de myndigheter som handlägger ärenden om unga lagöverträdare verka för att lokal samverkan mellan företrädare för kommunerna och myndigheterna regelbundet sker i övergripande frågor om unga lagöverträdare.

Bestämmelsen syftar till att säkerställa samverkan mellan socialtjänsten och rättsväsendets myndigheter på lokal nivå. Den samverkan som omfattas ska gälla övergripande frågor om unga lagöverträdare. Av förarbetena framgår att samverkan i första hand bör handla om rutiner och utbyte av erfarenheter, exempelvis i form av diskussioner och frågor om innehållet i socialtjänstens yttranden, formerna för information om misstänkt brottslighet, vilka insatser som kan

⁶⁸ Se prop. 2002/03:53 s. 108.

⁶⁹ Se prop. 2002/03:53 s. 58-61 och 107.

⁷⁰ Se AR till Utredning om ett barns behov av skydd eller stöd enligt 11 kap. 1 och 2 §§ SoL SOSFS 2014:6

erbjudas lagöverträdare och så vidare. Däremot får samverkan inte handla om handläggningen av enskilda ärenden.⁷¹

Uppgifter om enskilda skyddas av regler om sekretess

Hos myndigheter och vissa andra aktörer skyddas uppgifter som rör enskildas personliga förhållanden av regler om sekretess och tystnadsplikt. Att flera myndigheter samverkar i en samrådsgrupp eller på annat sätt påverkar inte sekretessen. I en samverkansgrupp företräder varje tjänsteman sin myndighet och är bunden av den sekretess som gäller för respektive myndighet. *Läs vidare om sekretess vid samverkan med andra i kapitel Vissa sekretessfrågor.*

⁷¹ Se prop. 2014/15:25 s. 61.

God kvalitet i arbetet med unga lagöverträdare

I det här kapitlet beskrivs några förutsättningar för att nämnden ska bedriva en socialtjänst med god kvalitet. En förutsättning är exempelvis att det finns rutiner och arbetssätt som fungerar. En annan förutsättning är att det finns personal med rätt kompetens.

Rutiner och arbetssätt för ett bra samarbete

Insatser inom socialtjänsten ska vara av god kvalitet och verksamheternas kvalitet ska fortlöpande utvecklas och säkras.⁷² Kvalitet innebär att verksamheten uppfyller de krav och mål som gäller för verksamheten enligt lagar, föreskrifter och beslut som har meddelats med stöd av sådana föreskrifter.⁷³

För att systematiskt och fortlöpande kunna utveckla och säkra kvaliteten i verksamheterna krävs att verksamheten har ett ledningssystem, alltså ett system för att fastställa principer för ledning av verksamheten.⁷⁴

En del i ledningssystemet är att verksamheten ska identifiera, beskriva och fastställa de processer i verksamheten som behövs för att säkra verksamhetens kvalitet.⁷⁵

Med stöd av ledningssystemet ska socialnämnden planera, leda, kontrollera, följa upp, utvärdera och förbättra verksamheten.⁷⁶ Det ingår i arbetet att identifiera, beskriva och fastställa de aktiviteter och rutiner i verksamheten som behövs för att säkra verksamhetens kvalitet.

Arbetet med barn och unga som är misstänkta för att ha begått brott kräver att socialtjänsten samarbetar med de rättsvårdande myndigheterna. Olika myndigheter har olika rutiner och arbetssätt. Det kan därför vara viktigt att socialnämnden, som ett led i sitt kvalitetsarbete, identifierar vilka rutiner och arbetssätt som socialtjänstens

⁷² 3 kap. 3 § SoL.

⁷³ Se 2 kap. 1 § SOSFS 2011:9.

⁷⁴ Se 2 kap. 1 § och 3 kap. 1 § SOSFS 2011:9.

⁷⁵ 4 kap. 2 § SOSFS 2011:9.

⁷⁶ Se 3 kap. 2 § SOSFS 2011:9.

egen verksamhet behöver för att samarbetet ska fungera så bra som möjligt.

Nämnden kan t.ex. bedöma att det kan vara aktuellt att ta fram rutiner om hur en begäran om utredning enligt 31 § LUL och en underrättelse till åklagaren enligt 12 kap. 8 § SoL ska gå till, liksom hur kontakten med SiS ska se ut i samband med att ett barn är i sluten ungdomsvård.

Personalens kompetens

All personal inom socialtjänsten ska ha lämplig utbildning och erfarenhet.⁷⁷ Det är också viktigt att personalen har lämplig bakgrund och personlighet för yrket.⁷⁸

När det gäller handläggare som utför vissa arbetsuppgifter rörande barn och unga inom socialtjänsten är det i 3 kap. 3 a § andra stycket SoL särskilt uttryckt att dessa ska ha en socionomexamen eller annan relevant examen på grundnivå i högskolan. I Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (HSLF-FS 2017:79) om behörighet att utföra vissa arbetsuppgifter i socialtjänstens barn- och ungdomsvård finns bindande regler och rekommendationer på vad som menas med ”annan relevant examen”. Utöver relevant utbildning ska den handläggare som självständigt utför aktuella arbetsuppgifter ha tillräcklig erfarenhet.⁷⁹

I sin allmänna kommentar nummer 24 till barnkonventionen om barnets rättigheter i rättssystemet betonar barnrättskommittén att det är väsentligt att alla berörda yrkesverksamma får lämplig tvärvetenskaplig utbildning om konventionens innehåll och betydelse. Den bör omfatta etablerad och framväxande information från olika områden om bland annat orsakerna till varför barn begår brott, den sociala och psykologiska utvecklingen av barn, skillnader som kan utgöra diskriminering av vissa marginaliserade grupper – som t.ex. barn som tillhör minoriteter eller ursprungsbefolkningar – och kulturen och trenderna i ungdomarnas värld. Det bör finnas en ständig omvärdering av vad som fungerar.⁸⁰

⁷⁷ 3 kap. 3 § SoL.

⁷⁸ Prop. 1996/97:124 s. 51.

⁷⁹ Se 3 kap. 3 a § tredje stycket SoL.

⁸⁰ Se barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 24 (CRC/C/GC/24) p. 112.

Kunskap om rättsprocessen

I en rättsprocess är flera myndigheter inom rättsväsendet inblandade, såsom polis, åklagare, domstol. Även socialtjänsten har en viktig roll. För att socialtjänsten ska förstå hur deras ansvar och uppgifter hänger ihop med övriga delar i en rättsprocess behöver företrädare för verksamheten ha kunskap om både rättsprocessen och de andra myndigheternas ansvar och roller. Samverkan med företrädare för andra myndigheter inom rättsväsendet – såsom Polismyndigheten, Åklagarmyndigheten och domstolarna – är ofta en nödvändig del i arbetet. *Se tidigare avsnitt Samverkan mellan olika aktörer behövs.*

Kunskap om sin egen liksom de andra myndigheternas uppgifter kan bidra till förståelse och en ömsesidig respekt för varandras roller. Det kan främja en bättre hantering av ärenden och vara positivt såväl för de barn och unga som begått brott som för myndigheterna.⁸¹

Om företrädare för socialtjänsten har kunskap om rättsprocessen kan denna person också hjälpa till att förklara för barnet eller den unge, t.ex. vad som kommer att hända och vem som gör vad.

Kunskap om risk- och skyddsfaktorer för normbrytande beteende

Den personal som handlägger ärenden som avser barn och unga som är misstänkta för brott eller dömda till påföljd för brott bör ha kunskaper i att bedöma risk- och skyddsfaktorer vad gäller normbrytande beteende.⁸² Bedömningen av risk- och skyddsfaktorer ingår som en central del i socialtjänstens utredningar av barn och unga som begår brott. Bedömning av risk- och skyddsfaktorer ingår också i bland annat BBIC som är ett arbetssätt som de flesta kommuner arbetar efter idag.

⁸¹ Prop. 2014/15:25 s. 27.

⁸² Se AR till Kompetens enligt 3 kap. 3 § andra stycket SoL HSLF-FS 2019:30.

Läs mer hos Socialstyrelsen

Läs mer om personalens kompetenskrav i Utreda barn och unga – Handbok för socialtjänstens arbete enligt socialtjänstlagen (2015).

Läs mer om ledningssystem i Ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete – Handbok för tillämpningen av föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2011:9) om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete (2012).

Läs mer om risk- och skyddsfaktorer för normbrytande beteende i Bedöma risk och behov för barn och unga som begår brott eller har annat normbrytande beteende - Kunskapsstöd för socialtjänsten (2020).

Del 2.

Rättsprocessen för barn och unga

Barn och unga särbehandlas straffrättsligt

Detta kapitel redogör för utgångspunkterna i det straffrättsliga systemet vad gäller barn och unga.

Utgångspunkten enligt dagens straffrättsliga system är att barn och unga som begått brott ska särbehandlas och i första hand bli föremål för insatser inom socialtjänsten.⁸³ Med unga menas personer under 21 år. Det innebär att dessa personer särbehandlas både vid straffmätning och vid val av påföljd. Det innebär också att de särbehandlas när polis, åklagare och domstol handlägger ärenden som rör unga lagöverträdare.⁸⁴

Att samhället särbehandlar unga lagöverträdare beror på att straffrättsliga ingripanden mot barn och unga behöver anpassas till deras brist på mognad, begränsade erfarenheter och särskilda förhållanden. Om barnet eller den unge får rätt vård och behandling innebär det en större möjlighet att påverka denne till att inte fortsätta begå brott.⁸⁵

Straffsystemet för unga lagöverträdare bygger – förutom på att socialtjänsten ska ha det övergripande ansvaret för barn och unga – också på principerna om *förutsebarhet*, *proportionalitet* och *konsekvens*. Principerna innebär följande:

- att en påföljd bör vara utformad så att det redan på förhand står klart vad den kommer att innebära för den som blir dömd
- att det ska finnas en balans mellan brottet och samhällets reaktion på detta
- att det ska finnas ett krav på att den dömda ska rätta sig efter de regler som gäller och efter det beslut som meddelats
- att ett brott mot regeln eller beslutet ska följas av en reaktion.⁸⁶

Följande *exempel* visar på hur dessa tre principer har kommit till uttryck i lagstiftningen.

⁸³ Se prop. 2005/06:165 s. 42.

⁸⁴ Se 29, 30 och 32 kap. BrB och LUL.

⁸⁵ Se prop. 2005/06:165 s. 42-43.

⁸⁶ Se prop. 2005/06:165 s. 40.

- Principen om *förutsebarhet* innebär att ett yttrande enligt 11 § LUL ska innehålla en vårdplan eller ett ungdomskontrakt när barnet har ett särskilt behov av åtgärder. Det medför att det vid tidpunkten för huvudförhandlingen är möjligt att i rimlig utsträckning förutse vilken vård eller annan åtgärd som barnet kommer bli föremål för om han eller hon döms till ungdomsvård.
- Principen om *proportionalitet* innebär att domstolen vid sin prövning av om ungdomsvård ska dömas ut ska pröva om socialnämndens planerade insatser är tillräckligt ingripande med hänsyn till brottets straffvärde och art samt barnets tidigare brottslighet.
- Principen om *konsekvens* innebär att påföljden ska följas upp och att det finns en möjlighet för domstolen att meddela varning vid misskötsamhet av ungdomsvård och ungdomstjänst, liksom en möjlighet att undanröja påföljden och döma till annan påföljd.⁸⁷

⁸⁷ Se prop. 2005/06:165 s. 40.

Rättsprocessen för barn och unga

Detta kapitel redogör kortfattat för den rättsliga process som sker från det att ett barn eller en ung person blir misstänkt för ett brott. Processen beskrivs utifrån de olika regler som gäller för barn under 15 år, för barn 15–17 år respektive för unga 18–20 år.

För att förstå hur socialtjänstens ansvar och uppgifter hänger ihop med övriga delar i en rättsprocess behövs kunskap om rättsprocessen och om andra myndigheters ansvar och roller. Med sådan kunskap blir det också lättare att förklara för barnet eller den unge vad som kommer att hända och vad socialtjänsten gör.

Syftet med kapitlet är därför att sätta bestämmelserna om socialtjänstens arbetsuppgifter – vilka beskrivs i del 3 – i ett sammanhang.

I LUL finns särskilda bestämmelser om handläggning hos polis, åklagare och domstol av mål och ärenden som rör brott där barn och unga är misstänkta. Redogörelsen utgår från bestämmelserna i LUL och annan lagstiftning som är aktuell på området. Det finns flera bestämmelser som gäller särskilt för barn och fokus i kapitlet ligger på att beskriva dessa regler. Även om unga personer (18–20 år) också särbehandlas i rättssystemet är flera regler i rättsprocessen samma för dem som för övriga vuxna.

Socialnämnd m.fl. ska underrättas vid misstanke om brott

Polisen ska i vissa fall underrätta socialnämnden när ett barn är misstänkt för ett brott.⁸⁸

När ett **barn under 15 år** är misstänkt för ett brott som har fängelse i straffskalan ska socialnämnden omedelbart underrättas. Syftet med detta är bl.a. att socialnämnden ska kunna ta ställning till om det finns skäl för att begära en utredning enligt 31 § LUL.⁸⁹ Socialnämnden ska även omedelbart underrättas när en utredning enligt 31 §

⁸⁸ Se 6 § första stycket LUL, 34 § första stycket 1 LUL.

⁸⁹ Se 34 § första stycket 1 LUL och prop. 2009/10:105 s. 35.

LUL har inletts.⁹⁰ *Läs vidare om utredning enligt 31 § LUL i kommande avsnitt.*

Om ett **barn mellan 15 och 17 år** är skäligen misstänkt för ett brott som har fängelse i straffskalan ska socialnämnden genast underrättas. Av underrättelsen ska det framgå om barnet har tillfrågats om han eller hon vill delta i medling enligt lagen (2002:445) om medling med anledning av brott och hur denne ställer sig till ett sådant deltagande.⁹¹

Syftet med underrättelsen är bland annat att öka möjligheten för företrädare för socialtjänsten att närvara under polisförhört samt på annat sätt medverka under brottsutredningen. Det ger också socialnämnden möjlighet att agera på ett tidigt stadium för att få igång olika stödåtgärder.⁹²

När det gäller alla barn ska även vårdnadshavare eller annan som svarar för ett barns vård och fostran samt annan som har en fostrande roll som huvudregel omedelbart underrättas och kallas till förhör.⁹³ Uppgifter om vilka andra vuxna än vårdnadshavarna som kan vara aktuella att skicka underrättelse till hämtas i första hand in från barnet själv. Om barnet inte vill lämna sådan uppgift kan polis eller åklagare istället fråga någon annan som kan ha en sådan uppgift, t.ex. barnets vårdnadshavare eller socialtjänsten.⁹⁴ Får socialtjänsten en sådan fråga får socialtjänsten ta ställning till om och vilka uppgifter som kan lämnas efter en sekretessprövning.

Det finns inte några generella regler om att socialnämnden ska underrättas eller göras uppmärksam på att någon som har **fyllt 18 år** misstänks för att ha begått ett brott. Polis och undersökningsledare har dock en skyldighet att underrätta socialnämnden om tid och plats för förhör med **unga under 20 år** när det finns anledning att anta att ett ingripande från socialnämnden kan bli aktuellt.⁹⁵ I vissa fall kan socialnämnden också få kännedom om en ung person genom en begäran om yttrande från åklagare eller undersökningsledare eller

⁹⁰ Se 34 § första stycket 2 LUL.

⁹¹ Se 6 § första stycket LUL.

⁹² Prop. 1994/95:12 s. 66.

⁹³ Se 5 § första stycket LUL och 33 § första stycket 1 LUL.

⁹⁴ Prop. 2001/02:111 s. 20.

⁹⁵ Se 16 § FuK.

när Kriminalvården begär upplysningar av nämnden.⁹⁶ *Läs vidare om yttranden i kommande avsnitt.*

Läs i del 3: Om de sekretessregler som gäller socialtjänsten.

Utredning av brott när den misstänkta är ett barn under 15 år – 31 § LUL

Barn som har begått brott före 15 års ålder kan inte dömas till påföljd eftersom de inte är straffmyndiga.⁹⁷ Den som är under 15 år kan därmed begå ett brott, men kan inte åtalas för brottet och inte straffas. Huvudansvaret för att bedöma behovet av stöd och för att vidta åtgärder vilar istället på socialtjänsten.⁹⁸

Av detta följer t.ex. att en förundersökning inte får inledas mot en misstänkt under 15 år. Polis och åklagare kan ändå under vissa förutsättningar utreda omständigheterna kring ett brott. Detta görs i en utredning enligt 31 § LUL. En sådan utredning ska ledas av en åklagare eller en anställd vid Polismyndigheten som myndigheten har förordnat. Denna person kallas undersökningsledare.⁹⁹

Förutsättningar för att inleda utredning

Detta avsnitt redogör för de förutsättningar som gäller för att polis eller åklagare ska inleda en utredning enligt 31 § LUL.

Enligt presumtionsregeln

En utredning om brott ska inledas när ett barn kan misstänkas för att före 15-års ålder ha begått ett brott med minst ett års fängelse i straffskalan, om inte särskilda skäl talar emot det. Detsamma gäller för ett straffbelagt försök, förberedelse eller stämpling till ett sådant brott.¹⁰⁰ Exempel på sådana brott är mord, dråp, grov misshandel, våldtäkt, rån och mordbrand.¹⁰¹

⁹⁶ Jfr 28 § LUL och 6 § lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m.

⁹⁷ Se 1 kap. 6 § BrB.

⁹⁸ Se bl.a. 5 kap. 1 § SoL och LVU.

⁹⁹ Se 32 § tredje stycket LUL.

¹⁰⁰ Se 31 § första stycket LUL.

¹⁰¹ Se 3 kap. 1-2, 6 §§, 6 kap. 1 §, 8 kap. 5 § och 13 kap. 1 § BrB.

Det finns alltså en presumtion för att en utredning ska inledas när det handlar om allvarlig brottslighet. I dessa fall är det ofta aktuellt att klargöra om det finns behov av socialtjänstens insatser. Dessutom finns det normalt ett starkt intresse att få kännedom om hur brottet har utförts – inte minst för brottsoffret och av rättssäkerhetsskäl.¹⁰²

En utredning enligt 31 § LUL kan innebära stora påfrestningar för barnet. Utifrån barnets bästa kan det därför finnas särskilda skäl för att inte inleda en utredning. Barnets ålder utgör en viktig faktor i denna bedömning. För barn under 12 år finns ett stort utrymme för att göra bedömningen att det finns särskilda skäl som talar emot att en utredning genomförs. Ju yngre barnet är desto större utrymme för att inte inleda utredning. Andra skäl att inte inleda utredning kan vara att omständigheterna kring brottet redan är tillräckligt klarlagda eller att det har gått lång tid sedan brottet begicks.¹⁰³

Efter begäran från socialnämnden

På begäran av socialnämnden får en utredning om brott även inledas i andra fall för någon som inte har fyllt 15 år om socialnämnden bedömer att utredningen kan antas ha betydelse för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser för barnet. Vid denna bedömning ska det särskilt beaktas om det är fråga om ett brott som innebär att barnet äventyrar sin hälsa eller utveckling eller om brottet kan antas utgöra ett led i en upprepad brottslighet begången av barnet.¹⁰⁴

Läs i del 3: Om att begära utredning enligt 31 § LUL.

Utreda medmisstänkta gärningspersoner över 15 år och efterforskning av gods

En utredning får inledas mot en misstänkt person under 15 år om det behövs för att klarlägga om någon över 15 år har deltagit i brottet.¹⁰⁵

En utredning kan också inledas för att efterforska gods, det vill säga stöldgods och föremål som använts som hjälpmedel vid brott.¹⁰⁶

¹⁰² Se prop. 2009/10:105 s. 23.

¹⁰³ Se prop. 2009/10:105 s. 24 och 33-44.

¹⁰⁴ 31 § andra stycket LUL.

¹⁰⁵ Se 31 § tredje stycket 1 LUL.

¹⁰⁶ Se 31 § tredje stycket LUL och prop. 2009/10:105 s. 29.

Av särskild betydelse ur allmänt eller enskilt intresse

En utredning får även inledas om det av andra skäl är av särskild betydelse med hänsyn till ett allmänt eller enskilt intresse.¹⁰⁷

Ibland kan det ur ett allmänt intresse finnas behov av att utreda även mindre allvarliga brott. Så kan vara fallet när polisen i sitt brottsförebyggande arbete behöver klarlägga lokala grupperingar och brottsmönster, till exempel när omfattande stölder eller skadegörelse har börjat förekomma i stor utsträckning i ett område.¹⁰⁸

Med hänsyn till brottsoffrets intresse av personlig upprättelse och möjlighet till att få brottsskadeersättning kan en utredning också vara aktuell ur enskilt intresse.¹⁰⁹

Utredning som omfattar barn under 12 år

Om barnet som är misstänkt för ett brott inte har fyllt 12 år krävs synnerliga skäl för att inleda utredning på andra grunder än presumtionsregeln.¹¹⁰ Synnerliga skäl kan finnas när det är fråga om omfattande upprepade brottslighet där de enskilda brotten inte har det straffvärde som presumtionsregeln kräver.¹¹¹

Innehållet i en utredning

En utredning enligt 31 § LUL har som primärt syfte att utreda behovet av socialtjänstens insatser. Men utredningen kan även ta hänsyn till andra aspekter, t.ex. målsägandens, dvs. den brottsutsattas, intresse av att brottet blir utrett och samhällets intresse av att det blir klarlagt vad som har ägt rum.¹¹²

En utredning som inleds med anledning av presumtionsregeln, på begäran av socialnämnden eller med hänsyn till ett allmänt eller enskilt intresse ska klarlägga händelseförloppet. En utredning som inleds för att eftersöka gods eller för att ta reda på om någon över 15 år har varit delaktig i brottet har endast till syfte att ta reda på detta.¹¹³

¹⁰⁷ Se 31 § tredje stycket 3 LUL.

¹⁰⁸ Prop. 2009/10:105 s. 30.

¹⁰⁹ Prop. 2009/10:105 s. 31.

¹¹⁰ Se 31 § fjärde stycket LUL.

¹¹¹ Se prop. 2009/10:105 s. 34.

¹¹² Se prop. 2009/10:105 s. 22.

¹¹³ Åklagarmyndighetens handbok *Utredningar enligt 31 § LUL* s. 32-35.

Genomförandet av en utredning

Utredningen ska bedrivas med särskild skyndsamhet och avslutas så snart det är möjligt. Den får inte pågå längre tid än tre månader, såvida det inte är nödvändigt med hänsyn till utredningens beskaffenhet eller andra särskilda omständigheter.¹¹⁴

När utredningen har avslutats ska utredningsprotokollet så snart som möjligt sändas till socialnämnden.¹¹⁵ Detta ska göras oavsett av vilken anledning som utredningen har inletts.¹¹⁶

Prövning i domstol om ett barn under 15 år begått brott – bevistalan

Som framgått i föregående avsnitt har en utredning enligt 31 § LUL andra syften än att pröva om barnet har begått gärningen. I vissa särskilt allvarliga fall kan det därför vara aktuellt genom en så kallad bevistalan i domstol få prövat om ett barn före 15 års ålder har begått ett brott.

Framställan om att bevistalan ska väckas kan göras av socialnämnden eller vårdnadshavarna för det misstänkta barnet. Därefter får åklagare begära sådan prövning hos domstol, om det krävs ur allmän synpunkt. Domstolen prövar sedan om barnet har begått brottet.¹¹⁷ Domstolens avgörande sker genom dom där det anges om domstolen funnit styrkt att barnet begått gärningen eller inte.¹¹⁸

Denna process innebär att åklagaren inte på eget initiativ kan väcka en bevistalan. Det innebär också att den som blivit utsatt för det misstänka brottet, målsäganden, inte heller kan ta initiativ till en sådan talan. Däremot finns det inte något hinder mot att målsäganden för talan om skadestånd även i samband med en bevistalan.¹¹⁹

Åklagaren får föra en bevistalan i domstol om det krävs ur allmän synpunkt.¹²⁰ Av förarbetena till bestämmelserna framgår att bevistalan i första hand är avsett för fall där barnet misstänks för ett allvar-

¹¹⁴ Se 32 § andra stycket LUL.

¹¹⁵ Se 37 § LUL.

¹¹⁶ Se prop. 2009/10:105 s. 44-45.

¹¹⁷ Se 38 § första stycket LUL. Även Socialstyrelsen har enligt paragrafen möjlighet att kan göra en framställan av bevistalan.

¹¹⁸ Se prop. 2009/10:105 s. 44 och prop. 1983/84:187 s. 11.

¹¹⁹ Se Hovrätten för Västra Sveriges dom 2016-06-23 i mål B 2578-16.

¹²⁰ Se 38 § första stycket LUL.

ligare brott.¹²¹ Bevistalan kan därför bli aktuellt vid exempelvis mord, dråp, grov våldtäkt, synnerligen grov misshandel, grovt rån och grov mordbrand. Även andra omständigheter som barnets ålder och hur lång tid som förflutit sedan brottet kan vägas in.¹²²

Ibland kan frågan om insatser ska vidtas vara beroende av om barnet har begått brottet eller inte. Syftet med att socialnämnden framställer en begäran till åklagaren ska därför vara att nämnden bedömer att en bevistalan kan ge nämnden ett bättre underlag när nämnden avgör behovet av insatser för barnet.¹²³

Barnombudsmannen har påtalat att det är viktigt att omständigheterna kring ett brott klarläggs så att det på ett rättssäkert sätt går att fastställa barnets eventuella del i skuldfrågan.¹²⁴ I förarbetena till bestämmelsen har man också lyft att det kan finnas ett befogat intresse för vårdnadshavarna att kunna utverka att frågan blir prövad i domstol om de är övertygadade om att barnet är oskyldigt.¹²⁵

Att domstolen finner det utrett att barnet har begått ett brott betyder inte att han eller hon döms till någon påföljd för brottet.¹²⁶ Oavsett utgången i en bevistalan vilar ansvaret för att bedöma barnets behov av stöd och vidta åtgärder alltid på socialtjänsten utifrån bestämmelserna i SoL och LVU. Att domstolen inte anser det bevisat att barnet har begått brottet och ogillar bevistalan behöver inte heller utesluta att barnet ändå har behov av åtgärder från socialtjänstens sida. Andra förhållanden kan ändå motivera insatser för barnet.

Läs i del 3: Om att göra framställan om bevistalan.

¹²¹ Se prop. 1983/84:187 s. 11 och prop. 1964:10 s. 171.

¹²² Åklagarmyndighetens handbok *Utredningar enligt 31 § LUL* s. 63–64.

¹²³ Jfr prop. 1964:10 s. 166.

¹²⁴ Se Barnombudsmannens skrivelse till justitie- och inrikesminister Morgan Johansson 2017-10-03, dnr 3.5.1:0710/17.

¹²⁵ Se prop. 1983/84:187 s. 38.

¹²⁶ Se 1 kap. 6 § BrB.

Utredning av brott när den misstänkta är 15–17 år eller 18–20 år

Barn som har fyllt 15 år är straffmyndiga och kan därför dömas till en påföljd för ett brott.¹²⁷ Barn som är straffmyndiga ska dock fortfarande särbehandlas i rättssystemet. Detta gäller även i vissa fall för unga 18–20 år. Socialnämnden har särskilda uppgifter i dessa situationer.

Förundersökning

När det finns anledning att tro att ett brott har begåtts inleder åklagare eller en anställd vid Polismyndigheten som myndigheten förordnat som huvudregel en förundersökning. Den person som leder förundersökningen kallas undersökningsledare.¹²⁸

Under förundersökningen ska det utredas vem som skäligen kan misstänkas för brottet och om det finns tillräckliga skäl för att väcka åtal mot personen ifråga.¹²⁹ Om det är åklagaren som leder förundersökningen kan åklagaren anlita biträde av Polismyndigheten för att genomföra den.¹³⁰

Förundersökningar mot barn som gäller brott som kan leda till fängelse ska bedrivas med särskild skyndsamhet. Dessa förundersökningar ska avslutas och beslut i åtalsfrågan ska fattas så snart det kan ske – men senast inom sex veckor från delgivningen av brottsmisstanken. Tidsfristen får endast överskridas om det är nödvändigt med hänsyn till att barnet ska delta i medling enligt lagen (2002:445) om medling med anledning av brott eller utredningens beskaffenhet eller andra särskilda omständigheter.¹³¹

¹²⁷ Se 1 kap. 6 § BrB.

¹²⁸ Se 23 kap. 1 § första stycket RB och 2 § första stycket LUL.

¹²⁹ Se 23 kap. 2 § RB.

¹³⁰ Se 23 kap. 3 § andra stycket RB.

¹³¹ Se 4 § LUL.

Inhämtande av yttrande från socialnämnd eller Kriminalvården

En personutredning ska i normalfallet göras parallellt med brottsutredningen.¹³² En personutredning utgörs antingen av ett yttrande från Kriminalvården eller av ett yttrande från socialnämnden.¹³³

Yttrande från socialnämnden

Åklagaren eller undersökningsledaren ska inhämta ett yttrande från socialnämnden när ett barn misstänks för att ha begått ett brott innan han eller hon fyllt 18 år. För att yttrande ska kunna inhämtas krävs att barnet antingen ha erkänt gärningen eller att det annars finnas skälig misstanke att han eller hon har begått brottet.¹³⁴

I vissa fall kan domstolen behöva inhämta ett yttrande om ett sådant saknas inför domstolsförhandlingen.¹³⁵

Ett yttrande behöver inte inhämtas i följande fall:

- om brottet är ringa
- om det är uppenbart att det finns förutsättningar för straffvarning eller åtalsunderlåtelse
- om det annars är obehövt.¹³⁶

Ett yttrande från socialnämnden används som underlag när åklagaren fattar beslut i åtalsfrågan. Yttrandet kan påverka åklagarens inställning till om beslut om straffvarning är aktuellt. Om åtal väcks kan yttrandet användas som underlag för valet av påföljd.¹³⁷

Domstolen får endast döma till ungdomsvård om det finns ett yttrande från socialnämnden med det innehåll som avses i 11 § LUL.¹³⁸ Detta innebär att socialnämnden även kan behöva skriva ett yttrande som gäller en ung person över 18 år om han eller hon är aktuell för ungdomsvård.

¹³² Se prop. 1994/95:12 s. 70.

¹³³ Se 10-11 § § LUL.

¹³⁴ Se 11 § första och andra stycket LUL.

¹³⁵ Jfr 28 § LUL.

¹³⁶ Se 11 § första stycket LUL.

¹³⁷ Se 11 och 17 §§ LUL samt 32 kap. 1 och 2 §§ BrB.

¹³⁸ Se 28 § LUL och prop. 2005/06:165 s. 107.

Om det inte finns särskilda skäl krävs ett sådant yttrande även för att domstolen ska få döma den som inte har fyllt 21 år till fängelse i mer än tre månader.¹³⁹

Läs i del 3: Om att skriva yttrande enligt 11 § LUL.

Yttrande från Kriminalvården

Åklagaren har också en möjlighet att inhämta ett yttrande från Kriminalvården när ett barn under 18 år misstänkt för ett brott. Detsamma gäller för personer över 18 år.¹⁴⁰

Om Kriminalvården i detta sammanhang begär uppgifter från socialnämnden är nämnden skyldig att lämna upplysningar om den misstänkte och föreslå de åtgärder som nämnden anser behövs för att främja hans eller hennes anpassning i samhället.¹⁴¹ Uppgiftsskyldigheten bryter sekretessen.¹⁴²

Läs i del 3: Om de sekretessregler som gäller socialtjänsten.

När kan man gripas och anhållas?

Att bli gripen innebär att en person som är misstänkt för ett brott tas om hand av polisen.¹⁴³

För att polisen ska kunna gripa ett **barn under 15 år** krävs att barnet påträffas på bar gärning när han eller hon begår ett brott som har fängelse i straffskalan eller är på flykt från brottsplatsen. Efter att barnet har gripits ska polis eller åklagare omedelbart besluta om barnet ska frigges eller hållas kvar för förhör.¹⁴⁴ Ett barn under 15 år får

¹³⁹ Se 28 § LUL.

¹⁴⁰ Se 10 § LUL och 1 § lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m.

¹⁴¹ Se 6 § lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m.

¹⁴² Se 10 kap. 28 § OSL.

¹⁴³ Se 24 kap. 6 § RB och 35 § LUL.

¹⁴⁴ Se 35 § LUL.

inte anhållas.¹⁴⁵ Ett barn under 15 år får inte heller tas i förvar, vilket innebär att barnet aldrig får sättas i arrest eller i häkte.¹⁴⁶

För möjligheten att gripa och anhålla ett **barn 15–17 år** gäller samma regler som för vuxna, inklusive **unga 18–20 år**, vilket innebär att de i brådskande fall kan gripas av polis om det finns skäl för att anhålla honom eller henne. En person får anhållas i avvaktan på att domstol ska pröva en fråga om häktning. Om det inte längre finns skäl för ett anhållningsbeslut ska åklagaren omedelbart häva beslutet.¹⁴⁷ När det gäller barn 15–17 år krävs det synnerliga skäl för att anhålla honom eller henne.¹⁴⁸ I samband med ett gripande eller en anhållan får det misstänkta barnet inte låsas in i arrest om det inte är nödvändigt med hänsyn till ordning eller säkerhet.¹⁴⁹

Under vissa förutsättningar kan ett barn som har gripits eller tagits med till förhör hållas kvar av polisen i väntan på att denne ska kunna överlämnas till föräldrarna, annan vårdnadshavare, en tjänsteman inom socialtjänsten eller någon annan lämplig vuxen person.¹⁵⁰

Vad gäller för polisförhör?

Om ett barn ska förhöras i samband med en utredning enligt 31 § LUL eller en förundersökning kallas han eller hon normalt till ett förhör.¹⁵¹ Om barnet befinner sig på brottsplatsen när han eller hon påträffas av polisen kan barnet bli skyldig att följa med till ett förhör. Under vissa förutsättningar kan ett barn som blivit kallat till ett förhör men som inte kommer bli hämtad till förhöret.¹⁵² När det gäller **barn under 15 år** ska polisen dock utnyttja denna möjlighet restriktivt och med hänsyn till barnets ålder och mognad.¹⁵³

Ett **barn under 15 år** är inte skyldigt att stanna kvar för förhör längre än tre timmar såvida det inte är av synnerlig vikt för utredningen. Då är barnet skyldigt att stanna kvar ytterligare tre timmar.

¹⁴⁵ Jfr 36 f § LUL.

¹⁴⁶ Se 35 § andra stycket LUL och prop. 1996/97:175 s. 50 och prop. 2005/06:165 s. 143.

¹⁴⁷ Se 24 kap. 6-7, 10 §§ RB.

¹⁴⁸ Se RåR 2006:3 s. 21.

¹⁴⁹ Jfr 14 § tredje stycket LUL och prop. 1996/97:175 s. 46-50.

¹⁵⁰ Se 14 § LUL och 35 § andra stycket och LUL.

¹⁵¹ Se 5 § förundersökningskungörelsen (1947:948).

¹⁵² Se 32 § LUL och 23 kap. 7-8 §§ RB.

¹⁵³ Prop. 1983/84:187 s. 22.

Ett barn under 15 år kan alltså hållas kvar för förhör i maximalt sex timmar.¹⁵⁴

Ett **barn 15–17 år** är liksom vuxna, inklusive **unga 18–20 år**, inte skyldig att stanna kvar för förhör längre än sex timmar, såvida det inte är av synnerlig vikt att han eller hon är tillgänglig för fortsatt förhör. Då är barnet eller den unge skyldig att stanna kvar ytterligare sex timmar. Barnet eller den unge kan alltså hållas kvar för förhör i maximalt 12 timmar.¹⁵⁵

Barn har som huvudregel rätt att ha sina vårdnadshavare närvarande vid ett förhör.¹⁵⁶

Utgångspunkten är att företrädare för socialtjänsten ska närvara vid polisförhör när ett **barn under 15 år** misstänks för att ha begått ett brott. Skyldigheten för socialtjänstens företrädare att närvara ser olika ut beroende på anledningen till att förhöret hålls.¹⁵⁷

Om brottsmisstanken kvarstår efter förhöret med barnet och efter andra vidtagna åtgärder, ska protokoll över förhöret och åtgärderna omgående sändas till socialnämnden.¹⁵⁸

När det gäller **barn 15–17 år** ska företrädare för socialtjänsten närvara vid förhör om det är möjligt och om det kan ske utan men för utredningen. Detta gäller om barnet är misstänkt för ett brott som har fängelse i straffskalan.¹⁵⁹

När det gäller **unga under 20 år** har polis och undersökningsledare en skyldighet att underrätta socialnämnden om tid och plats för förhör. Detta gäller när det finns anledning att anta att ett ingripande från socialnämnden kan bli aktuellt.¹⁶⁰

Läs i del 3: Om att närvara vid polisförhör.

¹⁵⁴ Se 32 § LUL och 23 kap. 9 § andra stycket RB.

¹⁵⁵ Se 23 kap. 9 § första stycket RB.

¹⁵⁶ Jfr 5 § LUL och 33 § LUL.

¹⁵⁷ Se 34 § andra stycket LUL.

¹⁵⁸ 34 § fjärde stycket LUL.

¹⁵⁹ Se 7 § LUL.

¹⁶⁰ Se 16 § FuK.

När kan man häktas?

Barn under 15 år kan aldrig häktas.¹⁶¹ **Barn 15–17 år** kan häktas under vissa förutsättningar. För barn 15–17 gäller – utöver de grundläggande förutsättningarna för häktning som *alltid* gäller – att häktning *endast* får ske om det är uppenbart att betryggande övervakning inte kan ordnas, och om det dessutom föreligger synnerliga skäl.

De grundläggande förutsättningarna för häktning

Den som på sannolika skäl är misstänkt för ett brott som kan ge fängelse i minst ett år får häktas, om det med hänsyn till brottets beskaffenhet, den misstänktes förhållande eller någon annan omständighet finns risk för att den misstänkte antingen:

- avviker eller på något annat sätt undandrar sig lagföring eller straff (så kallad flyktfara)
- genom att undanröja bevis eller på något annat sätt försvårar sakens utredning (så kallad kollusionsfara), eller
- fortsätter sin brottsliga verksamhet (så kallad recidivfara).¹⁶²

Kan brottet ge minst två års fängelse ska den enskilde häktas om det inte är uppenbart att det saknas skäl för att häkta honom eller henne.¹⁶³ Detta innebär att domstolen kan utgå från att det finns häktningsskäl så länge inte annat framgår av utredningen.¹⁶⁴ Häktning får däremot inte ske om det kan antas vara uppenbart att straffet stannar vid böter.¹⁶⁵ Under vissa förutsättningar får även den som är skäligen misstänkt för brott häktas.¹⁶⁶

Särskilda förutsättningar för häktning av barn

Om det på grund av den misstänktes ålder kan befaras att häktning skulle komma att medföra allvarligt men för honom eller henne, får häktning endast ske om det är uppenbart att betryggande övervakning inte kan ordnas på annat sätt än genom häktning.¹⁶⁷

¹⁶¹ Jfr 36 f § LUL.

¹⁶² Se 24 kap. 1 § första stycket RB.

¹⁶³ Se 24 kap. 1 § andra stycket RB.

¹⁶⁴ Se prop. 1986/87:112 s. 34.

¹⁶⁵ Se 24 kap. 1 § fjärde stycket RB.

¹⁶⁶ Se 24 kap. 3 § RB.

¹⁶⁷ Se 24 kap 4 RB.

Personer som inte har fyllt 18 år får dessutom endast häktas om det finns synnerliga skäl.¹⁶⁸

Socialnämnd m.fl. ska underrättas

Socialnämnden ska underrättas om att ett barn har häktats. En sådan underrättelse ska göras samtidigt som en underrättelse om brottsmisstänke eller annars genast efter frihetsberövandet. Av underrättelsen ska skälen för att ett barn har häktats framgå.¹⁶⁹ Det är undersökningsledaren som har ansvar att underrätta socialnämnden.¹⁷⁰

Vårdnadshavare, eller någon annan som svarar för barnets vård och fostran samt någon annan som har en fostrande roll, ska också underrättas om barnet har häktats.¹⁷¹

Om åklagaren har beslutat att anhålla barnet i väntan på att han eller hon ska häktas ska åklagaren se till att kontakt tas med socialtjänsten för att undersöka om det finns möjlighet att socialnämnden omhändertar barnet. Kontakt med socialtjänsten kan antingen tas av åklagaren själv eller med polisens hjälp. Eftersom åklagaren har en skyldighet att löpande ompröva behovet av frihetsberövande av barnet ska åklagaren under frihetsberövandets gång även hålla kontakten med socialtjänsten.¹⁷²

Läs i del 3: Om att överväga alternativ till häktning.

Domstolen beslutar om häktning

Det är domstolen som beslutar om en person ska häktas eller inte. Har åklagaren gjort en framställan om att en person ska häktas ska domstolen utan dröjsmål hålla förhandling i häktesfrågan. En häktesförhandling får aldrig hållas senare än fyra dygn efter det att en person gripits eller efter att ett anhållningsbeslut verkställts.¹⁷³

Om domstolen beslutar att häkta ett barn ska domstolen besluta inom vilken tid som åklagaren ska väcka åtal.¹⁷⁴

¹⁶⁸ Se 23 § LUL.

¹⁶⁹ Se 6 § andra stycket LUL.

¹⁷⁰ Jfr JO 1999/2000 s. 78 (s. 83).

¹⁷¹ 5 § första stycket LUL.

¹⁷² Se RÅR 2006:3 s. 20.

¹⁷³ Se 24 kap. 13 § och 16 § första stycket RB.

¹⁷⁴ Se 24 kap. 18 § första stycket RB.

Häktade personer placeras i häkte, som Kriminalvården ansvarar för.¹⁷⁵

Restriktioner

Ett barn som är häktad, anhållen eller gripen på grund av misstanke om brott kan få sin rätt till kontakt med omvärlden inskränkt genom så kallade restriktioner. Detta gäller om det finns risk för att barnet undanröjer bevis eller på något annat sätt försvårar sakens utredning.¹⁷⁶ Exempel på restriktioner är att inte få vistas gemenast med andra intagna på häktet, inte ha tillgång till radio eller tv och inte få ha kontakt med yttervärlden genom telefon.¹⁷⁷ Socialtjänsten bör dock alltid tillåtas att göra obevakade besök.¹⁷⁸

När kan tvångsmedel användas?

Det finns begränsade möjligheter att använda tvångsmedel mot ett barn som är misstänkt för att **före 15 års ålder** ha begått ett brott. Om det finns särskilda skäl får dock beslag, husrannsakan och kroppsvisitation utföras samt fotografi och fingeravtryck tas av barnet.¹⁷⁹ Att det ska finnas särskilda skäl innebär att tvångsmedel ska användas restriktivt. Det ska i allmänhet vara fråga om allvarligare brottslighet eller brottslighet av större omfattning.¹⁸⁰

Är någon skäligen misstänkt för att före 15 års ålder olovligen ha brukat narkotika får kroppsbesiktning i form av drogtest genomföras om det kan antas vara nödvändigt för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser för barnet. Socialnämnden ska omedelbart underrättas om resultatet av en sådan kroppsbesiktning. Även barnets vårdnadshavare eller annan som svarar för barnets vård och fostran samt annan som har en fostrande roll i förhållande till barnet ska som huvudregel omedelbart underrättas.¹⁸¹

¹⁷⁵ Se 1 § förordning (2007:1172) med instruktion för Kriminalvården.

¹⁷⁶ Se 6 kap. 1 § häkteslagen (2010:611).

¹⁷⁷ Se 6 kap. 2 § häkteslagen (2010:611).

¹⁷⁸ Se RÅR 2015:1 s. 9.

¹⁷⁹ Se 36 § LUL.

¹⁸⁰ Se prop. 2005/06:165 s. 119 och prop. 1983/84:187 s. 29.

¹⁸¹ Se 36 b § LUL.

När det gäller **barn över 15 år** gäller samma regler som för vuxna om tvångsmedel. De tvångsmedel som kan användas är bl.a. beslag, husrannsakan, kroppsvisitation, kroppsbesiktning samt att fotografi och fingeravtryck tas.¹⁸²

Åklagaren kan väcka åtal eller besluta om annan åtgärd

När en förundersökning som gäller en **person över 15 år** är klar ska åklagaren fatta beslut om åtal ska väckas eller inte.¹⁸³ Om åklagaren bedömer att det finns tillräckliga bevis för att personen har begått ett brott är åklagaren skyldig att väcka åtal. Om det inte finns tillräckliga bevis för att ett brott har begåtts kan åtal inte väckas.¹⁸⁴ Det kan till exempel bero på att den misstänkte förnekar brott och att det inte finns något vittne eller någon teknisk bevisning som bevisar att den misstänkta personen begått brottet.¹⁸⁵ Ibland blir det klart redan under förundersökningen att det inte går att bevisa något brott. Åklagaren kan då fatta beslut om att lägga ned förundersökningen.¹⁸⁶

Istället för att väcka åtal kan åklagaren under vissa förutsättningar förelägga om bötesstraff, utfärda ett strafföreläggande och besluta om straffvarning. Vad det innebär redogörs för i kommande avsnitt.

Utöver reglerna om straffvarning kan åklagaren besluta om åtalsunderlåtelse i vissa andra fall. Det finns t.ex. regler om detta i 20 kap. 7 § RB och som gäller oavsett om den misstänkta är barn eller vuxen. Reglerna om straffvarning har dock företräde framför reglerna om åtalsunderlåtelse när det gäller barn.¹⁸⁷

Strafföreläggande

Istället för att väcka åtal kan en åklagare i vissa fall besluta om ett bötesstraff genom att utfärda ett strafföreläggande. En förutsättning

¹⁸² Se 27 kap. RB och 28 kap. RB.

¹⁸³ Se 23 kap. 20 § RB.

¹⁸⁴ Jfr 15 kap. 5 BrB, 20 kap. 6 § RB och 23 kap. 4 § RB.

¹⁸⁵ Information från Åklagarmyndighetens webbplats 2019-09-02 https://www.aklagare.se/om_rattsprocessen/fran-brott-till-atal/atalsbeslutet/

¹⁸⁶ Se 23 kap. 4 § andra stycket RB.

¹⁸⁷ Se prop. 2014/15:25 .s 51.

är att det kan antas att barnet endast skulle ha dömts till böter om åtal hade väckts.¹⁸⁸

Åklagaren ska underrätta barnet om beslutet att delge ett straffföreläggande vid ett personligt sammanträffande. Om det är möjligt ska även barnets vårdnadshavare vara med. Om ett personligt sammanträffande inte är möjligt eller om brottet är ringa får underrättelsen istället vara skriftlig.¹⁸⁹

Om barnet sedan godkänner föreläggandet gäller det som en laga-kraftvunnen dom.¹⁹⁰

Straffvarning

Under vissa förutsättningar kan åklagaren besluta om straffvarning¹⁹¹ om barnet har begått ett brott innan han eller hon fyllt 18 år. En straffvarning innebär att åklagaren inte väcker åtal och barnet får då inte heller något straff.¹⁹² Men en straffvarning innebär också en varning om att ett straff kan komma att dömas ut om barnet återfaller i brottslighet.¹⁹³ Den person som får en straffvarning ska nämligen iakttä skötsamhet.¹⁹⁴ Det innebär först och främst att barnet ska avhålla sig från ytterligare brottslighet. Det är också av betydelse att barnet t.ex. fullföljer en påbörjad utbildning, sköter sitt arbete, genomgår en överenskommen behandlingsplan eller avhåller sig från drogmissbruk.¹⁹⁵

Förutsättningar för straffvarning

För att straffvarning ska kunna bli aktuellt krävs att det är fullt utrett att barnet har begått brottet.¹⁹⁶

Straffvarning får inte beslutas om något väsentligt allmänt eller enskilt intresse åsidosätts. Vid bedömningen av om något väsentligt

¹⁸⁸ Se 15 § LUL.

¹⁸⁹ Se 1 § förordning (1994:1763) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare.

¹⁹⁰ Se 48 kap. 3 § andra stycket RB.

¹⁹¹ Genom en lagändring som trädde i kraft den 1 juli 2015 ersattes åtalsunderlåtelse enligt LUL med straffvarning. Ändringen innebär inte några ändringar i sak utan gällde endast en namnändring, se prop. 2014/15:25 s. 49-53.

¹⁹² Se 16 § första stycket LUL.

¹⁹³ Se prop. 2014/15:25 s. 52.

¹⁹⁴ Se 22 § första stycket LUL.

¹⁹⁵ Se prop. 1987/88:135 s. 40.

¹⁹⁶ Se prop. 1994/95:12 s. 75.

allmänt intresse åsidosätts ska det särskilt beaktas om barnet tidigare gjort sig skyldig till brott.¹⁹⁷

Straffvarning kan komma ifråga i två olika typer av situationer. Den ena situationen innebär att åklagaren kan besluta om straffvarning om barnet blir föremål för olika åtgärder och att åklagaren bedömer att dessa åtgärder är lämpligare än ett straff. De åtgärder som då är aktuella är:

- vård eller annan åtgärd enligt SoL
- vård eller annan åtgärd enligt LVU
- annan åtgärd som innebär att barnet får hjälp och stöd.¹⁹⁸

Om socialnämnden bedömer att barnet är i behov av insatser enligt SoL eller vård enligt LVU kan detta därför påverka åklagarens bedömning av huruvida det är aktuellt att besluta om straffvarning eller inte. Socialnämndens bedömning av barnets behov kan komma att redovisas i ett yttrande enligt 11 § LUL.

Socialnämnden behöver dock inte skriva ett yttrande om brottet är ringa eller om det är uppenbart för åklagaren att det finns förutsättningar för straffvarning.¹⁹⁹

Har åklagaren vid ett beslut om straffvarning förutsatt att socialnämnden vidtar en åtgärd, ska denna ta reda på huruvida åtgärden kommer till stånd. Om det visar sig att nämnden inte vidtar åtgärden ska åklagaren anmäla detta till Inspektionen för vård och omsorg (IVO).²⁰⁰

Den andra situationen där straffvarning kan komma ifråga är om åklagaren bedömer att det är uppenbart att brottet har skett av okynne eller förhastande.²⁰¹ Med detta avses närmast gärningar som begåtts av obetänksamhet eller retsamhet.²⁰²

När åklagaren ska bedöma huruvida straffvarning ska beslutas ska åklagaren särskilt beakta barnets vilja

¹⁹⁷ Se 17 § fjärde stycket LUL.

¹⁹⁸ Se 17 § första stycket LUL.

¹⁹⁹ Se 11 § första stycket LUL.

²⁰⁰ Se 3 § förordning (1994:1763) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare.

²⁰¹ Se 17 § första stycket LUL.

²⁰² Se prop. 2014/15:25 s. 51.

- att ersätta målsäganden för skada som uppkommit genom brottet
- att avhjälpa eller begränsa skadan
- att på annat sätt gottgöra målsäganden, eller
- att medverka till att medling kommer till stånd enligt lagen (2002:445) om medling med anledning av brott.²⁰³

Läs i del 3: Om att skriva yttrande enligt 11 § LUL och om att fråga barn och unga om kontakt med medlingsverksamheten.

Underrättelse om beslut

Barnet ska underrättas om ett beslut om straffvarning vid ett personligt möte med åklagaren inom två veckor efter det att beslutet har fattats. Barnets vårdnadshavare eller någon annan som svarar för barnets vård och fostran samt annan som har en fostrande roll ska kallas till mötet såvida det inte möter hinder eller annars finns särskilda skäl mot det. Åklagaren bör även ge företrädare för socialtjänsten tillfälle att närvara vid det personliga mötet.²⁰⁴ Vid mötet kan det bli aktuellt för nämnden att lämna ett yttrande enligt 11 § LUL.²⁰⁵

Åklagaren bör vid mötet underrätta barnet om beslutet både muntligt och skriftligt.²⁰⁶ Vid mötet ska åklagaren också särskilt förklara innebörden av beslutet om straffvarning och det skötsamhetskrav som detta är förenat med. Åklagaren ska även förklara vilka följderna kan bli av fortsatta lagöverträdelser.²⁰⁷

Är det uppenbart att ett personligt möte inte kan genomföras inom två veckor får mötet äga rum senare. Kan ett personligt möte inte genomföras, ska barnet istället underrättas skriftligen om beslutet.²⁰⁸

Socialnämnden ska underrättas om beslutet i de fall någon åtgärd från nämndens sida förutsätts.²⁰⁹

²⁰³ Se 17 § tredje stycket LUL.

²⁰⁴ Se 18 § första stycket LUL.

²⁰⁵ Se 12 § LUL.

²⁰⁶ Se prop. 1994/95:12 s. 101.

²⁰⁷ Se 19 § LUL.

²⁰⁸ Se 18 § andra stycket LUL.

²⁰⁹ Se 21 § LUL.

Återkallelse av ett beslut

Åklagaren får återkalla ett beslut om straffvarning i fall särskilda omständigheter föranleder det. Vid bedömningen av huruvida återkallelse ska ske ska åklagaren särskilt beakta om barnet eller den unge har återfallit i brott inom sex månader från beslutet om straffvarning.²¹⁰

Även återfall i brott efter sex månader kan dock påverka åklagarens bedömning.²¹¹

Om socialnämnden bedömer att barnet ska beviljas insatser enligt SoL eller vård enligt LVU i samband med återfall i brott kan det innebära att åklagaren bedömer att beslutet inte behöver återkallas.²¹²

Om åklagaren återkallar ett beslut om straffvarning behöver det inte innebära att åklagaren väcker åtal. I vissa fall kan åklagaren anse att det är tillräckligt att utfärda straffföreläggande för det gamla brottet, alternativt utfärda straffföreläggande eller väcka åtal för det nya brottet.²¹³

Domstolsförhandling

Om åklagaren väcker åtal mot barnet eller den unge blir det domstolsförhandling för att avgöra skuldfrågan. Mål i domstol som gäller **unga under 21 år** ska alltid behandlas skyndsamt. När det gäller **barn under 18 år** som är misstänkta för brott som har minst sex månader i straffskalan ska domstolen som huvudregel hålla huvudförhandling inom två veckor från det att åklagaren väckt åtal.²¹⁴

Hur går en domstolsförhandling till?

Barnet ska kallas till domstolsförhandlingen och är med vissa undantag skyldig att vara med vid förhandlingen.²¹⁵ Domstolen ska som huvudregel underrätta vårdnadshavaren eller annan som svarar för barnets vård och fostran samt annan som har en fostrande roll om åtalet och om tidpunkten för huvudförhandlingen.²¹⁶ Om åtalet gäller ett

²¹⁰ Se 22 § andra stycket LUL.

²¹¹ Se prop. 1987/88:135 s. 41.

²¹² Jfr prop. 1987/88:135 s. 19-20.

²¹³ Se prop. 1987/88:135 s. 20.

²¹⁴ Se 29 § första och andra stycket LUL och 45 kap. 14 § andra stycket RB.

²¹⁵ Se 21 kap. 2 § RB.

²¹⁶ Se 26 § första stycket LUL.

brott som har fängelse i straffskalan ska dessa personer som huvudregel även höras i målet.²¹⁷

Domstolen har möjlighet att förordna att den förhandling som gäller ett **barn eller en ung person under 21 år** ska ske inom stängda dörrar. Även om förhandlingen hålls inom stängda dörrar kan den tilltalades anhöriga och andra som kan väntas bli till nytta ändå få närvara.²¹⁸

Under huvudförhandlingen går domstolen igenom målet. Om det behövs ska uppgifter om det misstänkta barnet eller den unge från belastningsregistret och utredning om barnets eller den unges personliga förhållanden läggas fram.²¹⁹ Domstolen kan t.ex. redovisa vad som framkommer i ett yttrande enligt 11 § LUL från socialnämnden. Den offentlige försvararen och åklagaren ges därefter ofta möjlighet att ställa frågor till barnet eller den unge gällande dennes personliga förhållanden.

Socialnämndens medverkan

Om socialnämnden ska lämna, eller om de har lämnat, ett yttrande enligt 11 § LUL ska domstolen underrätta socialnämnden om tidpunkten för huvudförhandlingen.²²⁰ Syftet med underrättelsen är att företrädare för socialtjänsten ska kunna medverka vid domstolsförhandlingen. Framförallt kan socialtjänstens medverkan bidra till att domstolen får ett bättre underlag i sin bedömning av vilken påföljd som barnet eller den unge ska dömas till. Företrädare för socialtjänsten kan under förhandlingen komplettera uppgifterna i yttrandet enligt 11 § LUL, t.ex. vad den föreslagna ungdomsvården kan komma att innehålla, och även i övrigt informera domstolen om barnets eller den unges förhållanden.²²¹

Ibland kan socialnämnden ha beviljat insatser enligt SoL eller ha beslutat om vård med stöd av LVU som stämmer överens med de åtgärder eller den vård som nämnden föreslår i yttrandet, innan domstolen har dömt barnet eller den unge till ungdomsvård. Om socialnämnden inte har lämnat sådan information tidigare kan det finnas möjlighet att informera om detta vid domstolsförhandlingen.

²¹⁷ Se 26 § tredje stycket LUL.

²¹⁸ Se 27 § första till tredje stycket LUL.

²¹⁹ Se 46 kap. 9 § RB.

²²⁰ Se 26 § andra stycket LUL.

²²¹ Prop. 2000/01:56 s. 24-25.

För barnet eller den unge kan det vara ett stöd om en företrädare för socialtjänsten närvarar vid domstolsförhandlingen. Det kan också vara av värde för socialnämndens fortsatta arbete med barnet eller den unge att ha hört vad som sagts vid förhandlingen.

Läs i del 3: Om att skriva yttrande enligt 11 § LUL.

Om barnet eller den unge döms

I mål mot en **person som inte har fyllt 21 år** ska domen som huvudregel läsas upp vid huvudförhandlingen.²²² Om domstolen dömer barnet eller den unge till ungdomsvård eller ungdomstjänst ska socialnämnden verkställa dessa påföljder. Domstolen ska därför skicka en kopia av domen till socialnämnden i dessa fall.²²³ Döms barnet slutet ungdomsvård ska domstolen skicka en kopia av domen till socialnämnden och SiS.²²⁴

Läs i del 3: Om att verkställa ungdomsvård och ungdomstjänst.

Domen kan överklagas

En dom från tingsrätten kan överklagas till hovrätten.²²⁵ Prövningsstillstånd krävs dock om den enskilde endast har dömts till böter eller om han eller hon har frikänts från ett brott som har max sex månaders fängelse i straffskalan.²²⁶

Om målet gäller ett **barn under 18 år** och det aktuella brottet har max sex månader i straffskalan ska hovrätten hålla huvudförhandling inom åtta veckor från tingsrättens dom.²²⁷

För att ett överklagande av en dom från hovrätten ska kunna prövas av Högsta domstolen krävs alltid prövningstillstånd.²²⁸

²²² Se 30 § LUL.

²²³ Se 2 § och 19 § förordning (1990:893) om underrättelse om dom i vissa brottmål, m.m.

²²⁴ Se 19 a § förordning (1990:893) om underrättelse om dom i vissa brottmål, m.m.

²²⁵ Se 49 kap. 1 § första stycket RB.

²²⁶ Se 49 kap. 13 § första stycket RB.

²²⁷ Se 29 § andra stycket LUL och 51 kap. 15 § andra stycket RB.

²²⁸ Se 54 kap. 9 § första stycket RB.

Läs mer hos andra myndigheter

På Sveriges domstolars webbplats finns det beskrivet hur en rättegång går till och vad som kan vara bra att som tilltalad känna till inför förhandlingen. Där finns också filmen Så går en rättegång till som beskriver hur en typisk rättegång i tingsrätten går till.

Barnombudsmannen har tagit fram en skrift som heter Förklara vad som händer – En pedagogisk brottmålsrättegång för unga (2007). I skriften finns råd och tips om vad man bör tänka på när en ung person deltar i en rättegång.

Rätt till juridiskt biträde eller offentlig försvarare

Vid utredningar som rör **barn under 15 år** enligt presumptionsregeln i 31 § LUL har barnet rätt till ett juridiskt biträde, såvida det inte är uppenbart att barnet saknar behov av biträde. Vid andra utredningar enligt 31 § LUL har barnet rätt till ett juridiskt biträde om det finns synnerliga skäl.²²⁹ Synnerliga skäl kan finnas vid stora skadeståndsanspråk mot barnet.²³⁰ Åklagaren eller barnets vårdnadshavare ansöker om juridiskt biträde hos tingsrätten.²³¹

En offentlig försvarare ska förordnas för ett misstänkt **barn 15–17 år** om det inte är uppenbart att han eller hon saknar behov av försvarare. Det är undersökningsledaren som anmäler behov av försvarare hos domstolen.²³²

Möjligheten att förordna en offentlig försvarare för barn är större än vad det är för vuxna, inklusive **unga 18–20 år**.²³³

²²⁹ Se 32 a § första stycket LUL.

²³⁰ Se prop. 2009/10:105 s. 41 och 69.

²³¹ Se 32 a § andra stycket LUL.

²³² Se 24 § första stycket LUL.

²³³ Jfr 23 kap. 3 a § RB.

Medling med anledning av brott

Det här kapitlet beskriver dels vad medling är, dels förutsättningarna för medling och vad den kan resultera i. Medling omfattar här sådan medling som regleras i lagen (2002:445) om medling med anledning av brott. Socialnämndens ansvar att fråga barnet eller den unge om han eller hon vill ha kontakt med medlingsverksamheten behandlas i del 3 Socialnämndens ansvar och uppgifter.

Vad är medling?

Medling innebär att en gärningsperson och en målsägande möts inför en opartisk medlare för att tala om brottet och följderna av detta.²³⁴

Syftet med medlingen är att:

- gärningspersonen får ökad insikt om brottets konsekvenser
- målsäganden ges möjlighet att bearbeta sina upplevelser.²³⁵

Medling är ingen straffrättslig påföljd. Men barnet eller den unges vilja att medverka till att medling kommer till stånd ska särskilt beaktas av åklagaren vid bedömningen av om straffvarning ska beslutas.²³⁶ Medling är också en omständighet som domstolen kan beakta vid val av påföljd och vid straffmätning.²³⁷

Kommunens ansvar att erbjuda medling

Kommunen är skyldig att sörja för att medling kan erbjudas när ett brott har begåtts av en person som inte har fyllt 21 år.²³⁸ Det finns dock inte några hinder för att medla i de fall gärningspersonen är över 21 år i de fall kommunerna finner detta lämpligt.²³⁹

²³⁴ Se 2 och 4 §§ lagen (2002:445) om medling med anledning av brott.

²³⁵ Se 3 § lagen (2002:445) om medling med anledning av brott.

²³⁶ Se 17 § LUL.

²³⁷ Se 29 kap. 5 § 4 och 30 kap. 4 § BrB samt prop. 2005/06:165 s. 102 och 110.

²³⁸ Se 5 kap. 1 c § SoL.

²³⁹ Se prop. 2005/06:165 s. 106.

Det är den kommun som i övrigt har ansvaret för barnet eller den unge enligt socialtjänstlagen som ska svara för medlingsverksamheten för denne. När det är fråga om små kommuner kan det vara en fördel att samarbeta kommunerna emellan.²⁴⁰

För att en medlingsverksamhet ska fungera är det av avgörande betydelse att det finns ett väl fungerande samarbete mellan socialtjänst, medlingsverksamhet, polis och åklagare. Myndigheterna kan därför anse att sådana samarbetsfrågor t.ex. behöver diskuteras i lokal samverkan enligt 39 § LUL.

Förutsättningar för medling

Ett medlingsförfarande bygger på att både gärningsperson och målsägande medverkar frivilligt och att det ligger i bådas intresse att delta. Brottet ska vara anmält till polisen och gärningspersonen ska ha erkänt gärningen eller delaktighet i den. Medling får endast ske om det framstår som lämpligt med hänsyn till samtliga omständigheter. Om gärningspersonen är under tolv år får medling ske endast om det finns synnerliga skäl.²⁴¹

Medling kan alltså ske även om gärningspersonen inte är straffmyndig. Han eller hon måste dock ha uppnått en tillräcklig ålder och mognad för att kunna förstå medlingsförfarandet.²⁴²

Det är viktigt att varken gärningspersonen eller målsäganden, dvs. den brottsutsatta, utsätts för påtryckningar eller på annat sätt känner sig tvingade att delta.²⁴³

I förarbetena anges att medling främst bör komma i fråga för de som för första gången har gjort sig skyldiga till brott, men att medling också kan vara lämpligt för en gärningsperson som har återfallit i brott, det får avgöras från fall till fall.²⁴⁴

Inget brott som är polisanmält och erkänt är uteslutet från medling om det bedöms vara lämpligt i det enskilda fallet. Medling bör kunna ske vid såväl allvarliga som mindre allvarliga brott och vid brott mot så väl fysiska som juridiska personer. Men vid så kallade brottsofferlösa brott, t.ex. narkotikabrott, är medling inte möjligt. I förarbetena

²⁴⁰ Se prop. 2005/06:165 s. 147.

²⁴¹ Se 5 § lagen (2002:445) om medling med anledning av brott.

²⁴² Prop. 2001/02:126 s. 55.

²⁴³ Se prop. 2001/02:126 s. 55.

²⁴⁴ Se prop. 2001/02:126 s. 41.

anges också att det kan finnas fall där det, trots att gärningspersonen erkänt gärningen, inte är lämpligt att denne träffar den brottsutsatta personen. Detta gäller särskilt våld i nära relationer, sexualbrott samt brott mot mycket unga brottsoffer. Det kan också gälla mycket komplicerade brottsutredningar med flera gärningsmän som har större eller mindre del i aktuella brott.²⁴⁵

När sker medling?

Medlingsförfarandet ska genomföras skyndsamt. Om medling ska äga rum innan förundersökningen har avslutats ska medlaren samråda med förundersökningsledaren. Om medling ska äga rum därefter, men innan det finns en lagakraftvunnen dom, ska medlaren samråda med åklagaren.²⁴⁶

Både gärningsperson och målsägande ska informeras om vad medlingen innebär och på annat sätt förberedas i den omfattning som behövs.²⁴⁷

Medlingsmöte

Lagen om medling med anledning av brott bygger på att gärningspersonen och målsäganden träffas tillsammans med medlaren vid ett medlingsmöte. Vid mötet ska målsäganden ges möjlighet att berätta om sin upplevelse av brottet och dess följder. Gärningspersonen ska få möjlighet att berätta varför gärningen kom att begås och ge sin syn på sin situation. Målsäganden kan också framställa önskemål om gottgörelse, och gärningspersonen kan framföra en ursäkt för sitt handlande.²⁴⁸

Eftersom medling bygger på frivillighet kan ett medlingsförfarande avbrytas när som helst på begäran av någon av parterna.

Förutom gärningspersonen, målsäganden och medlaren ska vårdnadshavare för såväl gärningsperson som målsägande ges tillfälle att vara med på medlingsmötet, såvida det inte finns särskilda skäl mot detta.²⁴⁹ Särskilda skäl kan exempelvis vara att vårdnadshavaren på

²⁴⁵ Se prop. 2001/02:126 s. 45.

²⁴⁶ Se 6 § LUL.

²⁴⁷ Se 7 § lagen (2002:445) om medling med anledning av brott.

²⁴⁸ Se 9 § lagen (2002:445) om medling med anledning av brott.

²⁴⁹ Se 8 § lagen (2002:445) om medling med anledning av brott.

något sätt har varit inblandad i händelsen eller har svårt att acceptera att barnet har tagit på sig ansvar för gärningen.²⁵⁰

Även andra personer kan ges tillfälle att närvara vid medlingsmötet, om det är förenligt med syftet med medlingen och om det i övrigt kan anses lämpligt.²⁵¹ Det kan exempelvis vara en nära anhörig som inte är vårdnadshavare, familjehemsförälder eller stödperson till brottsoffret. Eftersom syftet med medlingen inte är att utreda brottet eller lösa komplicerade skadestandsfrågor är inte avsikten att offentlig försvarare, målsägandebiträde eller annat juridiskt ombud ska närvara vid mötet.²⁵²

Resultatet av medlingen

Vad resultatet blir av medlingen beror bland annat på vilken typ av brott som medlingen gäller. En uppriktigt menad ursäkt från gärningspersonen till brottsoffret och en överenskommelse om hur man ska förhålla sig till varandra i framtiden kan i många fall vara ett tillräckligt och gott resultat av en medling. Det kan i vissa fall även vara tillräckligt att parterna har träffats och pratat om saken.²⁵³

Ett medlingsmöte kan resultera i ett avtal mellan gärningspersonen och målsäganden.²⁵⁴ Utgångspunkten är att avtalet ska vara rimligt och skäligt i förhållande till dels det brott som har begåtts, dels den skada som har uppkommit.²⁵⁵ Om det framkommer att gärningspersonen inte uppfyller ett avtal som har träffats mellan parterna, ska medlaren se till att åklagaren genast underrättas om detta, såvida det inte är obehövt.²⁵⁶

²⁵⁰ Se prop. 2001/02:126 s. 56–57.

²⁵¹ 8 § lagen (2002:445) om medling med anledning av brott.

²⁵² Se prop. 2001/02:126 s. 57.

²⁵³ Se prop. 2001/02:126 s. 50.

²⁵⁴ Se 10 § lagen (2002:445) om medling med anledning av brott.

²⁵⁵ Se prop. 2001/02:126 s. 51.

²⁵⁶ Se 10 § lagen (2002:445) om medling med anledning av brott.

Vilka påföljder kan barn och unga dömas till?

Detta kapitel redogör för vilka påföljder som barn och unga kan dömas till och vad de innebär. Fokus ligger på de särskilda ungdomspåföljderna. Vissa av dessa påföljder har socialnämnden ansvar att verkställa. Socialnämndens ansvar att verkställa dessa påföljder behandlas i del 3.

Kort om olika påföljder

För barn 15–17 år finns särskilda påföljder. Dessa påföljder kallas för särskilda ungdomspåföljder. De är ungdomsvård, ungdomstjänst och sluten ungdomsvård. Unga under 21 år kan också i vissa fall dömas till dessa påföljder.²⁵⁷ Det är dock inte lika vanligt.²⁵⁸

Barn 15–17 år kan i vissa fall dömas till samma påföljder som vuxna. Böter är ett vanligt straff för både barn och unga, men även andra påföljder kan bli aktuella så som fängelse, skyddstillsyn och villkorlig dom.²⁵⁹ Det finns dock regler om att fängelse i första hand ska undvikas för unga under 21 år.²⁶⁰

Ungdomsvård

Den som är under 21 år och som har begått brott får dömas till ungdomsvård om han eller hon har ett särskilt behov av vård eller annan åtgärd enligt SoL eller LVU och sådan vård eller åtgärd kan beredas barnet eller den unge. Vården och åtgärderna ska syfta till att motverka att barnet eller den unge utvecklas ogynnsamt.²⁶¹

²⁵⁷ Se 32 kap. 1, 2, och 5 §§ BrB.

²⁵⁸ Brottsförebyggande rådets statistik, tabell 440, lagföringsbeslut efter huvudpåföljd och den lagförda personens ålder, 2018.

²⁵⁹ Brottsförebyggande rådets statistik, tabell 440, lagföringsbeslut efter huvudpåföljd och den lagförda personens ålder, 2018.

²⁶⁰ Jfr 30 kap. 5 § BrB.

²⁶¹ Se 32 kap. 1 § första stycket LUL. Även medling enligt medlingslagen kan bli aktuell som åtgärd. Se prop. 2005/06:165 s. 107.

Eftersom en ung person kan vårdas med stöd av 3 § LVU tills han eller hon fyller 21 år är åldersgränsen för ungdomsvård också bestämd till 21 år.²⁶²

Domstolen kan besluta att en ungdomsvård ska förenas med ungdomstjänst eller dagsböter.²⁶³

I samband med att domstolen dömer till ungdomsvård får domstolen meddela barnet eller den unge en föreskrift om att biträda den skadelidande med arbete som syftar till att avhjälpa eller begränsa de skador som uppkommit genom brottet eller med annat lämpligt arbete.²⁶⁴ Socialnämnden har inget ansvar för att barnet eller den unge utför sådana arbetsuppgifter utan ansvaret ligger på personen själv.²⁶⁵

Ungdomsvårdens innehåll

När ett barn eller en ung person döms till ungdomsvård innebär det att han eller hon ska fullfölja den insats eller den vård som beslutats av socialnämnden. Det är således socialnämnden som ansvarar för att verkställa ungdomsvården.²⁶⁶

De insatser enligt SoL som kan komma ifråga vid ungdomsvård kan handla om t.ex. kontakt med särskilt kvalificerad kontaktperson, familjebehandling, missbruksbehandling och placering i familjehem eller hem för vård eller boende (HVB). Vården enligt LVU kan, förutom en placering, också innehålla t.ex. kontakt med särskilt kvalificerad kontaktperson och deltagande i olika former av öppna insatser.

Socialnämnden redovisar de åtgärder som socialnämnden avser att vidta i det yttrande som nämnden skriver enligt 11 § LUL.

- Om åtgärderna avser insatser enligt SoL ska åtgärderna redovisas i det *ungdomskontrakt* som ingår som en del i yttrandet.
- Om åtgärderna avser vård enligt LVU ska vården redovisas i den *vårdplan* som ingår som en del i yttrandet.²⁶⁷

Döms barnet eller den unge till ungdomsvård i form av åtgärder enligt SoL ska domstolen meddela föreskrift om att barnet ska följa det *ungdomskontrakt* som upprättats av socialnämnden. Innehållet i

²⁶² Se prop. 1984/85:171 s. 32.

²⁶³ Se 32 kap. 3 § första stycket BrB.

²⁶⁴ Se 32 kap. 1 § femte stycket BrB.

²⁶⁵ Prop. 1987/88:135 s. 31-32.

²⁶⁶ Jfr 32 kap. 1 § första stycket BrB.

²⁶⁷ Se 11 § tredje stycket LUL.

ungdomskontraktet ska då framgå av domen.²⁶⁸ Döms barnet eller den unge till ungdomsvård i form av vård enligt LVU ska den *vårdplan* som upprättats av socialnämnden fogas till domen.²⁶⁹

Läs i del 3: Om att skriva yttranden enligt 11 § LUL och om att verkställa ungdomsvård.

Hur värderar domstolen socialnämndens planerade åtgärder vid val av påföljd?

Domstolen får bara döma barnet eller den unge till ungdomsvård om socialtjänstens planerade åtgärder, i förekommande fall i förening med ungdomstjänst eller böter, kan anses tillräckligt ingripande med hänsyn till brottslighetens straffvärde och art samt tidigare brottslighet.²⁷⁰ Socialtjänstens planerade åtgärder ska alltså stå i proportion till brottet för att ungdomsvård ska bli aktuell.²⁷¹ I sin bedömning väger domstolen bland annat in vilken typ av insats som socialtjänsten föreslår, omfattningen av insatsen och om den planerade åtgärden ska ges med stöd av SoL eller LVU. Om de planerade insatserna består i att barnet eller den unge ska placeras i till exempel ett HVB kan det bli aktuellt för domstolen att döma till ungdomsvård även vid allvarligare eller mer omfattande brottslighet.²⁷²

Ungdomstjänst

Den som är under 21 år och som har begått brott får dömas till ungdomstjänst om domstolen anser att påföljden är lämplig med hänsyn till barnet eller den unges person och övriga omständigheter. Domstolen ska också anse att påföljden är tillräckligt ingripande med hänsyn till brottslighetens straffvärde och barnet eller den unges tidigare brottslighet. Det ska inte finnas skäl att döma barnet eller den unge till ungdomsvård.²⁷³

²⁶⁸ Se 32 kap. 1 § tredje stycket BrB.

²⁶⁹ Se 32 kap. 1 § fjärde stycket BrB.

²⁷⁰ Se 32 kap. 1 § första och andra stycket BrB.

²⁷¹ Prop. 1997/98:96 s. 144-145.

²⁷² Prop. 1997/98:96 s. 144-145.

²⁷³ Se 32 kap. 2 § första och tredje stycket BrB

Den som är över 18 år får dömas till ungdomstjänst endast om det finns särskilda skäl för det.²⁷⁴ Särskilda skäl kan t.ex. vara att någon har begått brott före 18 års ålder och det blir aktuellt att bestämma påföljden kort efter att den unge fyllt 18 år.²⁷⁵

Om domstolen väljer mellan ungdomstjänst och böter ska ungdomstjänst väljas om den påföljden inte är allt för ingripande.²⁷⁶

Den som döms till ungdomstjänst ska utföra oavlönat arbete och delta i annan särskilt anordnad verksamhet i lägst 20 och högst 150 timmar.²⁷⁷ Antalet timmar bestäms med utgångspunkt från straffvärdet och andra relevanta omständigheter.²⁷⁸

Det är kommunen som ansvarar för att verkställa ungdomstjänst.²⁷⁹

Läs i del 3: Om att verkställa ungdomstjänst.

Sluten ungdomsvård

Har någon begått ett brott innan han eller hon fyllt 18 år och anser domstolen att påföljden utifrån reglerna om påföljdsval bör bestämmas till fängelse ska domstolen, som huvudregel, istället döma barnet till sluten ungdomsvård under en viss tid. Strafftiden för sluten ungdomsvård är minst 14 dagar och högst 4 år.²⁸⁰ Det är brottet i sig, och inte ett eventuellt vårdbehov, som avgör om barnet ska dömas till sluten ungdomsvård och i så fall under hur lång tid.²⁸¹

Sluten ungdomsvård verkställs av SiS vid sådana särskilda ungdomshem som avses i 12 § LVU.²⁸² Så snart domen på sluten ungdomsvård har börjat verkställas, ska SiS fastställa dagen för verkställighetens slut. SiS ska också fastställa en ny sådan slutdag om omständigheterna ger anledning till det.²⁸³ Verkställigheten ska utformas så att den dömdes anpassning i samhället främjas och att de

²⁷⁴ Se 32 kap. 2 § andra stycket BrB

²⁷⁵ Prop. 2005/06:165 s. 77.

²⁷⁶ Se 32 kap. 2 § tredje stycket BrB

²⁷⁷ Se 32 kap. 2 § BrB.

²⁷⁸ Prop. 2005/06:165 s. 132.

²⁷⁹ Se 5 kap. 1 b § SoL.

²⁸⁰ Se 32 kap. 5 § första och andra stycket BrB.

²⁸¹ Se prop. 1997/98:96 s. 157.

²⁸² Se 1 § och 3 § LSU.

²⁸³ Se 11 § andra stycket LSU.

skadliga följderna av frihetsberövandet motverkas.²⁸⁴ SiS ska planlägga och genomföra verkställigheten efter samråd med socialnämnden i den dömdes hemort. SiS ska upprätta en individuellt utformad verkställighetsplan för den dömde.²⁸⁵

Verkställigheten av sluten ungdomsvård ska inledas på en läsbar enhet. Så snart förhållandena medger det ska den dömde ges möjlighet till vistelse i öppnare former.²⁸⁶ Den dömde ska också tillåtas att vistas utanför det särskilda ungdomshemmet i den utsträckning som kravet på samhällsskydd medger, om det bedöms lämpligt för att främja hans eller hennes anpassning i samhället eller det finns andra särskilda skäl.²⁸⁷

Under verkställigheten av sluten ungdomsvård ska SiS ha fokus på att planera och förbereda tiden efter frigivningen för att minimera risken för att barnet eller den unge återfaller i brott. Socialnämndens medverkan är därför viktig under hela verkställigheten – dels utifrån SiS behov av att kunna utforma en anpassad vård under verkställigheten, dels utifrån socialnämndens ansvar att utforma anpassat stöd för barnet eller den unge efter verkställigheten.²⁸⁸

Läs i del 3: Om ansvaret vid sluten ungdomsvård.

Omprovning av påföljd

Socialnämnden ansvarar för att verkställa påföljderna ungdomsvård och ungdomstjänst utifrån reglerna i SoL och LVU. Ibland kan dock förutsättningarna för att verkställa påföljderna ändras efter domen. Till exempel kan barnets eller den unges behov av insats ändras. Barnet, barnets vårdnadshavare eller den unge kan också återkalla ett samtycke till insatsen. En förvaltningsdomstol kan dessutom avslå nämndens ansökan om vård med stöd av LVU.

Eftersom det straffrättsliga systemet bygger på att ett brott ska följas av en reaktion från samhällets sida och att den dömde ska rätta sig efter det beslut som meddelats i en dom kan domstolen därför i vissa

²⁸⁴ Se 2 §§ LSU.

²⁸⁵ Se 3 § första och andra stycket LSU.

²⁸⁶ 14 § första stycket LSU.

²⁸⁷ 18 § första stycket LSU.

²⁸⁸ Se prop. 2010/11:107 s. 12.

fall ompröva ett påföljdsbeslut som avser ungdomsvård och ungdomstjänst.²⁸⁹

Ny påföljd eller varning

Att domstolen omprövar ett beslut innebär att domstolen antingen beslutar att barnet eller den unge får en ny påföljd eller att det räcker med att meddela denne en varning.²⁹⁰ Åklagaren har också möjlighet att meddela varning under vissa förutsättningar.²⁹¹ Så kan t.ex. vara fallet när det är fråga om en inte allt för allvarlig misskötsamhet och åklagaren bedömer att barnet eller den unge i fortsättningen kommer att följa vad som åligger honom eller henne enligt domen.²⁹²

En ny påföljd innebär antingen att barnet eller den unge kan få en helt ny påföljd, såsom t.ex. skyddstillsyn, eller att påföljden kan kompletteras med t.ex. böter. Om barnet eller den unge är dömd till ungdomsvård kan innehållet i ungdomskontraktet ändras. Det kan även bli aktuellt med vård enligt LVU istället för insatser enligt SoL.²⁹³

Förutsättningar för att påföljden ska omprövas

För att påföljden ska kunna omprövas krävs att barnet eller den unge i väsentlig grad underlåter att göra vad som åligger honom eller henne enligt domen (det vill säga vid misskötsamhet). Detta gäller när den enskilde är dömd till ungdomsvård med föreskrift om att han eller hon ska följa ett ungdomskontrakt. Detta gäller också när den enskilde är dömd till ungdomstjänst.²⁹⁴

Även om det inte är fråga om misskötsamhet kan det finnas andra hinder för att den planerade vården eller de planerade åtgärderna enligt ett ungdomskontrakt eller en vårdplan inte verkställs. Sådana skäl kan också medföra att vården eller åtgärderna kommit att i väsentlig grad avvika från vad som planerats. Det kan även hända att en dom på ungdomstjänst inte till väsentlig del kan fullgöras inom skäligen tid. Även sådana omständigheter kan vara skäl för att påföljden ska omprövas.²⁹⁵

²⁸⁹ Se prop. 1997/98:96 s. 148.

²⁹⁰ Se 32 kap. 4 § första stycket BrB.

²⁹¹ Se 30 b § första stycket LUL.

²⁹² Se prop. 2005/06:165 s. 134 och 142.

²⁹³ Se prop. 2005/06:165 s. 134-135.

²⁹⁴ Se 32 kap. 4 § första stycket BrB.

²⁹⁵ Se 32 kap. 4 § andra stycket BrB.

Socialnämnden har en underrättelseskyldighet

För att åklagaren ska få kännedom om att ett barn eller en ung person har missskött sig eller om det finns andra hinder för verkställighet har socialnämnden en skyldighet att underrätta Åklagarmyndigheten i vissa situationer. Socialnämnden ska underrätta Åklagarmyndigheten om nämnden kan anta att det finns förutsättningar för åklagaren att besluta om varning eller för domstolen att undanröja påföljden alternativt meddela en varning.²⁹⁶

Läs i del 3: Om att underrätta åklagaren när påföljden inte kan genomföras.

Personligt sammanträffande med åklagaren

Om åklagaren har ansett att det finns skäl för ett beslut om varning ska varningen meddelas barnet eller den unge vid ett personligt sammanträffande så snart det kan ske. Vid detta tillfälle bör företrädare för socialnämnden ges tillfälle att närvara. Även barnets vårdnadshavare eller annan som svarar för barnets vård och fostran samt annan som har en fostrande roll ska som huvudregel kallas till sammanträffandet.²⁹⁷

Syftet med sammanträffandet är att åklagaren särskilt ska förklara innebörden av beslutet och klargöra vad följderna kan bli vid fortsatt misskötsamhet.²⁹⁸ I samband med detta bör åklagaren ge barnet eller den unge en möjlighet att redovisa sin inställning till vad socialnämnden har framfört.²⁹⁹ Om åklagaren vid sammanträffandet bedömer att barnet eller den unge inte kommer att följa sina åligganden enligt domen kan åklagaren väcka talan om att påföljden istället ska omprövas.³⁰⁰

²⁹⁶ Se 12 kap. 8 § SoL.

²⁹⁷ Se 30 b § andra stycket LUL.

²⁹⁸ Se 30 b § tredje stycket LUL.

²⁹⁹ Se prop. 2005/06:165 s. 142.

³⁰⁰ Se prop. 2005/06:165 s. 92.

Skyldighet att betala ersättning

Ett barn eller en ung person som döms för ett brott kan bli skyldig att betala olika former av ersättningar. I sin kontakt med socialtjänsten kan barnet eller den unge önska svar på vad som gäller. Detta kapitel redogör kortfattat för när barnet eller den unge är skyldig att betala böter, skadestånd och avgift till brottsofferfonden och vad som gäller då.

Böter

Den enskilde kan bli skyldig att betala böter antingen genom ett strafföreläggande från åklagaren eller genom att domstolen dömer till denna påföljd.³⁰¹ Böterna betalas till Polismyndigheten.³⁰²

Läs mer hos andra myndigheter

Mer information om hur det går till att betala böter finns på Polismyndighetens och Åklagarmyndighetens webbplatser.

Skadestånd

Den som begått brott kan förutom att dömas till påföljd även dömas till att betala skadestånd till brottsoffret.³⁰³

Om flera personer döms för ett och samma brott, och samtliga döms att betala skadestånd till brottsoffret, svarar de i regel solidariskt för skadeståndet.³⁰⁴ Detta kallas för ”solidariskt skadeståndsansvar” och innebär att den skadelidande kan vända sig till vem som helst av de skadeståndsskyldiga och kräva ut hela beloppet.

³⁰¹ Se 25 kap. 1 § BrB och 48 kap. 2 § första stycket RB.

³⁰² Se 3 § bötesverkställighetsförordningen (1979:197) och 7 § strafföreläggandekungörelsen (1970:60).

³⁰³ Se 2 kap. skadeståndslagen (1972:207).

³⁰⁴ Se 6 kap. 4 § skadeståndslagen (1972:207).

En förälder som har vårdnaden om ett barn ska ersätta skador som barnet vållat genom brott.³⁰⁵ Det innebär att både barnet och hans eller hennes vårdnadshavare är skadeståndsskyldiga för en viss skada. Skadeståndsskyldigheten för vårdnadshavarna är begränsat till högst en femtedel av prisbasbeloppet för en skadehändelse.³⁰⁶ Skadeståndsansvaret gäller även om vårdnadshavaren inte har agerat försumligt i något avseende. Ibland kan det dock finnas skäl som gör att skadeståndet ändå ska jämkas. Så är t.ex. fallet om vårdnadshavaren och barnet inte har någon kontakt alls, utan att det beror på att vårdnadshavaren själv valt att inte delta i tillsynen av barnet. Jämkning kan också bli aktuellt när ett barn är omhändertagen enligt LVU.³⁰⁷

Läs mer hos andra myndigheter

Brottsoffermyndigheten har tagit fram broschyren *Betala skadestånd*. Broschyren riktar sig till personer som ska betala skadestånd och informerar om hur detta går till.

Läs mer om vårdnadshavares ansvar i Åklagarmyndighetens RättsPM 2010:6; Vårdnadshavares Skadeståndsskyldighet – 3 kap. 5 § skadeståndslagen och i Polisens broschyr *Information om skadestånd – Föräldrars ansvar när ett barn misstänks för brott*.

Avgift till brottsofferfonden

Alla som döms för ett brott där fängelse ingår i straffskalan ska betala en avgift på 800 kr till brottsofferfonden. Det framgår av domen om den enskilde ska betala en sådan avgift. Detsamma gäller när fråga om ansvar för brott tas upp av åklagare genom strafföreläggande.³⁰⁸

³⁰⁵ Se 3 kap. 5 § första stycket skadeståndslagen (1972:207).

³⁰⁶ Se 3 kap. 5 § andra stycket skadeståndslagen (1972:207).

³⁰⁷ Se 3 kap. 6 § andra stycket skadeståndslagen (1972:207) och prop. 2009/10:142 s. 37.

³⁰⁸ Se 1 § och 3 § lagen (1994:419) om brottsofferfond.

Vilken information finns i olika register?

Ett barn eller en ung person som är misstänkt eller dömd för ett brott kan vara intresserad av vilka uppgifter om honom eller henne som finns i olika register. I sin kontakt med socialtjänsten kan barnet eller den unge önska svar på vad som gäller.

Detta kapitel redogör översiktligt för vilka uppgifter som registreras om den enskilde, vilka som kan få ut dessa uppgifter och när uppgifterna gallras från registret.

Misstankeregistret

Polismyndigheten ansvarar för ett register med uppgifter om vem som är skäligen misstänkt för brott.³⁰⁹ Registret innehåller uppgifter om den som har fyllt 15 år och som t.ex. är skäligen misstänkt för brott mot brottsbalken eller för annat brott för vilket det är föreskrivet svårare straff än böter.³¹⁰ Brottsmisstänkta barn under 15 år registreras således inte i misstankeregistret.

Misstankeregistret innehåller följande uppgifter:

- namn, personnummer eller samordningsnummer och andra identitetsuppgifter
- de brott som misstanken avser
- ärendenummer och vid vilken myndighet som ärendet handläggs
- beslut om strafföreläggande, beslut att väcka åtal eller talan om förvandling av böter.³¹¹

Rätt att få ut uppgifter

Rätten att få ut uppgifter ur misstankeregistret är strikt reglerad. Uppgifter får lämnas ut endast till vissa myndigheter och arbetsgivare i vissa angivna fall.³¹² En myndighet som har rätt att få ut uppgifter

³⁰⁹ Se 1 § lagen (1998:621) om misstankeregister.

³¹⁰ Se 3 § lagen (1998:621) om misstankeregister.

³¹¹ Se 2 § förordningen (1999:1135) om misstankeregister.

³¹² Se 5-8 §§ lagen (1998:621) om misstankeregister och 3-8 §§ förordningen (1999:1135) om misstankeregister

ur registret ska i varje särskilt fall noga pröva behovet av information. En begäran om att få ta del av uppgifter ur registret får endast göras om skälet till det uppväger den olägenhet det innebär för den person som berörs.³¹³ Till exempel har socialnämnden rätt att få ut vissa uppgifter ur registret i vissa ärenden som rör åtgärder enligt LVU.³¹⁴

Gallring

Uppgifter i misstankeregistret ska gallras i bland annat i följande fall:

- när en förundersökning har avslutats utan att åtal väckts med anledning av misstanken
- när åtal som har väckts med anledning av misstanken har lagts ned
- när domstol har meddelat dom eller beslut som vunnit laga kraft med anledning av misstanken eller den misstänkte har godkänt strafföreläggande som har utfärdats i anledning av misstanken.³¹⁵

Belastningsregistret

Polismyndigheten ansvarar även för ett belastningsregister.³¹⁶ Registret ska bl.a. innehålla uppgifter om den person som genom dom, beslut, strafföreläggande eller föreläggande av ordningsbot har ålagts påföljd för ett brott. Även beslut om straffvarning enligt 17 § LUL framgår.³¹⁷

Belastningsregistret innehåller bland annat följande uppgifter:

- namn, personnummer eller samordningsnummer och andra identitetsuppgifter
- domen, beslutet, strafföreläggandet eller föreläggandet av ordningsboten
- de brott som den registrerade har begått samt påföljden.³¹⁸

Om någon har dömts till sluten ungdomsvård ska belastningsregistret även innehålla uppgifter om tidpunkten för verkställighetens början

³¹³ 6 § § lagen (1998:621) om misstankeregister

³¹⁴ Se 4 § 9 förordningen (1999:1135) om misstankeregister.

³¹⁵ Se 13 § lagen (1998:621) om misstankeregister.

³¹⁶ Se 1 § lagen (1998:620) om belastningsregister.

³¹⁷ Se 3 § lagen (1988:620) om belastningsregister.

³¹⁸ Se 2 § förordningen (1999:1134) om belastningsregister.

och slut.³¹⁹ Däremot innehåller inte registret uppgifter om början och slut när det gäller ungdomsvård och ungdomstjänst.

Rätt att få ut uppgifter

Rätten att få ut uppgifter ur belastningsregistret är strikt reglerad. Uppgifter får endast lämnas ut till vissa myndigheter och arbetsgivare i vissa angivna fall.³²⁰ En myndighet som har rätt att få ut uppgifter ur registret ska i varje särskilt fall noga pröva behovet av information. En begäran om att få ta del av uppgifter ur registret får endast göras om skälet till det uppväger den olägenhet det innebär för den person som berörs.³²¹ Till exempel har socialnämnden rätt att få ut vissa uppgifter ur registret i vissa ärenden som rör åtgärder enligt LVU.³²² En enskild person har rätt att få ta del av samtliga uppgifter ur registret om sig själv.³²³

I vissa fall kan en arbetsgivare begära att den enskilde visar upp ett registerutdrag inför en anställning eller ett uppdrag. Ett utdrag ur belastningsregistret ska t.ex. på begäran visas upp av den som erbjuds eller tilldelas uppgifter som innebär direkt och regelbunden kontakt med barn inom t.ex. kommunen om det sker genom bl.a. uppdrag. Registerutdraget visas upp för den inom verksamheten som beslutar om att anlita eller ta emot någon på ett sådant sätt som avses där.³²⁴

Gallring

Uppgifter i belastningsregistret ska under vissa förutsättningar gallras. Här listas några exempel på när uppgifter ska gallras:

- Skyddstillsyn eller villkorlig dom gallras fem år efter domen eller beslutet, om uppgiften avser en person som var under 18 år vid tidpunkten för brottet eller brotten.
- Sluten ungdomsvård gallras tio år efter det att påföljden helt verkställts.

³¹⁹ Se 5 § förordningen (1999:1134) om belastningsregister.

³²⁰ Se 6-14 § § lagen (1988:620) om belastningsregister och 10-22 §§ förordningen (1999:1134) om belastningsregister.

³²¹ 7 § lagen (1998:620) om belastningsregister.

³²² Se 11 § 8 förordningen (1999:1134) om belastningsregister.

³²³ 9 § första stycket lag om belastningsregister.

³²⁴ Se 3 § lagen (2013:852) om registerkontroll av personer som ska arbeta med barn.

- Ungdomsvård gallras
 - a) tio år efter domen eller beslutet, eller
 - b) fem år efter domen eller beslutet, om uppgiften avser en person som var under 18 år vid tidpunkten för brottet eller brotten.
- Ungdomstjänst gallras
 - a) tio år efter domen eller beslutet, eller
 - b) fem år efter domen eller beslutet, om uppgiften avser en person som var under 18 år vid tidpunkten för brottet eller brotten.
- Böter gallras fem år efter domen, beslutet eller godkännandet av strafföreläggandet eller föreläggandet av ordningsbot.
- Åklagares beslut att inte åtala för brott gallras tre år efter beslutet, om uppgiften avser en person som var under 18 år vid tidpunkten för brottet.³²⁵

³²⁵ Se 17 § lagen (1988:620) om belastningsregister.

Del 3.

Socialnämndens ansvar och uppgifter

Utreda barn och unga som är misstänkta för brott

Socialnämndens uppgift är att utifrån en utredning ta ställning till om barnet eller den unge har behov av insatser från nämnden.³²⁶ Oavsett vad orsaken är till att nämnden inleder en utredning så gäller därför samma regler och principer när nämnden utreder ett barn eller en ungs behov av skydd och stöd.

Detta kapitel redogör för situationer som kan innebära att socialnämnden behöver inleda en utredning enligt 11 kap. 1 § SoL, när ett barn eller ung person är misstänkt för ett brott, samt för innehållet i en utredning, med fokus på bedömning av risk för återfall i brott och annan ogynnsam utveckling.

Inleda utredning

Socialnämnden kan få kännedom om att ett barn eller en ung person är misstänkt för ett brott på olika sätt. I LUL finns regler om när socialnämnden ska underrättas om att ett barn är misstänkt för ett brott.³²⁷ Därutöver är till exempel Polismyndigheten och Kriminalvården skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa.³²⁸

När det gäller unga finns inte några generella regler om att socialnämnden ska underrättas eller göras uppmärksam på att någon som har fyllt 18 år misstänkt för att ha begått ett brott. Polis och förundersökningsledare har dock en skyldighet att underrätta socialnämnden om tid och plats för förhör med unga under 20 år när det finns anledning att anta att ett ingripande från socialnämnden kan bli aktuellt.³²⁹

Socialnämnden ska utan dröjsmål inleda utredning av vad som genom ansökan, anmälan eller på annat sätt har kommit till nämndens kännedom och som kan föranleda någon åtgärd av nämnden.³³⁰ Det innebär att socialnämnden i vissa fall, men inte alltid, ska inleda en

³²⁶ Se prop. 1979/80:1 Del A s. 562.

³²⁷ Se 6 och 34 §§ LUL.

³²⁸ Se 14 kap. 1 § första stycket SoL, 6 § polislagen (1984:387) och prop. 2002/03:53 s. 64.

³²⁹ Se 16 § FuK.

³³⁰ Se 11 kap. 1 § SoL.

utredning när den får kännedom om att ett barn eller en ung person är misstänkt för ett brott. En utredning bör inte inledas om det redan från början står klart att några åtgärder inte kan eller bör vidtas.³³¹

Alla barn och ungdomar som misstänks för, eller har begått brott, har inte behov av insatser från socialnämndens sida för att inte fortsätta begå eller återfalla i brott. Nämndes uppgift är dock att så långt det är möjligt identifiera de som riskerar att utvecklas ogynnsamt och ge dem det stöd och skydd som de behöver.³³²

Den kunskap som finns om risk- och skyddsfaktorer för att utveckla normbrytande beteende kan utgöra ett stöd för socialnämnden vid en bedömning av om en utredning ska inledas.

Åklagare eller undersökningsledare ska i vissa fall inhämta ett yttrande från socialnämnden. Underlaget till ett yttrande enligt 11 § LUL hämtas in inom ramen för en utredning enligt 11 kap. 1 § SoL.³³³ Om en utredning inte redan pågår och en begäran om yttrande kommer in behöver socialnämnden därför inleda en utredning för att kunna yttra sig. *Läs mer nämndens ansvar att skriva yttrande i kapitel Skrivna yttrande enligt 11 § LUL.*

Bedömning av risk för återfall i brott och annan ogynnsam utveckling

När socialnämnden gör en utredning som avser ett barn eller ung person som är misstänkt för att ha begått brott, bör den innefatta en bedömning av om barnet eller den unge riskerar att återfalla i brott eller riskerar att utvecklas ogynnsamt i övrigt.³³⁴ Den kunskap som finns om risk- och skyddsfaktorer för att utveckla ett normbrytande beteende kan utgöra ett stöd i denna bedömning.

När ett barn aktualiseras på grund av misstanke om brott kan det vara en del av ett mer komplext sammanhang av till exempel våld eller bristande omsorg där socialtjänsten kan behöva utreda barnets sammantagna behov av stöd.

³³¹ Se prop. 1979/80:1 Del A s. 562.

³³² Jfr 5 kap. 1 § 7 och 8 SoL.

³³³ Se prop. 2012/13:10 s. 55 och 60.

³³⁴ AR till Utredning enligt 11 kap. 1 § SoL HSLF-FS 2019:30.

Om det är lämpligt, bör nämnden använda standardiserade bedömningsmetoder vid riskbedömningen.³³⁵ En standardiserad bedömningsmetod är en metod för bedömning av en situation, funktion eller behov med hjälp av ett vetenskapligt prövat bedömningsinstrument, till exempel en checklista eller ett index, och en manual som beskriver hur instrumentet ska användas.³³⁶

Läs mer hos Socialstyrelsen

Läs mer om socialnämndens utredningar i Utreda barn och unga – Handbok för socialtjänstens arbete enligt socialtjänstlagen (2015).

Läs mer om att identifiera och bedöma risk- och skyddsfaktorer för normbrytande beteende som en del i socialnämndens utredning samt om standardiserade bedömningsmetoder för bedömning av barn och unga som misstänks för brott i Bedöma risk och behov för barn och unga som begår brott eller har annat normbrytande beteende - Kunskapsstöd för socialtjänsten (2020).

³³⁵ AR till Utredning enligt 11 kap. 1 § SoL HSLF-FS 2019:30.

³³⁶ Se bl.a. 2 kap. 1 § SOSFS 2014:5.

Begära utredning enligt 31 § LUL

Socialnämnden ska i vissa fall begära att polis eller åklagare inleder en utredning av ett brott enligt 31 § LUL. Det här kapitlet beskriver när socialnämnden kan begära en utredning enligt 31 § LUL, hur en sådan begäran går till och hur en framställan om bevistalan går till. I vilka fall som polis eller åklagare ska inleda en utredning enligt 31 § LUL, vad en sådan utredning innehåller och hur den genomförs behandlas i del 2.

När finns det anledning för nämnden att begära en utredning?

Socialnämnden ska begära en utredning enligt 31 § LUL om nämnden bedömer att en sådan utredning behövs.³³⁷ Det vill säga om nämnden bedömer att utredningen kan antas ha betydelse för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser för barnet. Vid denna bedömning ska nämnden särskilt beakta om det är fråga om ett brott som innebär att barnet äventyrar sin hälsa eller utveckling eller om brottet kan antas utgöra ett led i en upprepad brottslighet begången av barnet.³³⁸

De typer av brott som enligt förarbetena typiskt sett talar för att barnets hälsa och utveckling är i fara är överlagda brott mot person eller egendom och brott som vittnar om en hög grad av hänsynslöshet eller grov tanklöshet i fråga om andra människors liv, hälsa och egendom. Det kan även handla om brott där det framgår att barnet sannolikt är i behov av hjälpinsatser, så som narkotikabrottslighet och brott som har samband med sådan brottslighet.³³⁹

En utredning av brottet enligt 31 § LUL kan bidra till att klarlägga vad som har hänt och skälen till varför det hände. Sådan information kan ibland vara en viktig del i en utredning enligt 11 kap. 1 § SoL.

³³⁷ Prop. 2009/10:105 s. 22.

³³⁸ 31 § andra stycket LUL.

³³⁹ Se prop. 2009/10:105 s. 27-28.

Socialnämnden behöver därför i varje enskilt fall ta ställning till om det behövs en utredning enligt 31 § LUL eller inte.

Ibland kan polis eller åklagare anse att det finns skäl för att inleda en utredning enligt 31 § LUL oavsett vad nämnden anser, tex. när det är fråga om ett brott med minst ett års fängelse på straffskalan.³⁴⁰

Vad kan nämnden få för information?

Syftet med en utredning enligt 31 § LUL är att klarlägga händelseförloppet, vilket innebär att undersökningsledaren utreder de faktiska omständigheterna. Det innebär också en utredning av barnets avsikter och motiv, försvårande och förmildrande omständigheter, liksom eventuella ansvarsfrihetsgrunder i förekommande fall. En sådan utredning inkluderar att det t.ex. är relevant att utreda barnets insikter, om brottet var planerat, om det fanns en avsikt att brottet skulle få allvarigare konsekvenser än det faktiskt fått, om brottet föranletts av någon annans uppenbart kränkande beteende eller om gärningen har begåtts i nödvärn.³⁴¹

För att utredningen inte ska drivas längre än vad som krävs för att socialnämnden ska få ett fullgott beslutsunderlag kan nämnden ha en dialog med åklagaren.³⁴²

Hur går en begäran om utredning till?

Socialnämnden ska omedelbart underrättas när någon kan misstänkas för att före 15 års ålder ha begått ett brott som har fängelse i straffskalan.³⁴³ Syftet med detta är bland annat att socialnämnden ska kunna ta ställning till huruvida det finns skäl för dem att begära en utredning enligt 31 § LUL.³⁴⁴ När socialnämnden får en underrättelse om att ett barn under 15 år är misstänkt för ett brott kan detta således föranleda att nämnden begär att polis eller åklagare ska utreda brottet enligt 31 § LUL.

³⁴⁰ Se 31 § första stycket LUL.

³⁴¹ Åklagarmyndighetens handbok *Utredning enligt 31 § LUL* s. 33-34.

³⁴² Se Åklagarmyndighetens handbok *Utredning enligt 31 § LUL* s. 34.

³⁴³ Se 34 § första stycket LUL och 16 § FuK.

³⁴⁴ Prop. 2009/10:105 s. 35.

En begäran om utredning enligt 31 § LUL görs som en del i en utredning enligt 11 kap. 1 § SoL.³⁴⁵ Det innebär att en begäran om utredning enligt 31 § LUL är en del i det ansvar som nämnden har för att ta de kontakter som behövs, för att kunna göra en bedömning av barnets behov av insatser.³⁴⁶

Socialnämndens begäran hos åklagare eller polis om en utredning om brott som avser någon som inte har fyllt 15 år bör

- göras skriftligt, och
- innehålla de skäl som ligger till grund för nämndens bedömning att en utredning behövs.³⁴⁷

Det är åklagare eller polis som avgör om en utredning ska inledas men som huvudregel ska en sådan inledas om socialnämnden begär en utredning.³⁴⁸

När en utredning enligt 31 § LUL har avslutats ska utredningsprotokollet så snart som möjligt sändas till socialnämnden.³⁴⁹ Detta ska göras oavsett vilken anledning som utredningen har inletts.³⁵⁰

Göra en framställan om bevistalan

Som framgått i detta kapitel har en utredning enligt 31 § LUL andra syften än att pröva om barnet har begått gärningen. I vissa fall kan det därför vara aktuellt att i domstol få prövat om ett barn under 15 år har begått ett brott, genom en så kallad bevistalan. Framställan om att bevistalan ska väckas kan göras av socialnämnden eller av barnets vårdnadshavare.³⁵¹

Hur en framställan om bevistalan ska gå till och vad en framställan ska innehålla är inte reglerat i lagen. Nämnden kan därför behöva ta ställning till om den behöver ta fram rutiner kring detta. *Läs mer om bevistalan i del 2.*

³⁴⁵ Jfr prop. 2012/13:10 s. 57-58.

³⁴⁶ Jfr 11 kap. 2 § första stycket SoL.

³⁴⁷ AR till Utredning enligt 31 § andra stycket LUL HSLF-FS 2019:30.

³⁴⁸ Se Åklagarmyndighetens handbok Utredningar enligt 31 § LUL s. 3.

³⁴⁹ Se 37 § LUL.

³⁵⁰ Se prop. 2009/10:105 s. 44-45.

³⁵¹ Se 38 § första stycket LUL. Även Socialstyrelsen har enligt paragrafen möjlighet att kan göra en framställan av bevistalan.

Läs mer hos andra myndigheter

För mer information om hur en utredning enligt 31 § LUL går till och hur en framställan om bevistalan hanteras se Åklagarens handbok Utredningar enligt 31 § LUL – Om handläggning av ärenden och bevistalan där den som kan misstänkas är under 15 år (2018).

Närvara vid polisförhör

Företrädare för socialtjänsten ska under vissa förutsättningar närvara vid ett polisförhör med ett barn. Detta kapitel redogör för när företrädare för socialtjänsten är skyldig att närvara vid polisförhör och vad syftet är med att socialtjänsten närvarar vid ett sådant förhör. Vad som i övrigt gäller vid polisförhör behandlas i del 2. För unga personer finns inga särskilda regler om socialtjänstens närvaro vid förhör.

Syftet med att närvara vid polisförhör

Att en företrädare för socialtjänsten närvarar vid ett polisförhör kan vara ett stöd för barnet, samtidigt som socialtjänsten får information om brottet och omständigheterna kring detta.³⁵² Vid ett förhör hos polisen kan det komma fram information som inte skulle komma fram vid ett senare samtal med socialtjänsten. Genom att en person från socialtjänsten är med vid förhöret så vet denna vad som sagts och behöver inte förlita sig på andrahandsuppgifter. Dessutom vet barnet och vårdnadshavarna, om dessa varit närvarande, vilken information som socialtjänsten har.³⁵³

Ibland kan ett barn ha ett särskilt behov av stöd som gör att förhöret kan behöva anpassas. Socialtjänsten kan då med beaktande av de sekretessregler som gäller informera förhørsledaren om detta.

De uppgifter som kommer fram i ett förhör kan t.ex. resultera i att socialnämnden bedömer att en utredning enligt 11 kap. 1 § SoL ska inledas. Socialtjänsten kan också anse att uppgifterna är relevanta för att bedöma barnets eller den unges behov. Exempelvis kan ett barns eller en ung persons behov av skydd upptäckas vid ett förhör, liksom att det kan framkomma information som kan hjälpa socialtjänsten att identifiera risk- och skyddsfaktorer för ett normbrytande beteende hos barnet eller den unge.

³⁵² Prop. 1994/95:12 s. 67.

³⁵³ Prop. 2009/10:105 s. 36 och prop. 1983/84:187 s. 19.

Ett polisförhör är också ett tillfälle där socialtjänsten har möjlighet ge barnet eller den unge och dennes familj information om socialtjänstens verksamhet och vilket stöd som socialtjänsten kan erbjuda.³⁵⁴

Socialnämndens skyldighet att närvara om barnet är under 15 år

När ett barn kan misstänkas för att ha begått ett brott före 15 års ålder ser skyldigheten för socialtjänsten att närvara vid ett polisförhör olika ut beroende på anledningen till att förhörets hålls.

En företrädare för socialnämnden ska närvara när en utredning enligt 31 § LUL har inletts med stöd av presumptionsregeln (alltså när det är fråga om sådan allvarlig brottslighet som omfattas av bestämmelsen) alternativt på en begäran av socialnämnden, såvida det inte finns särskilda skäl. Utrymmet för att socialtjänsten inte ska närvara i dessa fall anses därför i princip vara obefintligt.³⁵⁵

Om utredningen inletts av andra skäl ska socialtjänsten närvara såvida det inte möter något hinder.³⁵⁶ I dessa fall är det främst polisens eller brottsoffrets behov som är styrande. Det har därför bedömts vara tillräckligt att socialtjänsten närvarar om det inte möter hinder. Även detta betyder dock att socialtjänsten som regel ska närvara.³⁵⁷

Socialnämndens skyldighet att närvara om barnet är 15–17 år

Vid förhör med den person som inte fyllt 18 år och som är misstänkt för ett brott som har fängelse i straffskalan ska företrädare för socialtjänsten närvara vid förhöret om det är möjligt och om det kan ske utan men för utredningen.³⁵⁸

JO har i ett beslut rörande en 16-årig pojke som satt frihetsberövad påtalat att det i regel är fråga om snäva tidsfrister i dessa situationer

³⁵⁴ Jfr 3 kap. 1 § SoL.

³⁵⁵ Prop. 2009/10:105 s. 37.

³⁵⁶ Se 34 § andra stycket LUL.

³⁵⁷ Prop. 2009/10:105 s. 37.

³⁵⁸ Se 7 § LUL.

och att socialnämnden måste ha en beredskap för att kunna hantera detta. Att närvara vid ett barnförhör är en uppgift som nämnden måste prioritera.³⁵⁹

Underrättelse om förhör

Socialnämnden ska, om det inte finns hinder för detta, i god tid underrättas om tid och plats för polisförhöret. Det gäller vid förhör med barn som misstänks ha begått brott före 15 års ålder. Det gäller även när det är fråga om äldre barn och unga som inte fyllt 20 år och polisen antar att det finns skäl för att socialtjänsten bör ingripa.³⁶⁰

Förundersökningssekretess

Socialtjänsten kan få information som omfattas av förundersökningssekretess, t.ex. när företrädare för socialtjänsten närvarar vid ett polisförhör. Enligt bestämmelser i OSL gäller nämligen sekretess för vissa uppgifter som hänför sig till bland annat en förundersökning i brottmål.³⁶¹ Förundersökningssekretessen är till för att skydda intresset av att förebygga och beivra brott och gäller oavsett vilken myndighet som har uppgifterna i fråga.³⁶²

Det är viktigt att känna till vilka regler om sekretess som gäller för de uppgifter socialtjänsten hanterar i arbetet med unga lagöverträdare. Personal som är osäker på vilka regler om sekretess som gäller kan behöva rådgöra med sin chef eller kontakta förundersökningsledare. *För mer information om vilka regler om sekretess som gäller för uppgifter inom socialtjänsten läs kapitel Vissa sekretessfrågor.*

³⁵⁹ JO dnr 305-2016.

³⁶⁰ Se 16 § första stycket FuK.

³⁶¹ Se 18 kap. 1 § första stycket OSL.

³⁶² Se prop. 2016/17:22 s. 333.

Läs mer hos andra myndigheter

För mer information om hur åklagare och polis arbetar med förhör med barn finns Åklagarmyndighetens stödmaterial Förhör med barn, Förhör med vuxna som har osynliga funktionsnedsättningar –Handledning för polis och åklagare vid planering och genomförande (2018).

Överväga alternativ till häktning

Den som är under 18 år får endast häktas om de grundläggande förutsättningarna för häktning är uppfyllda,³⁶³ det är uppenbart att betryggande övervakning inte kan ordnas³⁶⁴ och det dessutom föreligger synnerliga skäl.³⁶⁵ Betryggande övervakning kan under vissa förutsättningar ordnas genom att barnet omhändertas inom socialtjänsten.³⁶⁶

Detta kapitel redogör för socialnämndens möjlighet att omhänderta ett barn som antingen är häktat eller riskerar att häktas. Här beskrivs också hur åklagarens bedömning av huruvida barnet ska vara häktat eller inte ser ut. Dessutom beskrivs nämndens möjlighet att besluta om andra åtgärder under den tid barnet är häktat. I vilka fall som domstolen kan besluta att ett barn ska häktas, hur ett sådant beslut går till och när socialnämnden ska underrättas behandlas i del 2.

Omedelbart omhändertagande när barnet riskerar att häktas

Om det finns anledning för åklagaren att anta att betryggande övervakning kan ordnas på annat sätt än genom häktning har åklagaren ansvar för att försöka ordna sådan övervakning så snart det kan ske.³⁶⁷ Åklagaren ska därför så snart som möjligt efter ett beslut om anhållande se till att kontakt tas med berörd socialtjänst för att undersöka möjligheterna till att barnet omhändertas. Kontakt med socialtjänsten kan antingen tas av åklagaren själv eller med polisens hjälp.³⁶⁸

I det fall socialnämnden får information från åklagare eller polis om att ett barn riskerar att häktas, bör den överväga om det som ett alternativ till häktning t.ex. finns förutsättningar för ett omedelbart

³⁶³ Se 24 kap. 1-3 §§ RB.

³⁶⁴ Se 24 kap. 4 § RB.

³⁶⁵ Se 23 § LUL.

³⁶⁶ Jfr bl.a. NJA 1978 s. 471, NJA 2008 s. 81 och NJA 2017 s. 701.

³⁶⁷ Jfr 26 § FuK.

³⁶⁸ RÅR 2006:3 s. 20.

omhändertagande med stöd av 6 § eller 6 a §§ LVU.³⁶⁹ För att nämnden ska kunna besluta om ett omedelbart omhändertagande enligt 6 § LVU måste de i bestämmelsen angivna förutsättningarna för ett sådant beslut föreligga.

JO har uttalat att när det blir aktuellt med häktning av någon som är under 18 år föreligger en stark presumtion för att barnet omedelbart ska omhändertas med stöd av 6 § LVU.³⁷⁰

I ett ärende som gällde en 16-årig pojke som var misstänkt för ett allvarligt brott har JO framfört följande: Frågan om omedelbart omhändertagande med stöd av 6 § LVU borde ha aktualiserats omgående efter att polisens kontaktat förvaltningen och informerat om att pojken skulle begäras häktad om han inte kunde placeras enligt LVU. Detta med hänsyn till pojken ålder och de brott han var misstänkt för.³⁷¹

Beslutar socialnämnden om ett omedelbart omhändertagande av barnet bestämmer nämnden hur vården av barnet ska ordnas och var han eller hon ska vistas under vårdtiden.³⁷² Inför socialnämndens beslut om vård i familjehem, stödboende eller hem för vård eller boende ska en bedömning göras av om förutsättningarna i det tilltänkta hemmet eller stödboendet svarar mot de behov som barnet eller den unge har.³⁷³ Nämnden kan ha en dialog med åklagaren inför sin bedömning av vilken placeringsform som är aktuell. Åklagaren kan då redogöra för vad denne anser krävs för att det ska vara fråga om betryggande övervakning. Nämnden får vid en eventuell dialog ta ställning till vilken information som kan lämnas till åklagaren utifrån de sekretessregler som gäller. *För mer information om vilka regler om sekretess som gäller för uppgifter inom socialtjänsten läs kapitel Vissa sekretessfrågor.*

³⁶⁹ AR till Utredning enligt 11 kap. 1 § SoL. HSLF-FS 2019:30.

³⁷⁰ Se JO 2009/10 s. 252 (s. 257).

³⁷¹ Se JO dnr. 305-2016, 2017-12-13.

³⁷² Se 11 § första stycket LVU.

³⁷³ Se 5 kap. 1 § första stycket SOSFS 2012:11. Formuleringen träder i kraft 1 mars 2020 genom HSLF-FS 2019:25.

Omedelbart omhändertagande och andra åtgärder när barnet är häktat

I det fall rätten har beslutat att häkta barnet, bör nämnden fortlöpande överväga om det finns förutsättningar för ett omhändertagande med stöd av 6 eller 6 a §§ LVU.³⁷⁴ Nämndens bedömning kan ändras eller så kan åklagaren efter en tid göra en annan bedömning av huruvida det finns alternativ till att häkta barnet.

Är förutsättningarna för vård enligt LVU uppfyllda kan nämnden fatta ett beslut om att omedelbart omhänderta barnet även om barnet är häktat.³⁷⁵

Fattar nämnden beslut om omedelbart omhändertagande under häktetiden kan beslutet dock inte verkställas men socialnämnden kan genom ett sådant beslut ta över ansvaret för barnet så snart häktningen upphör.³⁷⁶

Åklagaren har en skyldighet att löpande ompröva behovet av frihetsberövande. Åklagaren ska därför under frihetsberövandets gång hålla kontakt med socialtjänsten.³⁷⁷ Om nämnden fattar ett beslut om omedelbart omhändertagande behöver nämnden informera åklagaren om detta så att åklagaren får kännedom om vilka alternativ till häktning som finns.

I det fall rätten har beslutat att häkta barnet bör nämnden även överväga om barnet har behov av andra åtgärder.³⁷⁸ Vad ”andra åtgärder” kan vara beror på barnets situation och behov och vad som är möjligt utifrån t.ex. restriktioner. Socialnämnden kan t.ex. besöka barnet och informera om rättsprocessen och vad som kan komma att hända framåt. Socialnämnden kan också hjälpa barnet med olika praktiska saker som att bistå barnet med att få tillgång till sin medicin och framföra en hälsning från barnet till hans eller hennes familj. Socialnämnden kan också erbjuda stöd till föräldrar eller andra i barnets familj under häktningstiden. Föräldrar kan t.ex. önska stöd i hur de

³⁷⁴ Se AR till Utredning enligt 11 kap. 1 § SoL HSLF-FS 2019:30.

³⁷⁵ Prop. 1989/90:28 s. 78-79 och 112.

³⁷⁶ Se 9 § andra stycket LVU och prop. 1989/90:28 s. 79.

³⁷⁷ Se RÅR 2006:3 s. 20.

³⁷⁸ Se AR till Utredning enligt 11 kap. 1 § SoL HSLF-FS 2019:30.

kan kontakta Kriminalvården för att undersöka om det finns möjlighet för besök. De kan också önska stöd i sin kontakt med skolan med anledning av barnets frånvaro. Socialnämnden kan i dessa fall behöva samverka med Kriminalvården.³⁷⁹

När kan ett omhändertagande vara ett alternativ till häktning?

För att nämnden ska kunna besluta om ett omedelbart omhändertagande enligt 6 eller 6 a §§ LVU måste de i bestämmelserna angivna förutsättningarna för ett sådant beslut föreligga. Det kan t.ex. vara så att nämnden inte bedömer att det finns förutsättningar för vård med stöd av LVU med anledning av att det finns ett tillförlitligt samtycke till behövlig vård. I dessa situationer kan nämnden inte besluta om ett omedelbart omhändertagande enligt 6 § LVU.

Även om socialnämnden anser att det finns grund för ett omedelbart omhändertagande av ett barn som riskerar att häktas eller är häktat så kan åklagaren göra bedömningen att betryggande övervakning inte går att ordna på något annat sätt än genom att barnet är häktat. Som nämnts tidigare kan dock åklagaren göra en annan bedömning i ett senare skede, varför nämnden ändå fortlöpande bör överväga om det finns förutsättningar för ett omhändertagande enligt LVU.³⁸⁰

Vad som är ”betryggande övervakning” bedömer åklagaren utifrån häktningsskäl i det enskilda fallet. Den bedömningen kan skilja sig åt beroende på om det finns risk för att barnet

- avviker eller på något annat sätt undandrar sig lagföring eller straff (flyktfara)
- genom att undanröja bevis eller på något annat sätt försvårar sakens utredning (kollusionsfara), eller
- fortsätter sin brottsliga verksamhet (recidivfara).

Om socialnämnden placerar barnet på ett särskilt ungdomshem enligt 12 § LVU innebär det att åklagaren nästa alltid bedömer att det inte finns skäl att häkta barnet på grund av flykt- eller recidivfara, då

³⁷⁹ Jfr 5 kap. 1 a § SoL.

³⁸⁰ Se AR till Utredning enligt 11 kap. 1 § SoL HSLF-FS 2019:30.

betryggande övervakning alltså går att ordna. Även andra mindre ingripande former av betryggande övervakning som kan anordnas av socialtjänsten (t.ex. insatser enligt SoL) kan räcka men här får omständigheterna i det enskilda fallet större betydelse. Om det däremot föreligger kollusionsfara är det inte lika säkert att åklagaren bedömer att en placering på ett särskilt ungdomshem enligt 12 § LVU är tillräckligt för att en betryggande övervakning ska anses vara ordnad. Åklagaren kan ofta anse att det finns ett behov av att begränsa den enskildes kontakter med omvärlden i syfte att förhindra att barnet försvårar en pågående utredning, vilket inte alltid är möjligt då SiS:s möjligheter att begränsa den enskildes kontakter med omvärlden grundar sig på andra ställningstaganden.³⁸¹

Läs mer hos Socialstyrelsen

- Läs mer om vård enligt LVU i LVU – Handbok för socialtjänsten (2020).
- Läs mer om de olika placeringsformerna i Barn och unga i familjehem, HVB och stödboende – Handbok om socialnämndens ansvar och uppgifter (2020).

³⁸¹ Se NJA 2017 s. 701.

Skriva yttrande enligt 11 § LUL

Socialnämnden ska under vissa förutsättningar skriva ett yttrande till undersökningsledare eller åklagare när ett barn misstänks för att ha begått ett brott innan han eller hon har fyllt 18 år.³⁸² I vissa fall kan det även bli aktuellt för nämnden att skriva ett yttrande till domstolen avseende unga personer under 21 år.³⁸³ Vad ett yttrande ska innehålla framgår av 11 § LUL.

Detta kapitel redogör för socialnämndens ansvar, så som vem som ska skriva yttrande, när yttrandet ska lämnas och vad ett yttrande ska, bör eller kan innehålla. I vilka fall som åklagaren eller undersökningsledaren ska inhämta ett yttrande enligt 11 § LUL behandlas i del 2.

Underlaget hämtas in i en utredning

Underlaget till ett yttrande till åklagare eller undersökningsledare enligt 11 § LUL hämtas in inom ramen för en utredning enligt 11 kap. 1 § SoL.³⁸⁴ Om en utredning inte redan pågår och en begäran om yttrande kommer in behöver socialnämnden därför inleda en utredning för att kunna yttra sig.

Socialnämndens skyldighet att inleda utredning gäller oavsett barnet, hans eller hennes vårdnadshavare, eller den unges inställning.³⁸⁵

Det är inte säkert att all den information som nämnden får in genom sin utredning, och som nämnden behöver för sin bedömning av om barnet är i behov vård eller insatser, behöver redogöras för i yttrandet. Detta eftersom ett yttrande endast behöver innehålla vissa specifika uppgifter.

³⁸² Se 11 § LUL.

³⁸³ Se 28 § LUL och prop. 2005/06:165 s. 107.

³⁸⁴ Se prop. 2012/13:10 s. 55 och 60 samt prop. 2014/15:25 s. 32.

³⁸⁵ Se prop. 1979/80:1 Del A s. 399.

Vilken socialnämnd ska skriva yttrande?

Åklagaren eller undersökningsledaren ska inhämta ett yttrande från socialnämnden i den kommun som enligt SoL har ansvar för barnet eller den unge.³⁸⁶

Om det visar sig att det är en annan socialnämnd som är ansvarig än den nämnd som har fått begäran, kan den nämnd som fått begäran vidarebefordra denna till den andra socialnämnden.³⁸⁷

När ska yttrandet lämnas?

I den begäran om yttrande som socialnämnden får ska det framgå inom vilken tid som yttrandet ska lämnas och eventuella anvisningar för hur yttrandet kan begränsas.³⁸⁸

Den tid som socialnämnden får på sig att skriva yttrande kan vara relativt begränsad, eftersom en förundersökning mot ett barn som inte fyllt 18 år ska bedrivas med särskild skyndsamhet.³⁸⁹ I vissa fall kan det därför vara svårt för socialnämnden att hålla tidsfristen. Socialnämnden kan då ansöka om anstånd.³⁹⁰

I de fall åklagaren fattar beslut om straffvarning kan socialnämnden lämna sitt yttrande muntligt om det är nödvändigt för att hålla tidsfristen. Detta görs då vid det personliga mötet som åklagaren kallar barnet till.³⁹¹

I de fall domstolen begär ett yttrande från socialnämnden ska nämnden yttra sig innan huvudförhandlingen. I vissa fall kan domstolen medge att ett yttrande lämnas senare.³⁹²

Innehållet i ett yttrande

Ett yttrande ska innehålla vissa specifika uppgifter. Dessa uppgifter anges i 11§ tredje stycket LUL.

³⁸⁶ 11 § första stycket LUL.

³⁸⁷ Se prop. 1981/82:41 s. 36.

³⁸⁸ Se 12 § LUL.

³⁸⁹ Se 4 § LUL.

³⁹⁰ Se 12 § LUL.

³⁹¹ Prop. 1994/95:12 s. 99.

³⁹² Se 29 1 tredje stycket LUL.

Uppgifter som också bör eller kan finnas med i yttrandet framgår i Socialstyrelsens allmänna råd (HSLF-FS 2019:30) om handläggning av ärenden som gäller unga lagöverträdare.

Den information som socialnämnden lämnar i ett yttrande används sedan som underlag när åklagaren fattar beslut i åtalsfrågan. Yttrandet kan t.ex. påverka åklagarens inställning till om beslut om straffvarning är aktuellt. Om åtal väcks kan yttrandet användas som underlag för valet av påföljd.³⁹³

Enligt 26 kap. 1 § OSL omfattas en enskilds personliga förhållanden som huvudregel av sekretess. Eftersom socialnämnden enligt 11 § LUL ska redogöra för vissa uppgifter i ett yttrande finns således en skyldighet enligt lag att lämna uppgifter till en annan myndighet, vilket också innebär att nämnden kan bryta sekretessen för just dessa uppgifter.³⁹⁴

Yttrandet bör begränsas till att innehålla uppgifter som är tillräckliga, väsentliga och ändamålsenliga i förhållande till vad som kan ha betydelse för dels åklagarens beslut om huruvida åtal ska väckas eller straffvarning ska meddelas, dels för domstolens val av påföljd.³⁹⁵ Regler om förhandling i domstol och domstolssekretess innebär nämligen att ett yttrande som används i domstolen kan bli en offentlig handling, och inte längre skyddas av sekretess.³⁹⁶

Kommande avsnitt redogör för de uppgifter som ska finnas med och för de uppgifter som också bör eller kan finnas med i ett yttrande.

Innehållet i nämndens yttranden generellt (alltså inte i enskilda ärenden) kan diskuteras i lokal samverkan enligt 39 § LUL.³⁹⁷

Läs mer hos andra myndigheter

Mer information om innehållet i ett yttrande enligt 11 § LUL finns på Åklagarmyndighetens webbplats.

³⁹³ Se 11 och 17 §§ LUL samt 32 kap. 1 och 2 § BrB.

³⁹⁴ Se 10 kap. 28 § OSL.

³⁹⁵ AR till Yttrande enligt 11 § LUL HSLF-FS 2019:30.

³⁹⁶ Se 43 kap. 5 § OSL.

³⁹⁷ Se prop. 2014/15:25 s. 61

Innehållet i ett yttrande enligt 11 § LUL och HSLF-FS 2019:30

Ett yttrande **ska** innehålla följande:

- En redogörelse för vilka åtgärder som socialnämnden tidigare har vidtagit i fråga om barnet eller den unge.
- En bedömning av om barnet eller den unge har ett särskilt behov av åtgärder som syftar till att motverka att han eller hon utvecklas ogynnsamt.
- En redovisning av de åtgärder som nämnden avser att vidta. Åtgärderna ska redovisas i ett ungdomskontrakt om de vidtas med stöd av Sol och i en vårdplan om de vidtas med stöd av LVU. Arten omfattningen och varaktigheten ska framgå av kontraktet eller vårdplanen.
- En redogörelse för barnets personliga utveckling och levnadsomständigheter i övrigt om undersökningsledaren eller åklagaren begär det eller om nämnden finner det nödvändigt.
- En bedömning av om ungdomstjänst är en lämplig påföljd med hänsyn till barnets eller den unges person och övriga omständigheter.

Ett yttrande **bör** innehålla uppgifter om:

- vilka brottsmisstankar som ligger till grund för det
- på vilket sätt de åtgärder som socialnämnden föreslår syftar till att motverka att barnet eller den unge utvecklas ogynnsamt
- vilken inställning barnet eller den unge har till ungdomstjänst
- vilken inställning barnet eller den unge har till att bli kontaktad av medlingsverksamheten.

När åklagare eller undersökningsledare begär det eller när nämnden finner det nödvändigt att yttrandet innefattar en redogörelse för barnets eller den unges personliga utveckling och levnadsomständigheter i övrigt, **bör** den t.ex. beskriva hans eller hennes: familjsituation

- sociala relationer
- skolgång och fritid
- hälsa
- attityder och värderingar
- sociala beteende
- bruk av alkohol eller andra droger, och
- tidigare kriminalitet.

Yttrandet **kan** innehålla uppgifter om:

- behov av tolk, och i så fall på vilket språk
- behov av annat kommunikationsstöd.

Yttrandet **bör** begränsas till att innehålla uppgifter som är tillräckliga, väsentliga och ändamålsenliga i förhållande till vad som kan ha betydelse för dels åklagarens beslut om huruvida åtal ska väckas eller straffvarning ska meddelas, dels för domstolens val av påföljd.

Redogörelse för tidigare åtgärder

I yttrandet **ska** det finnas en redogörelse för vilka åtgärder som socialnämnden tidigare har vidtagit i fråga om barnet eller den unge.³⁹⁸

I de fall barnet eller den unge har begått ett nytt brott efter en dom men innan påföljden helt har verkställts ska domstolen bestämma en ny påföljd för den tillkommande brottsligheten.³⁹⁹ Om barnet eller den unge tidigare är dömd till ungdomsvård eller ungdomstjänst kan uppgifter om i vilken utsträckning påföljderna har verkställts därför vara något som kan vara relevant att ange.

Bedömning av om det finns särskilt behov av åtgärder

I yttrandet **ska** det finnas med en bedömning av om barnet eller den unge har ett särskilt behov av åtgärder som syftar till att motverka att han eller hon utvecklas ogynnsamt.⁴⁰⁰ Med detta avses insatser eller andra åtgärder enligt SoL eller vård med stöd av LVU.⁴⁰¹

Yttrandet **bör** innehålla uppgifter om på vilket sätt de åtgärder som nämnden föreslår syftar till att motverka att barnet eller den unge utvecklas ogynnsamt.⁴⁰²

Vad är särskilt behov av vård eller annan åtgärd?

För att ett barn eller en ung person ska kunna dömas till ungdomsvård ska han eller hon ha ett särskilt behov av vård eller annan åtgärd enligt SoL eller LVU. Vården och åtgärderna ska syfta till att motverka att barnet eller den unge utvecklas ogynnsamt.⁴⁰³

Kravet på ett särskilt behov av vård eller annan åtgärd infördes i lagstiftningen 2007 i samband med att påföljden ungdomsvård infördes. Dessförinnan kunde en person under 21 år dömas till påföljden ”överlämnande till vård inom socialtjänsten”. Lagstiftarens syfte med att införa begreppet ”särskilt behov av vård eller annan åtgärd” var att snäva in vilka barn och unga som skulle dömas till insatser enligt SoL eller vård enligt LVU, då lagstiftaren hade uppmärksammat att barn och unga utan något vårdbehov i egentlig mening i allt för stor

³⁹⁸ Se 11 § tredje stycket LUL.

³⁹⁹ Se 34 kap. 1 BrB.

⁴⁰⁰ Se 11 § tredje stycket LUL.

⁴⁰¹ Jfr 32 kap. 1 § första stycket BrB.

⁴⁰² Se AR till Yttrande enligt 11 § LUL HSLF-FS 2019:30.

⁴⁰³ Se 32 kap. 1 § första stycket BrB.

grad dömdes till vård inom socialtjänsten, vilket motverkade intentionen med lagstiftningen.⁴⁰⁴

Det huvudsakliga syftet med att döma ett barn eller en ung person till ungdomsvård är att öka möjligheterna för en återanpassning till ett välfungerande liv och åstadkomma en positiv förändring.⁴⁰⁵ Socialnämnden behöver därför göra en bedömning av huruvida barnet eller den unge är i behov av stöd för att han eller hon ska kunna uppnå en sådan förändring.

När socialnämnden gör en utredning som avser ett barn eller en ung person som är misstänkt för att ha begått brott, bör den innefatta en bedömning av om barnet eller den unge riskerar att återfalla i brott eller riskerar att utvecklas ogynnsamt i övrigt. Om det är lämpligt, bör nämnden använda standardiserade bedömningsmetoder vid riskbedömningen.⁴⁰⁶

Den kunskap som finns om risk- och skyddsfaktorer för att utveckla ett normbrytande beteende kan utgöra ett stöd i bedömningen av om det finns ett särskilt behov av vård eller annan åtgärd.

Det är inte säkert att ett barn eller en ung person har ett särskilt behov av vård eller annan åtgärd bara för att denna har begått ett brott. Om ett barn eller en ung person har begått brott tidigare och i de fall det finns en risk för fortsatt brottslighet, liksom när barnet eller den unge har ett missbruksproblem, talar detta dock starkt för att han eller hon har ett särskilt behov av vård eller annan åtgärd enligt SoL eller LVU. En individuell bedömning måste dock alltid göras.⁴⁰⁷

Generellt sett kan man säga att barnet eller den unge inte har ett särskilt behov av vård eller annan åtgärd när barnets behov av stöd kan tillgodoses inom ramen för en ungdomstjänst. Bedömer nämnden att kriterierna för vård enligt 3 § LVU är uppfyllda torde däremot det särskilda behovet av vård eller annan åtgärd vara uppfyllt.⁴⁰⁸

Även om nämnden bedömer att ett barn eller en ung person inte har ett särskilt behov av vård eller annan åtgärd kan han eller hon ändå ha ett behov av stöd och därmed olika insatser från socialnämnden som inte är kopplade till innehållet i en ungdomsvård.

⁴⁰⁴ Se prop. 2005/06:165 s. 52-55.

⁴⁰⁵ Se prop. 2005/06:165 s. 56-57.

⁴⁰⁶ AR till Utredning enligt 11 kap. 1 § SoL HSLF-FS 2019:30.

⁴⁰⁷ Jfr prop. 2005/06:165 s. 55-57.

⁴⁰⁸ Jfr prop. 2005/06:165 s. 55-57 och prop. 2014/15:25 s. 31.

Läs mer hos Socialstyrelsen

Läs mer om att identifiera och bedöma risk- och skyddsfaktorer för normbrytande beteende som en del i socialnämndens utredning samt om standardiserade bedömningsmetoder för bedömning av barn och unga som misstänks för brott i Bedöma risk och behov för barn och unga som begår brott eller har annat normbrytande beteende - Kunskapsstöd för socialtjänsten (2020).

Redovisning av vilka åtgärder som bedöms vara aktuella

Om socialnämnden bedömer att barnet har ett särskilt behov av vård eller annan åtgärd **ska** dessa redovisas. De aktuella åtgärderna **ska** redovisas i ett *ungdomskontrakt* alternativt i en *vårdplan* beroende på om de ska genomföras med stöd av SoL eller LVU.⁴⁰⁹

Arten, omfattningen och varaktigheten av vården eller åtgärderna ska framgå av ungdomskontraktet alternativt vårdplanen.⁴¹⁰ Uppgifterna bör vara så konkreta och precisa som möjligt eftersom dessa uppgifter påverkar domstolens bedömning, liksom att det blir tydligt för barnet vad ungdomsvård kommer att innebära för honom eller henne.⁴¹¹

Om den enskilde och dennes vårdnadshavare önskar att insatserna genomförs så snart som möjligt kan det innebära att nämnden påbörjar insatser enligt SoL, som är likvärdiga med de som föreslås i yttrandet enligt 11 § LUL – och som därmed kan bli aktuella som en påföljd – innan tingsrätten tar upp målet till förhandling. Det kan även hända att barnet eller den unge omedelbart omhändertas enligt LVU innan en domstolsförhandling i tingsrätten. Under förutsättning att socialnämnden beaktar de sekretessregler som gäller så finns det inte något som hindrar att socialnämnden även lämnar information om detta i ett yttrande, alternativt kompletterar med sådan information inför domstolsförhandlingen.

Ungdomskontrakt

När socialnämnden planerar att genomföra åtgärder enligt SoL **ska** dessa redovisas i ett ungdomskontrakt.⁴¹² Döms barnet eller den unge

⁴⁰⁹ Se 11 § tredje stycket LUL och 32 kap. 1 första stycket BrB.

⁴¹⁰ Se 11 § tredje stycket LUL.

⁴¹¹ Se prop. 1997/98:96 s. 142 och prop. 2005/06:165 s. 60.

⁴¹² Se 11 § tredje stycket LUL.

till ungdomsvård i form av åtgärder enligt SoL ska domstolen meddela föreskrift om att barnet eller den unge ska följa det ungdomskontrakt som upprättats av socialnämnden.⁴¹³ Insatser enligt SoL bedrivs på frivillig väg och den enskilde eller dennes vårdnadshavare har möjlighet att när som helst återkalla sitt samtycke till beslutade insatser.⁴¹⁴ Syftet med att det ska finnas ett ungdomskontrakt är huvudsakligen av pedagogisk natur där det ska vara tydligt för barnet eller den unge och eventuella vårdnadshavare vad barnet eller den unge åläggs enligt domen.⁴¹⁵

Det finns inget som hindrar att socialnämnden föreslår insatser i ett ungdomskontrakt enligt SoL trots att det inte finns något samtycke från den enskilde eller vårdnadshavarna när yttrandet skrivs om nämnden bedömer att det är lämpligt. Ett samtycke kan komma i ett senare skede. Det kan t.ex. vara så att den enskilde eller vårdnadshavarna vid domstolsförhandlingen samtycker till de föreslagna insatserna.

Vid domstolsförhandlingen går domstolen igenom innehållet i ungdomskontraktet och försäkrar sig om att det finns ett samtycke till innehållet.⁴¹⁶

Det finns inte något reglerat kring hur ett ungdomskontrakt ska se ut. Ungdomskontraktet kan t.ex. vara ett separat dokument som fogas till yttrandet. Ungdomskontraktet behöver inte undertecknas. Att undertecknande inte är ett krav utesluter dock inte att barnet eller den unge samt vårdnadshavarna undertecknar ungdomskontraktet när de praktiska förutsättningarna för detta finns.⁴¹⁷ *Läs mer om socialnämndens egen planering av vården i kapitel Socialnämndens ansvar för vård och insatser.*

Vårdplan

När socialnämnden planerar att genomföra åtgärder enligt LVU ska dessa redovisas i en vårdplan⁴¹⁸. Döms barnet eller den unge till ungdomsvård i form av vård enligt LVU ska den vårdplan som upprättats av socialnämnden fogas till domen.⁴¹⁹ Det finns inte något reglerat

⁴¹³ Se 32 kap. 1 tredje stycket BrB.

⁴¹⁴ Se 1 kap. 1 och 3 §§ SoL och prop. 1997/98:96 s. 148-150.

⁴¹⁵ Se prop. 2005/06:165 s. 59-60.

⁴¹⁶ Prop. 2005/06:165 s. 60.

⁴¹⁷ Prop. 2005/06:165 s. 60.

⁴¹⁸ Se 11 § tredje stycket LUL.

⁴¹⁹ Se 32 kap. 1 § fjärde stycket BrB.

kring hur en vårdplan ska se ut. Vårdplanen kan t.ex. vara ett separat dokument som fogas till yttrandet.

Vårdplanen enligt 11 § LUL har ett annat innehåll än den egna vårdplan som socialnämnden ska upprätta vid placering av ett barn enligt 11 kap. 3 § SoL. Socialnämndens egen vårdplan är ett verktyg för nämndens egen planering och ska, om det inte möter särskilda hinder, bl.a. innehålla målet med vården.⁴²⁰ Det ska däremot inte den vårdplan som skickas till rättsväsendet innehålla.⁴²¹ Detta kan innebära att socialnämnden behöver ta fram två olika vårdplaner.

Vårdplanen enligt 11 § LUL ska redogöra för arten, omfattningen och varaktigheten av vården. Det kan dock vara svårt för nämnden att på förhand veta hur länge vården enligt LVU kommer att fortgå eftersom vården ska fortgå så länge det finns ett behov.⁴²² På vilket sätt ”varaktigheten” kan preciseras får nämnden därför ta ställning till i varje enskilt fall. T.ex. kan det vara möjligt att ange ett övergripande tidsperspektiv. *Läs mer om socialnämndens egen planering av vården i kapitel Socialnämndens ansvar för vård och insatser.*

Redogörelse för personlig utveckling och levnadsomständigheter

Yttrandet **ska** om undersökningsledaren eller åklagaren begär det eller om socialnämnden finner det nödvändigt innehålla en redogörelse för barnets eller den unges personliga utveckling och levnadsomständigheter i övrigt.⁴²³ När så är fallet **bör** yttrandet t.ex. beskriva hans eller hennes:

- familjesituation
- sociala relationer
- skolgång och fritid
- hälsa
- attityder och värderingar
- sociala beteende
- bruk av alkohol eller andra droger, och
- tidigare kriminalitet.⁴²⁴

⁴²⁰ Se 5 kap. 1 a § SoF.

⁴²¹ Se 11 § tredje stycket LUL.

⁴²² Se 21 § LVU.

⁴²³ Se 11 § tredje stycket LUL.

⁴²⁴ Se AR till Yttrande enligt 11 § LUL HSLF-FS 2019:30.

Flera av dessa punkter återfinns som områden eller delområden inom BBIC. Detta kan tjäna som stöd för nämnden när de bedömer vilka punkter som bör beskrivas och vilken information inom respektive punkt som kan vara relevant att ange. Även den kunskap som finns om risk- och skyddsfaktorer för att utveckla ett normbrytande beteende kan utgöra ett stöd för denna bedömning.

Som tidigare framgått används yttrandet som underlag för åklagares beslut om åtal ska väckas eller om straffvarning ska meddelas och för domstols val av påföljd. Yttrandet bör därför begränsas till att innehålla uppgifter som är tillräckliga, väsentliga och ändamålsenliga i förhållande till dessa ändamål.⁴²⁵

Läs mer hos Socialstyrelsen

Information om vilka risk- och skyddsfaktorer som forskningen har identifierat som mest relevanta för att förstå och förklara varför barn och unga utvecklar ett normbrytande beteende samt hur dessa kan kopplas till relevanta områden i BBIC finns i Bedöma risk och behov för barn och unga som begår brott eller har annat normbrytande beteende - Kunskapsstöd för socialtjänsten (2020).

Bedömning av om ungdomstjänst är en lämplig påföljd och barnets inställning

I yttrandet **ska** det finnas en bedömning av om ungdomstjänst är en lämplig påföljd med hänsyn till barnets eller den unges person och övriga omständigheter.⁴²⁶

Yttrandet **bör** också innehålla uppgifter om vilken inställning barnet eller den unge har till ungdomstjänst.⁴²⁷

När är ungdomstjänst lämplig?

Barnet eller den unge får dömas till ungdomstjänst om påföljden är lämplig med hänsyn till hans eller hennes person och övriga omständigheter.⁴²⁸

⁴²⁵ Se AR till Yttrande enligt 11 § LUL HSLF-FS 2019:30.

⁴²⁶ Se 11 § tredje stycket LUL.

⁴²⁷ Se AR till Yttrande enligt 11 § LUL HSLF-FS 2019:30.

⁴²⁸ 32 kap. 2 § första stycket BrB.

För att kunna ta ställning till huruvida ungdomstjänst är en lämplig påföljd bör socialnämnden göra en sammanvägd bedömning av barnets eller den unges förutsättningar. Om det på grund av barnets eller den unges personliga omständigheter framstår som mindre troligt att han eller hon kommer att kunna klara av att genomföra en ungdomstjänst talar det emot att ungdomstjänst är en lämplig påföljd.⁴²⁹

Nämnden kan till exempel bedöma att barnet eller den unge inte kommer att kunna genomföra en ungdomstjänst på grund av att han eller hon har ett pågående missbruk. Nämnden kan också bedöma att ungdomstjänst inte är lämpligt på grund av att arbetsgivaren utsätts för en risk eller andra svårigheter på grund av att barnet eller den unge lider av någon form av psykisk ohälsa eller är våldsbenägen. Att barnet eller den unge har återfallit i brottslighet samtidigt som han eller hon har utfört tidigare utdömd ungdomstjänst bör också kunna påverka bedömningen, liksom att han eller hon inte kommer att kunna genomföra en ungdomstjänst inom rimlig tid av t.ex. hälsoskäl.⁴³⁰

En individuell bedömning måste alltid göras. Att ett barn eller en ung person t.ex. har svårigheter med att passa tider, förstå och ta instruktioner eller samarbeta med andra behöver inte utesluta att barnet kan genomföra en ungdomstjänst. Om arbetsplatsen kan ge barnet eller den unge meningsfulla arbetsuppgifter och det stöd som behövs för att utföra arbetsuppgifterna kan det vara möjligt för barnet att ändå genomföra en ungdomstjänst.⁴³¹

Inställningen till ungdomstjänst

Det finns inte något krav på att den enskilde eller dennes vårdnadshavare behöver samtycka för att barnet eller den unge ska kunna dömas till ungdomstjänst.

Barnet eller den unges inställning ska däremot vägas in i lämplighetsbedömningen. Om socialnämnden till följd av barnet eller den unges inställning bedömer att han eller hon inte kommer att fullgöra ungdomstjänsten så kan detta tala emot att ungdomstjänst är lämpligt.⁴³²

⁴²⁹ Prop. 2014/15:25 s. 59.

⁴³⁰ Se prop. 2014/15:25 s. 59 och SOU 2004:122 s. 361-362.

⁴³¹ Se AR till Verkställighet av ungdomstjänst enligt 5 kap. 1 b § SoL HSLF-FS 2019:30.

⁴³² Se prop. 2014/15:25 s. 59.

För att barnet eller den unge ska kunna ta ställning till ungdomstjänst behöver han eller hon ha kunskap om vad ungdomstjänst innebär och vad för krav som kommer att ställas på honom eller henne.

Barnets eller den unges inställning till medling

Yttrandet **bör** innehålla uppgifter om vilken inställning barnet eller den unge har till att bli kontaktad av medlingsverksamheten.⁴³³

Åklagaren ska särskilt beakta barnet eller den unges vilja att medverka till att medling kommer till stånd vid bedömningen av huruvida straffvarning ska beslutas.⁴³⁴ Medling är också en omständighet som domstolen kan beakta val av påföljd och vid straffmätning.⁴³⁵ *Läs mer om vad medling är i del 2 och om socialnämndens ansvar i samband med medling i kapitel Fråga barn och unga om kontakt med medlingsverksamheten.*

Information om brottsmisstankar

Yttrandet **bör** innehålla uppgifter om vilka brottsmisstankar som ligger till grund för yttrandet.⁴³⁶ Barnet eller den unge kan t.ex. vara misstänkt för flera brott samtidigt. Uppgifterna kan då både underlätta socialtjänstens hantering av ärendet och göra det tydligt för barnet eller den unge vilket brott som yttrandet gäller.

Information om tolk och kommunikationsstöd

Yttrande **kan** innehålla uppgifter om

- behov av tolk, och i så fall vilket språk, samt
- behov av annat kommunikationsstöd.⁴³⁷

Sådana uppgifter kan underlätta barnets eller den unges fortsatta kommunikation med aktörer inom rättsväsendet. Ett kommunikationsstöd är ett hjälpmedel eller personligt stöd som används för att underlätta kommunikation med personer som har kognitiva svårigheter, koncentrationssvårigheter eller tal-, språk- eller andra kommunikationssvårigheter.⁴³⁸

⁴³³ Se AR till Yttrande enligt 11 § LUL HSLF-FS 2019:30.

⁴³⁴ Prop. 2005/06:165 s. 108.

⁴³⁵ Se 29 kap. 5 § 4 och 30 kap. 4 § BrB samt prop. 2005/06:165 s. 102 och 110.

⁴³⁶ Se AR till Yttrande enligt 11 § LUL HSLF-FS 2019:30.

⁴³⁷ Se AR till Yttrande enligt 11 § LUL HSLF-FS 2019:30.

⁴³⁸ Se bl.a. 2 kap. 1 § SOSFS 2014:5.

Kommunicering av yttrande

Socialnämnden ska om det inte är uppenbart obehövt, underrätta den som är part om allt material av betydelse för yttrandet och ge parten tillfälle att inom en bestämd tid yttra sig över materialet.⁴³⁹ I dessa fall, när det är fråga om barn, innebär det att nämnden ska kommunicera materialet till barnet och hans eller hennes vårdnadshavare innan yttrandet lämnas till åklagaren.⁴⁴⁰

JO har dock framfört att det på grund av tidsbrist inte alltid är möjligt att kommunicera de uppgifter som ligger till grund för yttrandet innan det skickas till åklagaren. I sådana fall bör yttrandet skickas till barnet och dennes vårdnadshavare samtidigt som det lämnas till åklagaren.⁴⁴¹

Läs mer hos Socialstyrelsen

Läs mer om kommunicering i Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten (2015) och Utreda barn och unga – Handbok för socialtjänstens arbete enligt socialtjänstlagen (2015). Om den enskilde har ett ombud går det även att läsa mer om vad detta innebär i Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten.

Lämna upplysningar utan hinder av sekretess

Socialnämnden ska även – utan samband med yttrandet – lämna den som har ansvar för att inhämta yttrandet de upplysningar som denne begär i fråga om barnet eller den unge.⁴⁴² Uppgiftsskyldigheten innebär att socialnämnden kan lämna information till åklagaren eller någon annan som har ansvar för att inhämta yttrande utan hinder av sekretess.⁴⁴³

⁴³⁹ Jfr 25 § FL och 11 kap. 8 § första och tredje stycket SoL.

⁴⁴⁰ Se JO 2005/06 s. 227 och JO 2014-07-09 dnr 1243-2014.

⁴⁴¹ Se JO 2005/06 s. 227.

⁴⁴² Se 11 § fjärde stycket LUL.

⁴⁴³ Se 10 kap. 28 § OSL och prop. 1981/82:41 s. 30.

Fråga barn och unga om kontakt med medlingsverksamheten

Det här kapitlet beskriver socialnämndens ansvar att erbjuda det barn eller den unge person som är misstänkt för att ha begått brott kontakt med medlingsverksamheten. Vad medling är, förutsättningarna för medling och vad den kan resultera i behandlas i del 2.

Erbjuda kontakt med medlingsverksamheten

Socialnämnden bör fråga det barn eller den unga person som är misstänkt för att ha begått brott om han eller hon samtycker till att bli kontaktad av någon från medlingsverksamheten. Frågan bör ställas om brottet är anmält till Polismyndigheten och barnet eller den unge har erkänt gärningen eller delaktighet i den, om det inte framgår att barnet eller den unge redan har samtyckt till en sådan kontakt.⁴⁴⁴

När den som är misstänkt för brott är ett barn, bör nämnden med beaktande av bestämmelserna i OSL informera vårdnadshavaren om att barnet har tillfrågats om någon från medlingsverksamheten får kontakta barnet.⁴⁴⁵

Barnet eller den unge kan också få frågan om samtycke till kontakt med medlingsverksamheten från till exempel polis eller åklagare. Eftersom han eller hon kan behöva viss betänketid för att ta ställning till det, kan frågan dock behöva ställas vid flera olika tillfällen.

Av den underrättelse som socialnämnden får när en person som inte har fyllt 18 år är skäligen misstänkt för ett brott som kan leda till fängelse ska det framgå om den misstänkte har tillfrågats om han eller hon vill delta i medling och hur den misstänkte ställt sig till ett sådant deltagande.⁴⁴⁶

Det är sedan medlingsverksamheten som – i vissa fall i samråd med undersökningsledare eller åklagare – bedömer om ärendet är

⁴⁴⁴ AR till Erbjudna medling enligt 5 kap. 1 c § SoL HSLF-FS 2019:30.

⁴⁴⁵ Se AR till Erbjudna medling enligt 5 kap. 1 c § SoL HSLF-FS 2019:30.

⁴⁴⁶ Se 6 § LUL.

lämpligt för medling.⁴⁴⁷ Särskilt när det gäller yngre barn kan vårdnadshavares inställning ha avgörande betydelse för om medling är lämpligt eller inte.⁴⁴⁸

Lämna vidare information till medlingsverksamheten

I både socialtjänsten och i medlingsverksamheten gäller sekretess för uppgift om en enskilds personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider men.⁴⁴⁹ Eftersom det finns en sekretessgräns mellan socialtjänsten och medlingsverksamheten kan socialtjänsten inte fritt lämna uppgifter om barnet eller den unge som är misstänkt för brott till medlingsverksamheten.⁴⁵⁰ Sekretessbestämmelserna hindrar dock inte att socialtjänsten lämnar barnets eller den unges kontaktuppgifter till medlingsverksamheten om socialtjänsten får samtycke från den som uppgifterna rör. Samtycket bryter då sekretessen.⁴⁵¹ *Läs mer om sekretess i kapitel Vissa sekretessfrågor*

För att det praktiska arbetet ska underlättas kan nämnden behöva ta ställning till om det finns ett behov av rutiner i verksamheten för hur informationen mellan socialtjänsten och medlingsverksamheten ska gå till i de fall barnet eller den unge har samtyckt till att uppgifter lämnas till medlingsverksamheten.

⁴⁴⁷ Se 5 och 6 §§ lagen (2002:445) om medling med anledning av brott.

⁴⁴⁸ Se prop. 2001/02:126 s. 55.

⁴⁴⁹ Se 26 kap. 1 § och 35 kap. 14 § OSL.

⁴⁵⁰ Se 8 kap. 2 § OSL.

⁴⁵¹ Se 12 kap. 2 och 3 §§ OSL.

Vilken kommun är ansvarig för att verkställa en dom?

Detta kapitel redogör för vilken kommun som är ansvarig för att verkställa en dom om ungdomsvård eller ungdomstjänst.

När ett barn eller en ung person döms till ungdomsvård eller ungdomstjänst är det socialnämndens ansvar att verkställa domen. Ibland kan det uppstå frågor om vilken kommun som har detta ansvar.

Ansvarsfördelningen mellan kommuner i fråga om stöd och hjälp regleras i 2 a kap. SoL. Eftersom ungdomsvård utgörs av insatser enligt SoL eller vård enligt LVU tillämpas bestämmelserna i 2 a kap. SoL i dessa situationer.

I förarbetena till lagstiftningen framgår dock inte om verkställighet av ungdomstjänst omfattas av bestämmelserna i 2 a kap. SoL, men det finns inga andra regler som redogör för ansvarsfördelningen mellan kommuner vid verkställighet av ungdomstjänst. Därmed torde bestämmelserna i 2 a kap. ändå kunna tillämpas i dessa situationer.

Av 2 a kap. SoL följer att den kommun som barnet eller den unge är bosatt i ansvarar för att verkställa domen.⁴⁵² Om barnet eller den unge har flyttat kan det alltså vara två olika kommuner som skriver yttrandet enligt 11 § LUL respektive verkställer en dom om ungdomstjänst eller ungdomsvård. Om ett barn eller en ung person placeras i t.ex. ett familjehem eller ett HVB med stöd av SoL eller LVU i en annan kommun behåller däremot den beslutande kommunen ansvaret för att verkställa påföljden.⁴⁵³ Om den kommun som placerar ett barn eller en ung person i en annan kommun har svårt att klara att verkställa domen utan hjälp från vistelsekommunen kan detta regleras genom frivilliga överenskommelser kommunerna emellan.⁴⁵⁴

⁴⁵² Jfr 2 a kap. 3 § SoL.

⁴⁵³ Se 2 a kap. 4 § SoL.

⁴⁵⁴ Se prop. 2010/11:49 s. 73-74.

Läs mer hos Socialstyrelsen

Mer information om ansvarsfördelning mellan kommuner finns i:

- Ansvarsfördelning mellan bosättningskommun och vistelsekommun – nya bestämmelser den 1 maj 2011, Meddelandeblad nr 3/2011
 - Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten (2015)
 - Utreda barn och unga – Handbok för socialtjänstens arbete enligt socialtjänstlagen (2015).
-

Socialnämndens ansvar för vård och insatser

Detta kapitel redogör kortfattat för vård och som kan vara aktuella för barn och unga som begår brott. Vissa av dem syftar enligt lagstiftaren till att motverka brottslig verksamhet och fokus i detta kapitel ligger på att beskriva dessa. När ett barn eller en ung person döms till ungdomsvård ansvarar socialnämnden för att verkställa denna påföljd. Kapitlet beskriver vad socialnämnden har för uppgifter i samband med detta ansvar. I vilka fall domstolen kan döma en person till ungdomsvård och vad påföljden innebär behandlas i del 2.

Behovet av vård och insatser ser olika ut

Socialnämnden har ett ansvar för att barn och unga personer som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det stöd och skydd som de behöver.⁴⁵⁵ Nämnden kan behöva ge insatser enligt SoL eller vård enligt LVU före, under och efter en rättsprocess.

Ibland kan det vara så att barnet eller den unge redan har vård eller insatser när han eller hon blir aktuell i en rättsprocess och ibland kan barnet eller den unge vara i behov av vård eller insatser efter att han eller hon har avslutat ungdomstjänst, ungdomsvård eller sluten ungdomsvård. Så kan också vara fallet efter en avslutad kriminalvårdspåföljd så som fängelse, skyddstillsyn eller villkorlig dom. Eftersom barn och ungas situation och behov kan se olika ut och då flera myndigheter är inblandade i en rättsprocess är det viktigt att nämnden har ett helhetsperspektiv så att barnet eller den unges hela behov av stöd och skydd tillgodoses.

Om ett barn eller ung person döms till ungdomsvård innebär det att nämnden har ett ansvar att inom ramen för påföljdssystemet verkställa insatser enligt SoL eller vård enligt LVU.

⁴⁵⁵ Se 5 kap. 1 § p. 8 SoL.

Vård och insatser med inriktning på barn och unga som begår brott

Flera olika insatser inom socialtjänsten kan bli aktuella för barn och unga som begår brott. Vilken insats som är aktuell för det enskilda barnet eller den unga personen beror på hans eller hennes behov. Utifrån barnet eller den unges förutsättningar kan insatserna också behöva anpassas. Även barnets vårdnadshavare liksom familjen tillsammans kan vara i behov av insatser. En individuell bedömning måste därför alltid göras. Lagstiftaren har dock pekat ut särskilt kvalificerad kontaktperson som en insats som syftar till att motverka brottslig verksamhet. Lagstiftaren har även framhållit att behandling i öppna former enligt 22 § LVU eller vård enligt 3 § LVU kan bli aktuellt om barnet eller den unge t.ex. ägnar sig åt brottslig verksamhet.

Särskilt kvalificerad kontaktperson

En särskilt kvalificerad kontaktperson kan utses dels enligt 3 kap. 6 b § SoL och dels enligt 22 § LVU. Insatsen riktar sig till barn och unga som behöver särskilt stöd och särskild vägledning av en vuxen person.⁴⁵⁶

Socialnämnden kan enligt 3 kap. 6 b § SoL utse en särskilt kvalificerad kontaktperson för en person under 21 år. En sådan kan utses om barnet som fyllt 15 år själv begär eller samtycker till det, alternativt om barnet är under 15 år; om dennes vårdnadshavare begär eller samtycker till det.⁴⁵⁷ Alltså finns här en möjlighet att i vissa situationer utse en särskilt kvalificerad kontaktperson för ett barn som fyllt 15 år även när vårdnadshavare inte samtycker. Vårdnadshavarnas inställning kan dock påverka bedömningen.⁴⁵⁸

En ytterligare förutsättning är att barnet eller den unge har behov av särskilt stöd och särskild vägledning för att motverka en risk för missbruk av beroendeframkallande medel, för brottslig verksamhet eller för något annat socialt nedbrytande beteende.⁴⁵⁹ Insatsen är inte enbart tänkt att användas när barnet eller den unge har begått brott

⁴⁵⁶ Se prop. 2005/06:165 s. 144-146.

⁴⁵⁷ Se 3 kap. 6 b § andra stycket SoL.

⁴⁵⁸ Se prop. 2005/06:165 s. 145-146 och prop. 1990/91:8 s. 54-55.

⁴⁵⁹ Se 3 kap. 6 b § andra stycket SoL.

utan även i situationer när ett barn eller en ung person är i riskzonen för att begå brott.⁴⁶⁰

Nämnden kan också utse en särskilt kvalificerad kontaktperson enligt 22 § LVU i situationer när det inte finns samtycke till insatsen. I dessa fall är en förutsättning att personen är under 20 år.⁴⁶¹

Socialnämndens möjlighet att fatta beslut om särskilt kvalificerad kontaktperson enligt 22 § LVU tar sikte på de situationer där möjligheten till frivilliga insatser är uttömda.⁴⁶² Barnet eller den unge ska i dessa fall ha ett beteende som avses i 3 § LVU, det vill säga ha ett missbruk av beroendeframkallande medel, ägna sig åt brottslig verksamhet eller ha något annat socialt nedbrytande beteende. Situationen är dock ännu inte så allvarlig som vid ett omhändertagande för vård enligt 3 § LVU.⁴⁶³

Den särskilt kvalificerade kontaktpersonens uppdrag

I den särskilt kvalificerade kontaktpersonens uppdrag ingår att fungera som ett personligt stöd till barnet eller den unge. Kontaktpersonen bör bl.a. följa utvecklingen hos barnet eller den unge, motivera honom eller henne till skolarbete eller arbete och till lämpliga fritidsaktiviteter. I uppdraget bör ingå att ha en god kontakt med vårdnadshavare, skola, arbetsplats och myndigheter.⁴⁶⁴ Den särskilt kvalificerade kontaktpersonen bör få kontinuerligt stöd och handledning i sitt uppdrag av socialnämnden.⁴⁶⁵

Rekryteringen av en särskilt kvalificerad kontaktperson

Rekryteringsprocessen kan se olika ut beroende på vilken form kommunen väljer för sin verksamhet. Det är dock viktigt att stor omsorg läggs på att rekrytera lämpliga personer i varje enskilt fall.⁴⁶⁶ Är kontaktpersonen anställd gäller att den liksom annan personal inom socialtjänsten ska ha lämplig utbildning och erfarenhet.⁴⁶⁷

Personer som t.ex. kan vara aktuella som kontaktperson är tjänstemän inom socialtjänsten, polisen, skolan, ideella organisationer och

⁴⁶⁰ Se prop. 2005/06:165 s. 146.

⁴⁶¹ Se 22 § LVU.

⁴⁶² Se prop. 1984/85:171 s. 23-24.

⁴⁶³ Se 22 § LVU och jfr prop. 1984/85:171 s. 40-41.

⁴⁶⁴ Se prop. 2005/06:165 s. 98-100 och 146.

⁴⁶⁵ Se AR till Särskilt kvalificerad kontaktperson enligt 3 kap. 6 b § andra stycket SoL och 22 § LVU HSLF-FS 2019:30.

⁴⁶⁶ Se prop. 2005/06:165 s. 100.

⁴⁶⁷ Se 3 kap. 3 § andra stycket SoL.

kyrkliga samfund eller personer inom idrottsrörelsen. I många fall kan det krävas att kontaktpersonen i sin profession har erfarenhet av att arbeta med barn och unga med beteendesvårigheter.⁴⁶⁸

Innan socialnämnden utser en särskilt kvalificerad kontaktperson för barnet eller den unge bör nämnden säkerställa att den tilltänkta personen är lämplig för uppdraget och har den kompetens som behövs med utgångspunkt i uppdragets innehåll och svårighetsgrad.

Nämnden bör t.ex.

- träffa personen
- be att personen visar upp ett utdrag ur Polismyndighetens belastningsregister, och
- efter samtycke från personen kontakta eventuella referenspersoner.⁴⁶⁹

Socialnämnden ska vid bedömningen av den tilltänkte kontaktpersonens kompetens och lämplighet beakta vad som bedöms vara barnets bästa.⁴⁷⁰ Uppgifter från belastningsregistret behöver inte utesluta att en person är lämplig för uppdraget, utan en sammanvägd bedömning behöver göras i varje enskilt fall, t.ex. utifrån vad uppgifterna i registret avser, hur långt tillbaka i tiden det rör sig om och hur personens livssituation ser ut i dag.

Behandling i öppna former enligt 22 § LVU

Socialnämnden ansvarar för att det finns tillgång till öppna insatser för att kunna möta barns, ungdomars och vårdnadshavares olika behov.⁴⁷¹ I vissa fall finns det förutsättningar för nämnden att besluta att ett barn eller en ung person ska delta i behandling i öppna former inom socialtjänsten även när de samtycken som behövs saknas, det vill säga när det saknas samtycke från barnet eller den unge, alternativt om barnet är under 15 år; från dennes vårdnadshavare. Ett sådant beslut fattas enligt 22 § LVU och förutsätter att personen är under 20 år.⁴⁷²

⁴⁶⁸ Se prop. 2005/06:165 s. 100.

⁴⁶⁹ Se AR till Särskilt kvalificerad kontaktperson enligt 3 kap. 6 b § andra stycket SoL och 22 § LVU HSLF-FS 2019:30.

⁴⁷⁰ Jfr artikel 3 barnkonventionen och 1 kap. 2 SoL.

⁴⁷¹ Se 3 kap. 6 a § första stycket SoL.

⁴⁷² Se 22 § första stycket LVU.

Barnet eller den unge ska också ha ett beteende som avses i 3 § LVU, det vill säga ha ett missbruk av beroendeframkallande medel, ägna sig åt brottslig verksamhet eller ha något annat socialt nedbrytande beteende. Situationen är dock ännu inte så allvarlig som vid ett omhändertagande för vård enligt 3 § LVU.⁴⁷³

Vård enligt 3 § LVU

Den som är under 18 år ska beredas vård enligt 3 § LVU om han eller hon utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas genom missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende och det kan antas att behövlig vård inte kan ges med samtycke av vårdnadshavare och, när barnet har fyllt 15 år, av honom eller henne själv.⁴⁷⁴

Om ett barn dömts till sluten ungdomsvård kan han eller hon vara i fortsatt behov av vård efter frigivning. Om det finns samtycke till behövlig vård kan det ges på frivillig väg enligt SoL. Om samtycke inte finns kan nämnden behöva fatta beslut om vård med stöd av 3 § LVU. Nämnden ska fatta ett sådant beslut om barnet efter sluten ungdomsvård bedöms vara i uppenbart behov av fortsatt vård för att inte riskera att skada sin hälsa eller utveckling genom missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende.⁴⁷⁵ *Läs mer i kapitel Socialnämndens ansvar vid sluten ungdomsvård.*

Även om vård enligt LVU i första hand ska beredas den som är under 18 år får vård med stöd av 3 § LVU i vissa fall också beredas den som fyllt 18 men inte 20 år. Förutom att barnet eller den unga ska ha sådant socialt nedbrytande beteende som anges i 3 § LVU och att det kan antas att behövlig vård inte kan ges med samtycke av den unge, ska nämnden också bedöma att sådan vård med hänsyn till den unges behov och personliga förhållanden i övrigt är lämpligare än någon annan vård.⁴⁷⁶ Vård enligt LVU kan t.ex. vara lämpligare än fängelse eller annan kriminalvårdspåföljd.⁴⁷⁷

När ett barn eller en ung person vårdas med stöd av LVU innebär det att han eller hon, åtminstone i ett första skede, ska vårdas utanför

⁴⁷³ Se 3 § och 22 § första stycket LVU samt jfr prop. 1984/85:171 s. 40-41.

⁴⁷⁴ Se 1 § första och andra stycket samt 3 första stycket LVU.

⁴⁷⁵ Se 1 § första och andra stycket samt 3 § LVU.

⁴⁷⁶ Se 1 § andra och tredje stycket samt 3 § LVU.

⁴⁷⁷ Se prop. 1984/85:171 s. 39-40.

det egna hemmet. Det innebär att hon eller hon behöver placeras i ett familjehem, HVB eller stödboende.⁴⁷⁸

Läs mer hos Socialstyrelsen

Läs om socialnämndens ansvar att utreda barn och unga samt om olika insatser i *Utreda barn och unga – Handbok för socialtjänstens arbete enligt socialtjänstlagen (2015)*.

Läs om särskilt kvalificerad kontaktperson, behandling i öppna former enligt 22 § LVU och vård enligt LVU i:

- Förebyggande insatser enligt LVU – En vägledning om tillämpningen av 22 § LVU (2019).
- LVU – Handbok för socialtjänsten (2020).

Verkställa ungdomsvård

När ett barn eller ung person döms till ungdomsvård innebär det att socialnämnden har ett ansvar att inom ramen för påföljdssystemet verkställa de insatser enligt SoL eller den vård enligt LVU som framgår av domen. Är det fråga om vård enligt LVU förutsätter det även att nämnden ansöker om vård enligt LVU i förvaltningsrätten och att förvaltningsrätten beslutar om sådan vård.

Utöver nämndens ansvar i dessa fall finns det inte något som hindrar att nämnden också ger andra insatser till barnet eller den unge. Även insatser enligt LSS kan pågå parallellt med ungdomsvård.

Planering av ungdomsvården

När ett barn eller en ung person döms till ungdomsvård behöver socialnämnden planera på vilket sätt ungdomsvården ska genomföras. För insatser enligt SoL och vård enligt LVU finns olika former av planer som verktyg för nämndens eller utförarens planering.

I de fall nämnden bedömer att ett barn eller en ung person ska placeras utanför det egna hemmet enligt SoL eller LVU ska nämnden ta fram en vårdplan enligt 11 kap. 3 § SoL. (Denna plan har ett annat innehåll än en vårdplan enligt 11 § LUL. *Läs mer om vårdplan enligt*

⁴⁷⁸ Se 11 § första och andra stycket LVU samt 6 kap. 1 § LVU.

11 § LUL i kapitel Skriva yttrande enligt 11 § LUL.) Socialnämnden ska i dessa fall även ta fram en genomförandeplan.⁴⁷⁹ Är det fråga om insatser i form av kontaktperson, kontaktfamilj eller särskilt kvalificerad kontaktperson bör nämnden upprätta en genomförandeplan i samråd med den enskilde och uppdragstagaren.⁴⁸⁰ Är det fråga om andra insatser enligt SoL bör en genomförandeplan upprättas hos utföraren.⁴⁸¹ Vid beslut enligt 22 § LVU, alltså när det är fråga om förebyggande insatser enligt LVU i form av att t.ex. hålla kontakt med en särskilt kvalificerad kontaktperson ska en behandlingsplan finnas.⁴⁸² Denna plan liknar till stora delar en vårdplan enligt 11 kap. 3 § SoL.⁴⁸³

Läs mer hos Socialstyrelsen

Information om handläggning och dokumentation i samband med planering av insatser finns i *Utreda barn och unga – Handbok för socialtjänstens arbete enligt socialtjänstlagen (2015)* och i *Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten (2015)*.

Information om planering av en placering utanför det egna hemmet finns i *Placerade barn och unga – Handbok för socialtjänsten (2020)*.

Information om planering av förebyggande insatser enligt LVU finns i *Förebyggande insatser enligt LVU – En vägledning för tillämpningen av 22 § LVU (2019)*.

Skolverket, Socialstyrelsen och Specialpedagogiska skolmyndigheten har tagit fram en modell (SAMS) för samverkan mellan socialtjänsten och skolan när barn och unga är placerade. Mer information om hur man arbetar med modellen finns i publikationen *SAMS – Samverkan socialtjänst skola (2019)*.

⁴⁷⁹ Se 11 kap. 3 1 andra stycket SoL.

⁴⁸⁰ Se AR till 5 kap. 22 § SOSFS 2014:5.

⁴⁸¹ Se AR till 6 kap. 2 § SOSFS 2014:5.

⁴⁸² 22 § andra stycket LVU.

⁴⁸³ Jfr prop. 1984/85:171 s. 42.

När ska ungdomsvården påbörjas?

Påföljden ungdomsvård kan inte verkställas förrän domstolen har dömt barnet eller den unge till denna påföljd. Socialnämnden har dock ett ansvar för att barn och unga personer som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det stöd och skydd som de behöver.⁴⁸⁴ Om den enskilde och dennes vårdnadshavare önskar att insatserna genomförs så snart som möjligt kan det innebära att nämnden påbörjar insatser enligt SoL som är likvärdiga med de som föreslagits i yttrandet enligt 11 § LUL innan tingsrätten tar upp målet till förhandling. Det kan även hända att barnet eller den unge redan har omhändertagits med stöd av 6 § LVU. Om socialnämnden inte har lämnat sådan information tidigare kan det med beaktande av de sekretessregler som gäller finnas möjlighet att informera om detta vid domstolsförhandlingen.

När är ungdomsvården slutförd?

När åtgärderna enligt ungdomskontraktet eller vårdplanen är genomförda är ungdomsvården slutförd.⁴⁸⁵

Uppföljande kontakt efter avslutad ungdomsvård

Socialnämnden ska med särskild uppmärksamhet följa utvecklingen hos barn och unga som har visat tecken till en ogynnsam utveckling.⁴⁸⁶ I vissa fall kan ett barn eller en ung person ha ett fortsatt behov av insatser eller vård från socialtjänsten efter avslutad ungdomsvård som då är viktigt att nämnden får kännedom om. Socialnämnden bör erbjuda barnet eller den unge en uppföljande kontakt i anslutning till att ungdomsvård avslutas.⁴⁸⁷ Vid en eventuell kontakt kan nämnden informera om socialtjänsten i kommunen.⁴⁸⁸ Nämnden kan också få möjlighet att fråga om barnet eller den unge har behov av ytterligare stöd från socialtjänsten.

Barnet, hans eller hennes vårdnadshavare, eller den unge har ingen skyldighet att tacka ja till en uppföljande kontakt. Har ett barn varit placerad i familjehem eller HVB, och samtycke till en sådan kontakt saknas, kan det ändå i vissa fall finnas förutsättningar för nämnden att besluta om uppföljning av barnets situation.⁴⁸⁹

⁴⁸⁴ Se 5 kap. 1 § p. 8 SoL.

⁴⁸⁵ Jfr 32 kap. 1 § tredje och fjärde stycket BrB.

⁴⁸⁶ Se 5 kap. 1 § p. 7 § SoL.

⁴⁸⁷ Se AR till Uppföljning enligt 5 kap. 1 § SoL HSLF-FS 2019:30.

⁴⁸⁸ Jfr 3 kap. 1 § SoL.

⁴⁸⁹ Se 11 kap. 4 b § SoL.

Verkställa ungdomstjänst

När ett barn eller en ung person har dömts till ungdomstjänst ska han eller hon utföra oavlönat arbete och delta i annan särskilt anordnad verksamhet i lägst 20 och högst 150 timmar.⁴⁹⁰ Det är kommunens ansvar att se till att ungdomstjänsten verkställs.⁴⁹¹ Det innebär att kommunen har ett ansvar att ordna en ungdomstjänstplats till barnet eller den unge och se till att barnet eller den unge får tillgång till en särskilt anordnad verksamhet.

Detta kapitel beskriver vad socialnämnden har för uppgifter i samband med detta ansvar. I vilka fall domstolen kan döma en person till ungdomstjänst och vad påföljden innebär behandlas i del 2.

När ska ungdomstjänsten påbörjas?

Ungdomstjänst ska verkställas så snart det kan ske, men senast två månader efter det att domen vunnit laga kraft, om det inte finns särskilda skäl som talar emot det.⁴⁹² Tvåmånadersfristen gäller både när ungdomstjänsten döms ut som en självständig påföljd och när den kompletterar ungdomsvård.⁴⁹³

Socialnämnden behöver inte avvakta en lagakraftvunnen dom innan barnet eller den unge påbörjar ungdomstjänsten om socialtjänsten och barnet eller den unge är överens om detta.⁴⁹⁴

Särskilda skäl att frångå tvåmånadersfristen

Undantag från tvåmånadersfristen får bara göras om det finns särskilda skäl. Det innebär att verkställigheten endast i undantagsfall ska påbörjas senare än två månader efter att domen har vunnit laga kraft. Allmänna svårigheter i en kommun att få fram ungdomstjänstplatser kan inte utgöra särskilda skäl för att senarelägga verkställigheten.⁴⁹⁵

⁴⁹⁰ Se 32 kap. 2 § första stycket BrB.

⁴⁹¹ Se 5 kap. 1 b § SoL.

⁴⁹² Se 5 kap. 1 b § SoL.

⁴⁹³ Prop. 2014/15:25 s. 42.

⁴⁹⁴ Prop. 2014/15:25 s. 41, 64.

⁴⁹⁵ Prop. 2014/15:25 s. 65.

Däremot kan ett särskilt skäl vara att det är svårt att få fram en arbetsplats som är lämplig för ett specifikt barn eller ung person. Ett annat skäl skulle kunna vara att skolgången riskerar att störas. När ett barn eller ung person döms till både ungdomstjänst och ungdomsvård kan det finnas ett behov av att anpassa startdatum för ungdomstjänsten till de insatser som barnet eller den unge ska genomföra enligt ungdomskontraktet. I sådana fall kan det också finnas särskilda skäl. Om det är till fördel för barnet eller den unge bör socialnämnden ha relativt stora möjligheter att låta verkställigheten påbörjas efter två månader.⁴⁹⁶

Den absolut borte gränsen för när verkställigheten kan påbörjas är fem år från det att domen vunnit laga kraft. Även i de fall verkställigheten avbryts gäller att den fortsatta verkställigheten av en ungdomstjänst bortfaller om den inte återupptas inom fem år.⁴⁹⁷

När ska ungdomstjänsten vara genomförd?

Det finns inte någon reglering av inom vilken tid som verkställigheten av ungdomstjänst ska vara avslutad eller hur takten för avtjänande ska se ut. När ungdomstjänsten ska avslutas och hur avtjänandetakten ska se ut måste anpassas till omständigheterna i varje enskilt fall. Sådant som kan påverka utformningen av ungdomstjänsten är t.ex. barnets eller den unges skolgång eller arbete.⁴⁹⁸ *Läs mer om utformningen av ungdomstjänsten i avsnittet om Arbetsplan.*

Information och önskemål om ungdomstjänst

För att barnet eller den unge ska kunna ta ställning till ungdomstjänst behöver han eller hon ha kunskap om vad ungdomstjänst innebär och vilka krav som ställs på honom eller henne redan när nämnden har kontakt med barnet eller den unge i samband med att de skriver ett yttrande till åklagare eller undersökningsledare enligt 11 § LUL. Om barnet eller den unge sedan döms till ungdomstjänst kan information behöva lämnas igen.

⁴⁹⁶ Jfr prop. 2014/15:25 s. 42, 64-65.

⁴⁹⁷ Se 35 kap. 11 § BrB.

⁴⁹⁸ Se prop. 2014/15:25 s. 43.

I det fall ett barn eller en ung person har dömts till ungdomstjänst bör socialnämnden informera barnet och dess vårdnadshavare eller den unge om

- vad ungdomstjänst innebär, och
- vikten av att följa de krav som följer av domen på ungdomstjänst.⁴⁹⁹

Socialnämnden bör också ge barnet eller den unge möjlighet att framföra önskemål om

- arbetsplats eller typ av arbetsplats, och
- tidpunkten för när ungdomstjänsten påbörjas.⁵⁰⁰

Som framgår ovan ska ungdomstjänst som huvudregel verkställas så snart det kan ske och senast inom två månader efter det att domen vunnit laga kraft. Inom denna tidsfrist finns det dock utrymme för nämnden att ta hänsyn till ett barns eller en ung persons önskemål om när han eller hon vill påbörja sin ungdomstjänst. Som framgår ovan kan det dessutom ibland finnas särskilda skäl för nämnden att frångå tvåmånadersfristen, t.ex. på grund av barnet eller den unges skolgång.

Besluta om arbetsplats

Innan socialnämnden fattar beslut om var ungdomstjänsten ska verkställas bör nämnden kontrollera att den tilltänkta arbetsplatsen bl.a. kan ge barnet eller den unge

- meningsfulla arbetsuppgifter, och
- det stöd som behövs för att utföra arbetsuppgifterna.⁵⁰¹

Eftersom barn och unga kan ha olika behov, behöver nämnden i varje enskilt fall kontrollera vilket behov av stöd barnet eller den unge har för att kunna utföra arbetsuppgifterna. Ett barn eller en ung person kan t.ex. ha behov av stöd på grund av att han eller hon har svårigheter med att passa tider, förstå och ta instruktioner eller samarbeta med andra. Information om vilket behov av stöd som barnet eller den unge behöver kan nämnden t.ex. få från barnet eller den unge själv eller från barnets vårdnadshavare.

⁴⁹⁹ AR till Verkställighet av ungdomstjänst enligt 5 kap. 1 b § SoL HSLF-FS 2019:30.

⁵⁰⁰ Se AR till Verkställighet av ungdomstjänst enligt 5 kap. 1 b § SoL HSLF-FS 2019:30.

⁵⁰¹ AR till Verkställighet av ungdomstjänst enligt 5 kap. 1 b § SoL HSLF-FS 2019:30.

Nämnden bör tillsammans med barnet eller den unge göra ett besök på den tilltänkta arbetsplatsen.⁵⁰²

Om barnet eller den unge har föreslagit en arbetsplats, bör nämnden tillmötesgå önskemålet under förutsättning att det är

- till barnets bästa, och
- förenligt med nämndens krav på ungdomstjänstplatser.⁵⁰³

Barnets åsikter är en faktor att ta hänsyn till vid bedömningen av vad som är barnets bästa.⁵⁰⁴ Barnet kan ha önskemål om en specifik arbetsplats eller en viss typ av verksamhet, t.ex. i någon form av restaurangverksamhet eller idrottsverksamhet. Även om barnet har framfört sådana önskemål kan nämnden dock göra bedömningen att det inte är till det barnets bästa att arbeta i en specifik verksamhet liksom i vissa typer av verksamheter. Bedömningen av vad som är barnets bästa är en process i flera steg där barnets önskemål är en av flera delar som nämnden ska beakta.⁵⁰⁵

Det kan också vara så att ett barns eller en ungs persons önskemål inte är förenligt med nämndens egna krav på ungdomstjänstplatser, varför nämnden av detta skäl kan anse att önskemålet inte ska tillgodoses.

Det finns inga bestämmelser om vilka arbetsplatser som kan bli aktuella utan det beror till stor del på de lokala förhållandena.⁵⁰⁶ Ungdomstjänstplatser kan förekomma i alla former av verksamheter (statlig, kommunal, privat och ideell regi). Exempel på arbetsuppgifter kan vara vaktmästarsysslor, fastighetsskötsel och parkarbete. Andra exempel är arbete i butik, kafé eller restaurang eller i någon idrottsverksamhet.⁵⁰⁷ Nämnden bör dock vara restriktiv med att placera barn och unga i verksamheter inom vård och omsorg, särskilt verksamheter som arbetar med barn eller äldre.⁵⁰⁸

⁵⁰² AR till Verkställighet av ungdomstjänst enligt 5 kap. 1 b § SoL HSLF-FS 2019:30.

⁵⁰³ AR till Verkställighet av ungdomstjänst enligt 5 kap. 1 b § SoL HSLF-FS 2019:30.

⁵⁰⁴ Jfr barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 14 (CRC/C/GC/14) p. 43-45 och barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 12 (CRC/C/GC/12) p. 70-74.

⁵⁰⁵ Jfr prop. 2012/13:10 s. 37.

⁵⁰⁶ Se prop. 2005/06:165 s. 67.

⁵⁰⁷ Se Brå rapport 2011:10 *Ungdomsvård och ungdomstjänst En utvärdering av 2007 års påföljdsreform för unga lagöverträdare*, s. 59-50.

⁵⁰⁸ Se prop. 2005/06:165 s. 68.

Kommunen behöver inte ha resurser inom den egna kommunen för att anordna ungdomstjänst, utan kan genom samarbete med andra kommuner få tillgång till ungdomstjänstplatser.⁵⁰⁹

Vilka uppgifter kan lämnas till arbetsplatsen?

För att barnet eller den unge ska kunna ges meningsfulla arbetsuppgifter och få det stöd som han eller hon behöver för att utföra arbetsuppgifterna kan handledaren och eventuellt andra personer på arbetsplatsen behöva information om barnets eller den unges personliga förhållanden. Sådana uppgifter omfattas som regel av sekretess hos socialnämnden.⁵¹⁰ Uppgifter kan då bara lämnas ut till arbetsplatsen om det finns stöd i någon sekretessbrytande bestämmelse. *Läs mer om sekretess i kapitel Vissa sekretessfrågor.*

Utse handledare

Det är viktigt att barnet eller den unge får någon form av stöd på arbetsplatsen där ungdomstjänsten ska utföras.⁵¹¹ Socialnämnden ska därför utse en handledare för barnet eller den unge.⁵¹² Rollen som handledare kan se olika ut på olika arbetsplatser, vilket också innebär att kraven på rollen kan se olika ut.

Innan socialnämnden utser en handledare för barnet eller den unge bör nämnden göra en bedömning av om den tilltänkta personen är lämplig för uppdraget. Nämnden kan t.ex.

- träffa personen
- överväga om personen ska uppvisa ett utdrag ur Polismyndighetens belastningsregister, och
- efter samtycke från personen kontakta eventuella referenspersoner.⁵¹³

Vilket underlag som socialnämnden anser att den behöver för sin bedömning kan bero på olika faktorer, t.ex. hur handledarrollen kom-

⁵⁰⁹ Prop. 2005/06:165 s. 66.

⁵¹⁰ Se 26 kap. 1 § OSL.

⁵¹¹ Prop. 2005/06:165 s. 69.

⁵¹² Se 5 kap. 1 b § andra stycket SoL.

⁵¹³ AR till Verktällighet av ungdomstjänst enligt 5 kap. 1 b § SoL HSLF-FS 2019:30.

mer att se ut. Därefter får socialnämnden göra en sammanvägd bedömning av den tilltänkte handledarens lämplighet. Socialnämnden ska vid bedömningen beakta vad som bedöms vara barnets bästa.⁵¹⁴ Uppgifter från belastningsregistret behöver inte utesluta att en person är lämplig som handledare, utan en sammanvägd bedömning behöver göras i varje enskilt fall. Samma person kan ha återkommande uppdrag som handledare för barn och unga. Nämnden kan då från fall till fall avgöra vilka uppgifter som behövs för att bedöma personens lämplighet.

När socialnämnden har utsett en handledare är det viktigt att denne får god stöttning i sitt uppdrag av socialnämnden.⁵¹⁵

Upprätta en arbetsplan

Socialnämnden ska bestämma det närmare innehållet i en ungdomstjänst i en arbetsplan.⁵¹⁶ Syftet med att upprätta en arbetsplan är att ungdomstjänsten ska vara strukturerad och anpassad till barnet eller den unges individuella förhållanden.⁵¹⁷

Socialnämnden bör upprätta arbetsplanen i samförstånd med barnet eller den unge.⁵¹⁸

När planen omfattar ett barn, bör nämnden informera vårdnadshavaren om innehållet i planen med beaktande av bestämmelserna i OSL.⁵¹⁹

Innehållet i arbetsplanen

Den arbetsplan som socialnämnden ska ta fram ska innehålla följande uppgifter:

- var arbetet ska utföras
- vilka arbetstider som ska gälla
- det lägsta och det högsta antalet timmar som barnet eller den unge har att fullgöra per vecka eller månad
- de övriga villkor som är nödvändiga för verksamheten

⁵¹⁴ Jfr artikel 3 barnkonventionen och 1 kap. 2 SoL.

⁵¹⁵ SOU 2004:122 s. 368.

⁵¹⁶ 5 kap. 1 b § andra stycket SoL.

⁵¹⁷ Se prop. 2005/06:165 s. 69.

⁵¹⁸ AR till Verkställighet av ungdomstjänst enligt 5 kap. 1 b § SoL HSLF-FS 2019:30.

⁵¹⁹ Se AR till Verkställighet av ungdomstjänst enligt 5 kap. 1 b § SoL HSLF-FS 2019:30.

- innehållet i och omfattningen av annan särskild anordnad verksamhet.⁵²⁰

Arbetstiderna, i vilken takt ungdomstjänsten ska verkställas och omfattningen på varje arbetspass bestäms utifrån barnet eller den unges enskilda situation. När socialnämnden planerar vilka arbetstider som ska gälla för barnet eller den unge är utgångspunkten att ungdomstjänsten ska utföras på fritiden för att det ska vara fullt möjligt för barnet eller den unge att fortsätta eventuell skolgång eller att sköta ordinarie arbete. Hur snabbt barnet eller den unge ska genomföra ungdomstjänsten beror på det antal timmar som ungdomstjänsten totalt omfattar samt när den är tänkt att utföras, t.ex. efter skol- eller arbetsdagens slut, på helger eller på lov.⁵²¹

De övriga villkor som är nödvändiga för verksamheten kan t.ex. vara att barnet eller den unge

- håller överenskomna arbetstider
- iakttar alkohol- och drogfrihet, och
- anmäler sjukdom eller annan frånvaro på det sätt som socialnämnden bestämt.⁵²²

Arbetsplanen bör innehålla namn på och kontaktuppgifter till

- handledaren
- eventuella andra kontaktpersoner på arbetsplatsen, och
- kontaktpersoner inom socialtjänsten.⁵²³

Följa ungdomstjänsten

Socialnämnden ska kontrollera att arbetsplanen följs.⁵²⁴ Socialnämnden bör ha en regelbunden kontakt med barnet eller den unge och handledaren för att kontrollera att arbetsplanen följs. Nämnden bör fortlöpande dokumentera hur barnet eller den unge sköter ungdomstjänsten.⁵²⁵

⁵²⁰ Se 5 kap. 1 d § SoF.

⁵²¹ Se prop. 2014/15:25 s. 43 och SOU 2004:122 s. 369.

⁵²² Se AR till Verktällighet av ungdomstjänst enligt 5 kap. 1 b § SoL HSLF-FS 2019:30.

⁵²³ Se AR till Verktällighet av ungdomstjänst enligt 5 kap. 1 b § SoL HSLF-FS 2019:30.

⁵²⁴ Se 5 kap. 1 b § andra stycket SoL.

⁵²⁵ AR till Verktällighet av ungdomstjänst enligt 5 kap. 1 b § SoL HSLF-FS 2019:30.

Socialnämnden kan i vissa fall uppmärksamma att det finns behov av att ändra i arbetsplanen. Eftersom arbetsplanen inte behöver fastställas av domstol kan socialnämnden vid behov göra mindre justeringar i arbetsplanen utan att detta behöver godkännas av åklagare eller domstol.⁵²⁶

Vad ingår i särskilt anordnad verksamhet?

Förutom att barnet eller den unge ska arbeta ska han eller hon också delta i särskilt anordnad verksamhet.⁵²⁷ Utgångspunkten är att den särskilt anordnade verksamheten ska utgöra ett mindre antal av de timmar som domstolen har ålagt barnet eller den unge att utföra.⁵²⁸

Det närmare innehållet i den särskilt anordnade verksamheten bestäms av kommunerna. Tanken är att en ungdomstjänst bör ha en gränssättande funktion men att den också i viss mån bör fylla en vägledande roll. Det är därför lämpligt att den särskilt anordnade verksamheten bland annat ger barnet eller den unge möjlighet att reflektera över sin livssituation och diskutera de brott som han eller hon har begått.⁵²⁹

I en undersökning gjord av Brå från 2011 framkommer att de flesta kommuner anordnar påverkansprogram eller samtalskontakt som särskilt anordnad verksamhet.⁵³⁰

Det finns inte något som hindrar att ett barn eller ung person samtidigt får insatser enligt SoL men detta ingår då inte i den särskilt anordnade verksamheten.

Uppföljande kontakt efter avslutad ungdomstjänst

Socialnämnden ska med särskild uppmärksamhet följa utvecklingen hos barn och unga som har visat tecken till en ogynnsam utveck-

⁵²⁶ Se prop. 2005/06:165 s. 89.

⁵²⁷ Se 32 kap. 2 § första stycket BrB.

⁵²⁸ Se prop. 2005/06:165 s. 67 och prop. 2014/15:25 s. 44.

⁵²⁹ Se prop. 2005/06:165 s. 67 och prop. 2014/15:25 s. 44.

⁵³⁰ Brå rapport 2011:10 Ungdomsvård och ungdomstjänst, *En utvärdering av 2007 års påföljdsreform för unga lagöverträdare*, s. 62.

ling.⁵³¹ I vissa fall kan ett barn eller en ung person ha ett fortsatt behov av insatser eller vård från socialtjänsten efter avslutad ungdomstjänst som då är viktigt att nämnden får kännedom om. Socialnämnden bör erbjuda barnet eller den unge en uppföljande kontakt i anslutning till att ungdomstjänsten avslutas.⁵³² Vid en eventuell kontakt kan nämnden informera om socialtjänsten i kommunen.⁵³³ Nämnden kan också få möjlighet att fråga om barnet eller den unge har behov av ytterligare stöd från socialtjänsten.

Barnet, hans eller hennes vårdnadshavare, eller den unge har ingen skyldighet att tacka ja till en uppföljande kontakt.

Personskadeskyddet – statlig ersättning vid skada

Barn och unga personer som utför ungdomstjänst omfattas av det statliga personskadeskyddet.⁵³⁴

Det statliga personskadeskyddet omfattar sjukdomar eller olycksfallsskador som inträffar från den tid den dömde påbörjar resan till platsen för verksamheten och upphör när resan från platsen avslutas.⁵³⁵ Ersättning enligt statligt personskadeskydd betalas ut vid sjukdom, bestående nedsättning av arbetsförmågan och dödsfall. Ersättning kan också lämnas för sveda och värk, lyte eller annat stadigvarande men samt olägenheter i övrigt till följd av skadan.⁵³⁶

Om en person skadar sig under sådan verksamhet som omfattas av statligt personskadeskydd ska denne meddela sin chef eller någon annan ansvarig om detta.⁵³⁷ Chef eller annan ansvarig är då skyldig att omedelbart göra anmälan till Försäkringskassan som handlägger dessa ärenden.⁵³⁸

⁵³¹ Se 5 kap. 1 § 7 § SoL.

⁵³² Se AR till Uppföljning enligt 5 kap. 1 § SoL HSLF-FS 2019:30.

⁵³³ Jfr 3 kap. 1 § SoL.

⁵³⁴ Se 7 kap. 2 § SFB.

⁵³⁵ Se 7 kap. 4 § och 43 kap. 3 § SFB.

⁵³⁶ Se 43 kap. 8 §, 87 kap. 3 § SFB och 1 och 2 §§ lagen (1977:266) om statlig ersättning vid ideell skada.

⁵³⁷ 43 kap. 22 § SFB.

⁵³⁸ Se 17 § förordningen (1977:284) om arbetsskadeförsäkring och statligt personskadeskydd.

Underrätta åklagaren när påföljd inte kan genomföras

Det kan ibland finnas skäl för åklagaren eller domstolen att ompröva en påföljd som ett barn eller en ung person dömts till. Om ett barn eller en ung person har misskött sig eller om det finns andra hinder för nämnden att verkställa påföljden har socialnämnden därför en skyldighet att underrätta åklagaren om detta. Detta kapitel beskriver denna skyldighet och redogör för hur en sådan underrättelse bör se ut. I vilka fall som åklagaren eller domstolen kan ompröva en påföljd (det vill säga besluta att barnet eller den unge får en ny påföljd alternativt meddela denne en varning) och hur det går till behandlas i del 2.

Eftersom underrättelseskyldigheten följer av lag kan informationen lämnas utan hinder av sekretess.⁵³⁹ *Läs mer i kapitel Några sekretessfrågor.*

Underrättelse vid misskötsamhet

Socialnämnden ska underrätta åklagaren när den dömden i väsentlig grad underlåter att göra vad som åligger honom eller henne enligt en föreskrift vid ungdomsvård om att följa ett ungdomskontrakt eller enligt en dom på ungdomstjänst.⁵⁴⁰ Skyldigheten gäller alltså inte när barnet eller den unge har dömts till ungdomsvård med vårdplan, dvs. till vård med stöd av LVU.

Skyldigheten gäller när det är fråga om misskötsamhet. Det ska dock inte vara fråga om misskötsamhet i allmänhet utan om allvarlig misskötsamhet där barnet eller den unge genom sitt agerande tydligt visar att han eller hon inte har för avsikt att följa de krav som framgår i domen.⁵⁴¹

Socialnämnden bör underrätta Åklagarmyndigheten om barnet eller den unge som har dömts till ungdomstjänst eller ungdomsvård t.ex.

⁵³⁹ Se 10 kap. 28 § OSL.

⁵⁴⁰ Se 12 kap. 8 § SoL, 30 b § LUL och 32 kap. 4 § första stycket BrB.

⁵⁴¹ Se prop. 1997/98:96 s. 201 och 2005/06:165 s. 88, 134.

- uteblir från arbetspass vid upprepade tillfällen utan godtagbara skäl
- begår brott på arbetsplatsen
- vägrar att medverka i beslutade insatser utan godtagbara skäl.⁵⁴²

Mindre allvarlig misskötsamhet vid något eller några enstaka tillfällen behöver alltså inte innebära att socialnämnden ska underrätta åklagaren.⁵⁴³

Underrättelse vid andra hinder för verkställighet

Om ungdomsvård på grund av andra skäl än misskötsamhet inte kommer till stånd eller kommit att i väsentlig grad avvika från vad som planerats i ungdomskontraktet eller vårdplanen ska socialnämnden underrätta Åklagarmyndigheten. Detta gäller även i de fall ungdomstjänst inte till väsentlig del kan fullgöras inom skälig tid på grund av andra skäl än misskötsamhet.⁵⁴⁴

Sådana här hinder kan antingen bero på barnet eller den unge eller på socialnämnden.⁵⁴⁵

Socialnämnden bör underrätta Åklagarmyndigheten om barnet eller den unge som har dömts till ungdomstjänst eller ungdomsvård t.ex. inte kan genomföra utdömd ungdomstjänst eller planerade vårdinsatser, helt eller delvis, inom rimlig tid. Åklagarmyndigheten bör även underrättas, om de beslutade insatserna inte längre står till buds.⁵⁴⁶

Exempel på situationer när hinder för verkställighet kan uppstå är när en förvaltningsdomstol avslår nämndens ansökan om vård med stöd av LVU. En annan situation kan vara när barnets eller den unges behov av insatser eller vård har ändrats jämfört med vad som följer av ungdomskontraktet eller vårdplanen. Nämnden kan t.ex. bedöma att det inte längre finns förutsättningar för vård med stöd av LVU eller att en viss planerad behandling inte längre är lämplig.⁵⁴⁷

⁵⁴² AR till Underrätta Åklagarmyndigheten enligt 12 kap. 8 § SoL HSLF-FS 2019:30.

⁵⁴³ Se prop. 1997/98:96 s. 201 och 2005/06:165 s. 88.

⁵⁴⁴ Se 12 kap. 8 § SoL och 32 kap. 4 § andra stycket BrB.

⁵⁴⁵ Prop. 2005/06:165 s. 135.

⁵⁴⁶ Se AR till Underrättelse till Åklagarmyndigheten enligt 12 kap. 8 § SoL HSLF-FS 2019:30.

⁵⁴⁷ Se prop. 1997/98:96 s. 149 och 202.

Det är inte nödvändigt att invänta hindret utan underrättelse kan göras redan när socialnämnden kan förutse att ett hinder kommer att uppstå.⁵⁴⁸

Reglerna om socialnämndens underrättelseskyldighet innebär ingen skyldighet för nämnden att informera åklagaren om när påföljden är verkställd.

Hur bör underrättelsen se ut?

Socialnämndens underrättelse bör vara skriftlig och innehålla de uppgifter som är nödvändiga för att åklagaren ska kunna ta ställning till vilka åtgärder som kan vidtas med stöd av 30 b § LUL eller 32 kap. 4 § BrB.⁵⁴⁹ Detta omfattar de uppgifter som är nödvändiga för att åklagaren eller domstolen ska kunna meddela den dömden en varning, alternativt undanröja domen.

⁵⁴⁸ Se prop. 2005/06:165 s. 135.

⁵⁴⁹ Se AR till Underrättelse till Åklagarmyndigheten enligt 12 kap. 8 § SoL HSLF-FS 2019:30.

Socialnämndens ansvar vid sluten ungdomsvård

Om ett barn begått ett brott innan han eller hon fyllt 18 år och domstolen anser att påföljden bör bestämmas till fängelse ska domstolen som huvudregel istället döma barnet till sluten ungdomsvård under en viss tid.⁵⁵⁰ Slutn ungdomsvård verkställs av SiS, vid sådana särskilda ungdomshem som avses i 12 § LVU. Verkställigheten ska utformas så att den dömdes anpassning i samhället främjas och att de skadliga följderna av frihetsberövandet motverkas.⁵⁵¹

Detta kapitel redogör för socialnämndens ansvar för barnet eller den unge under den tid som han eller hon har slutn ungdomsvård samt det ansvar som nämnden har i anslutning till att sådan vård upphör. I vilka fall domstolen kan döma en person till slutn ungdomsvård och vad påföljden innebär behandlas i del 2.

Socialnämndens övergripande ansvar

Socialnämnden ska med särskild uppmärksamhet följa utvecklingen hos barn och unga som har visat tecken till en ogynnsam utveckling och ska i nära samarbete med hemmen sörja för att barn och unga som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd som de behöver. Socialnämnden har dessutom ett särskilt utpekad ansvar för barn och unga efter att de har avslutat en slutn ungdomsvård. Socialnämnden ska i sin omsorg om barn och unga tillgodose det särskilda behov av stöd och hjälp som kan finnas sedan verkställighet av slutn ungdomsvård upphört.⁵⁵²

Flertalet av de barn och unga som döms till slutn ungdomsvård har sådana allvarliga personliga och sociala problem att det är nödvändigt med fortsatta insatser efter frigivningen. Socialtjänsten har alltså en väsentlig roll när ett barn eller en ung person har frigetts från slutn ungdomsvård och ett betydande ansvar när det gäller insatser för att motverka återfall i brott och en ogynnsam utveckling.

⁵⁵⁰ Se 32 kap. 5 § första stycket BrB.

⁵⁵¹ Se 1-3 §§ LSU.

⁵⁵² Se 5 kap. 1 § 7,8, och 10 SoL.

Det finns därför i princip alltid skäl för socialtjänsten att uppmärksamma barn och unga som verkställer sluten ungdomsvård inför att verkställigheten ska upphöra.⁵⁵³

Insatser som kan komma ifråga efter en avslutad sluten ungdomsvård kan variera. Det kan t.ex. röra sig om frivilliga insatser enligt SoL så som särskilt kvalificerad kontaktperson, missbruksbehandling och placering utanför det egna hemmet eller hjälp till eget boende. Om det inte går att få till stånd insatser på frivillig väg kan det i vissa fall finnas skäl för socialnämnden att besluta om insatser enligt 22 § LVU eller om vård enligt framförallt 3 § LVU.⁵⁵⁴

Eftersom barnet eller den unge kan vara i behov av insatser enligt SoL, förebyggande insatser enligt LVU eller vård med stöd av LVU i anslutning till frigivningen kan socialnämnden behöva utreda och bedöma barnets behov av stöd under tiden barnet är på ett särskilt ungdomshem. Den kunskap och erfarenhet som SiS har om barnet kan var en del i nämndens utredning. SiS får då ta ställning till vilken information de kan lämna med hänsyn till reglerna om sekretess i OSL.

Den kunskap som finns om risk- och skyddsfaktorer för att utveckla normbrytande beteende kan utgöra ett stöd för att bedöma behovet av insatser för barnet eller den unge.

LVU-vård samtidigt som sluten ungdomsvård

Det kan förekomma att ett barn redan vårdas enligt LVU när han eller hon blir dömd till sluten ungdomsvård. Socialnämnden har i dessa fall en frihet att bestämma om vården enligt LVU ska bestå utifrån vad som är bäst i varje enskilt fall. Beroende på omständigheterna kan det vara så att vård enligt LVU behöver fortsätta samtidigt som barnet har sluten ungdomsvård. Så kan tex. vara fallet när det rör sig om relativt korta verkställighetstider och om barnet kan antas vara i behov av vård med stöd av LVU efter att verkställigheten är fullgjord. Ett beslut om vård med stöd av LVU bör i sådana fall kunna bestå om socialnämnden bedömer att det är nödvändigt för att säkerställa kontinuiteten och långsiktigheten i vården.⁵⁵⁵

⁵⁵³ Se prop. 2014/15:25 s. 46-47.

⁵⁵⁴ Se prop. 2014/15:25 s. 46-47.

⁵⁵⁵ Se prop. 1997/98:96 s. 168-169.

Förebyggande insatser och LVU-vård efter avslutad sluten ungdomsvård

Vissa barn och unga kan vara i fortsatt behov av stöd och hjälp efter sluten ungdomsvård. Om insatser inte kan ges på frivillig väg kan det bli aktuellt för socialnämnden att fatta beslut om insatser enligt 22 § LVU eller vård enligt 3 § LVU. Det kan bli aktuellt om barnet eller den unge vid verkställighetens slut bedöms vara i uppenbart behov av fortsatta insatser eller fortsatt vård för att inte löpa risk för att utsätta sin hälsa eller utveckling för skada genom missbruk av beroende-framkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende.⁵⁵⁶

Efter sluten ungdomsvård kan ett barn eller en ung person fortfarande ha ett socialt nedbrytande beteende, men själva vistelsen på ett särskilt ungdomshem kan ha inneburit att barnet inte har uppvisat beteendet. För att skapa förutsättningar för en kontinuitet i vården har lagstiftaren därför tydliggjort att det ändå finns möjlighet att besluta om vård med stöd av 3 § LVU i de fall barnet eller den unge under verkställighetstiden inte har uppvisat behov av tvångsvård genom sitt beteende. För att vård med stöd av 3 § LVU ska bli aktuell krävs det dock att det föreligger en klar och konkret risk för att barnet skulle riskera sin hälsa och utveckling om inte vård med stöd av 3 § LVU sker.⁵⁵⁷ Av samma anledning kan insatser enligt 22 § LVU beslutas i de fall det finns konkreta och påtagliga omständigheter som talar för att det finns en risk för ett destruktivt beteende.⁵⁵⁸ *Läs vidare om förutsättningarna för insatser enligt 22 § LVU i kapitel Socialnämndens ansvar för vård och insatser.*

⁵⁵⁶ Se 3 § andra stycket LVU.

⁵⁵⁷ Se prop. 1997/98:96 s. 168-170 och 214.

⁵⁵⁸ Se prop. 2014/15:25 s. 47-49 och 61-62.

Läs mer hos Socialstyrelsen

Läs mer om socialnämndens utredningar i Utreda barn och unga – Handbok för socialtjänstens arbete enligt socialtjänstlagen (2015).

Läs mer om LVU i LVU – handbok för socialtjänsten (2020).

Läs mer om tillämpningen av 22 § LVU i Förebyggande insatser enligt LVU – En vägledning om tillämpningen av 22 § LVU (2019).

Socialnämnden ska vara delaktig i SiS verkställighetsplanering

Utöver socialnämndens ansvar att stödja barn och unga efter frigivning från sluten ungdomsvård har nämnden ett ansvar att hjälpa SiS med sin planering av vården under den tid sluten ungdomsvård verkställs.

SiS ska planlägga och genomföra verkställigheten efter samråd med socialnämnden i barnets hemort. SiS ska upprätta en individuellt utformad verkställighetsplan för barnet.⁵⁵⁹

Om socialnämnden har kännedom om barnet eller den unge kan dessa erfarenheter och kunskaper vara av betydelse för hur SiS ska utforma verkställigheten. Det är också viktigt att de åtgärder som SiS inleder inom ramen för påföljden vid behov kan fortsätta efter verkställigheten.⁵⁶⁰ Verkställighetsplanen ska avse både vistelsen vid och utslussningen ur det särskilda ungdomshemmet.⁵⁶¹

Socialnämnden är skyldig att lämna den information som SiS behöver för att den person som har dömts till sluten ungdomsvård ska kunna anvisas plats eller erhålla lämplig vård.⁵⁶² Eftersom uppgiftsskyldigheten följer av förordning kan informationen lämnas utan hinder av sekretess.⁵⁶³ *Läs mer i kapitel Några sekretessfrågor.*

⁵⁵⁹ Se 3 § första och andra stycket LSU.

⁵⁶⁰ Se prop. 2010/11:107 s. 14.

⁵⁶¹ Se 5 § andra stycket förordning (1998:641) om verkställighet av sluten ungdomsvård.

⁵⁶² Se 1 § förordning (1998:641) om verkställighet av sluten ungdomsvård.

⁵⁶³ Se 10 kap. 28 § OSL.

Verkställighetsplanen ska följas upp fortlöpande och ändras när det finns anledning till det.⁵⁶⁴ Detta innebär att socialnämnden behöver involveras i planeringen vid flera tillfällen under verkställigheten.

Socialnämndens uppfattning ska inhämtas i vissa frågor

Innan SiS fattar beslut i vissa frågor ska socialnämnden i den dömdes hemort höras om det inte är uppenbart obehövt.⁵⁶⁵ Socialnämnden är i dessa situationer skyldig att lämna den information som SiS behöver för att den som dömts till sluten ungdomsvård ska kunna anvisas plats och få lämplig vård.⁵⁶⁶ Eftersom uppgiftsskyldigheten följer av förordning kan informationen lämnas utan hinder av sekretess.⁵⁶⁷ *Läs mer i kapitel Några sekretessfrågor.* Vilken information som nämnden har att delge SiS beror på vilken kännedom nämnden har om barnet eller den unge. Informationen kan lämnas på olika sätt beroende på omständigheterna. Uppgifterna kan t.ex. lämnas skriftligt eller i ett telefonsamtal.⁵⁶⁸

De frågor som SiS ska inhämta socialnämndens uppfattning om avser

- vistelse under öppnare former
- vård i enskildhet
- vistelse utanför det särskilda ungdomshemmet, och användandet av elektroniska hjälpmedel i samband med sådan vistelse.⁵⁶⁹

Den information som SiS är intresserad av beror på vilken fråga som är aktuell. I kommande avsnitt följer en redogörelse av de frågor som SiS ska höra socialnämnden i innan de fattar beslut.

Vistelse under öppnare former

Verkställigheten ska inledas på en läsbar enhet men så snart förhållandena medger det ska den dömde ges möjlighet till vistelse under

⁵⁶⁴ 5 § tredje stycket förordning (1998:641) om verkställighet av sluten ungdomsvård.

⁵⁶⁵ Se 22 § LSU.

⁵⁶⁶ Se 1 § förordning (1998:641) om verkställighet av sluten ungdomsvård.

⁵⁶⁷ Se 1 § förordning (1998:641) om verkställighet av sluten ungdomsvård och 10 kap. 28 § OSL.

⁵⁶⁸ Prop. 2010/11:107 s. 28.

⁵⁶⁹ Se 22 § LSU.

öppnare former. Detta för att minimera risken för de skadeverkningar ett frihetsberövande innebär.⁵⁷⁰ De förhållanden som avses är olika säkerhetsaspekter.⁵⁷¹

SiS ska pröva om den dömde ska ges möjlighet till vistelse under öppnare former fortlöpande, dock minst en gång varannan månad.⁵⁷²

Vård i enskildhet

Den dömde får hindras från att träffa andra intagna (vård i enskildhet) om detta krävs, med hänsyn till den dömdes speciella behov av vård, hans eller hennes säkerhet eller övriga intagnas säkerhet.⁵⁷³

När SiS har fattat ett beslut om vård i enskildhet ska SiS fortlöpande pröva om den dömde ska fortsätta att vårdas i enskildhet. Beslutet ska alltid omprövas inom sju dagar från den senaste prövningen.⁵⁷⁴

Vistelse utanför det särskilda ungdomshemmet

Den dömde ska tillåtas att vistas utanför det särskilda ungdomshemmet i den utsträckning som kravet på samhällsskydd medger, om det bedöms lämpligt för att främja hans eller hennes anpassning i samhället eller om det finns andra särskilda skäl.⁵⁷⁵ I samband med vistelse utanför det särskilda ungdomshemmet kan det bli aktuellt att socialnämnden beviljar behandling i olika former och ansvarar för att hålla kontakten med barnet eller den unge.

Den dömde kan t.ex. medges att vistas utanför det särskilda ungdomshemmet för att delta i dagliga aktiviteter som kan underlätta anpassningen till samhället, t.ex. behandling, utbildning eller annan liknande verksamhet. Det är också möjligt att SiS fattar beslut om att placera den dömde utanför det särskilda ungdomshemmet.⁵⁷⁶ I så fall kan det t.ex. bli aktuellt med placering i familjehem eller HVB. Om sådan placering bli aktuell behåller SiS kostnadsansvaret för barnet.⁵⁷⁷

⁵⁷⁰ Se 14 § första stycket LSU.

⁵⁷¹ Se prop. 1997/98:96 s. 181.

⁵⁷² Se 14 § andra stycket LSU.

⁵⁷³ Se 14 a § första stycket LSU.

⁵⁷⁴ 14 a § tredje stycket LSU.

⁵⁷⁵ 18 § första stycket LSU.

⁵⁷⁶ Se prop. 1997/98:96 s. 163.

⁵⁷⁷ Se prop. 2010/11:107 s. 17.

Ett tillstånd att vistas utanför det särskilda ungdomshemmet ska förenas med de villkor som SiS anser behövs.⁵⁷⁸ Sådana villkor kan t.ex. vara att den dömda ska hålla sig drogfri och inte använda andra berusningsmedel, genomgå vård och behandling, hålla kontakt med person på det särskilda ungdomshemmet, hålla kontakt med socialtjänsten eller delta i utbildning. Villkoren kan också gälla förbud att uppehålla sig på viss plats eller att ta kontakt med vissa personer.⁵⁷⁹

Vid vistelse utanför det särskilda ungdomshemmet får elektroniska hjälpmedel användas för att kontrollera de villkor som ställts om var den dömda ska befinna sig.⁵⁸⁰

⁵⁷⁸ 18 § första stycket LSU.

⁵⁷⁹ Se prop. 1997/98:96 s. 164.

⁵⁸⁰ Se 18 § andra stycket LSU.

Vissa sekretessfrågor

Reglerna om sekretess och tystnadsplikt ser olika ut i olika verksamheter. Det här kapitlet beskriver kortfattat de bestämmelser om sekretess som gäller för socialtjänsten i arbetet med unga lagöverträdare. Dessutom beskrivs vilka sekretessbrytande bestämmelser som kan vara aktuella t.ex. vid samverkan med andra.

Läs mer hos Socialstyrelsen

Läs mer om sekretess och centrala begrepp i förvaltningslagen i Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten (2015).

Mer information om olika sekretessbestämmelser finns också i Utreda barn och unga – Handbok för socialtjänstens arbete enligt socialtjänstlagen (2015).

Vad är sekretess?

Reglerna om sekretess är ett undantag från offentlighetsprincipen.⁵⁸¹ Begreppet sekretess betyder förbud att röja en uppgift, vare sig det sker muntligen, genom utlämnande av en allmän handling eller på något annat sätt.⁵⁸² Gäller förbud mot att röja en uppgift enligt OSL, får uppgiften inte heller i övrigt användas utanför den verksamhet för vilken den är sekretessreglerad.⁵⁸³

Sekretess inom socialtjänsten

Sekretess gäller inom socialtjänsten för uppgift om en enskilds personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider men.⁵⁸⁴

⁵⁸¹ Offentlighetsprincipen kommer till uttryck på olika sätt i Sveriges grundlagar, exempelvis genom rätten till yttrandefrihet, meddelarfriheten för tjänstemän och genom allmänna handlingars offentlighet.

⁵⁸² Se 3 kap. 1 § OSL.

⁵⁸³ Se 7 kap. 1 § OSL.

⁵⁸⁴ 26 kap. 1 § första stycket OSL.

Det innebär att uppgifterna som huvudregel omfattas av sekretess.⁵⁸⁵

Uttrycket ”personliga förhållanden” omfattar uppgifter av olika slag.⁵⁸⁶ Till det brukar räknas t.ex. namn, personnummer, adress, familjesituation, hälsotillstånd och funktionsnedsättning.

Sekretessen gäller inte

- beslut om omhändertagande av en enskild
- beslut om vård utan samtycke
- beslut om sluten ungdomsvård.⁵⁸⁷

Vilka gäller sekretessen mot?

Huvudregeln är att sekretessen inte gäller gentemot den enskilde själv⁵⁸⁸ utan gentemot andra personer och andra myndigheter.⁵⁸⁹

Kommunala nämnder, tillsammans med underlydande förvaltning, ses som egna myndigheter i sekretesshänseende. Sekretessen gäller därför även mot andra kommunala nämnder.⁵⁹⁰

Sekretess gäller också *inom* en och samma myndighet

- om det finns olika verksamhetsgrenar inom myndigheten, och
- om verksamhetsgrenarna är självständiga i förhållande till varandra.⁵⁹¹

Med olika verksamhetsgrenar menas här att olika delar av en myndighets verksamhet sinsemellan tillämpar helt olika set av sekretessbestämmelser.⁵⁹²

Även om det saknas formella sekretessgränser inom en myndighet behöver information om enskilda alltid hanteras på ett ansvarsfullt sätt. Den som arbetar inom socialtjänsten kan därför inte helt fritt lämna uppgifter som omfattas av sekretess till sina kollegor. Den här begränsningen brukar kallas för ”inre sekretess”. Det hindrar förstås inte att uppgifter får lämnas till andra personer som deltar i hand

⁵⁸⁵ Se prop. 1979/80:2, del A s. 82

⁵⁸⁶ Se prop. 1979/80:2 Del A s. 84.

⁵⁸⁷ Se 26 kap. 7 § 1-3 OSL.

⁵⁸⁸ Se 12 kap. 1 § OSL.

⁵⁸⁹ Se 8 kap. 1 § OSL.

⁵⁹⁰ Se 8 kap. 1 § OSL samt prop. 1995/96:196 s. 20 och prop. 1996/97:105 s. 59.

⁵⁹¹ Se 8 kap. 2 § OSL.

⁵⁹² Se prop. 2008/09:150 s. 360.

läggningen av ett ärende inom myndigheten⁵⁹³ eller att en handläggare frågar en kollega om råd om det objektivt sett framstår som försvarbart.⁵⁹⁴

Sekretess i förhållande till vårdnadshavare

När uppgifter rör ett barn behöver socialtjänsten ta ställning till om barnets vårdnadshavare har rätt att ta del av dessa.

Den som har vårdnaden om ett barn har enligt föräldrabalken ett ansvar för barnets personliga förhållanden.⁵⁹⁵ Vårdnadshavaren har också rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter. I takt med barnets stigande ålder och utveckling ska vårdnadshavaren ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål.⁵⁹⁶

Vårdnadshavarens förpliktelser förutsätter att denne har insyn i barnets angelägenheter.⁵⁹⁷ Huvudprincipen är därför att uppgifter om barnet kan lämnas till vårdnadshavaren i den utsträckning som vårdnadshavaren har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör den underåriges personliga angelägenheter enligt 6 kap. 11 § FB.⁵⁹⁸ I takt med barnets stigande ålder och utveckling ökar barnets bestämmanderätt över sina personliga angelägenheter, samtidigt som vårdnadshavarens rätt att ta del av uppgifter som rör barnet minskar.

Oavsett barnets ålder gäller dock sekretess i förhållande till vårdnadshavaren om det kan antas att barnet lider betydande men om uppgiften röjs för vårdnadshavaren.⁵⁹⁹ ”Betydande men” innebär exempelvis att barnet kan skadas allvarligt psykiskt, fysiskt eller på annat sätt om uppgiften lämnas ut.⁶⁰⁰

God man för ensamkommande barn

En god man för ett ensamkommande barn har både förmyndarens och vårdnadshavarens befogenheter. Den gode mannen ansvarar för barnets personliga förhållanden och ska sköta barnets angelägenhe-

⁵⁹³ Se bl.a. prop. 1981/82:186 s. 38.

⁵⁹⁴ Se JO 1983/84 s. 258.

⁵⁹⁵ Se 6 kap. 2 § FB.

⁵⁹⁶ Se 6 kap. 11 § FB.

⁵⁹⁷ Se prop. 1988/89:67 s. 36.

⁵⁹⁸ Se 12 kap. 3 § OSL.

⁵⁹⁹ Se 12 kap. 3 § första stycket 1 OSL.

⁶⁰⁰ Se prop. 1988/89:67 s. 38.

ter.⁶⁰¹ Av detta följer att en god man har rätt att ta del av de uppgifter som en vårdnadshavare eller förmyndare skulle få ta del av.

Parts rätt till insyn i ett ärende

Den som är part i ett ärende har som huvudregel rätt att ta del av allt material som har tillförts ärendet.⁶⁰² Sekretess hindrar därför inte att en part i ett ärende hos socialtjänsten tar del av en handling eller annat material i ärendet. Undantag gäller om det – av hänsyn till allmänt eller enskilt intresse – är av synnerlig vikt att sekretessbelagd uppgift i materialet inte röjs. I sådana fall ska myndigheten på annat sätt upplysa parten om vad materialet innehåller, i den utsträckning det behövs för att parten ska kunna ta till vara sin rätt och det kan ske utan allvarlig skada för det intresse som sekretessen ska skydda. Sekretess hindrar aldrig att en part tar del av ett beslut i ärendet.⁶⁰³

Unga vuxna – sekretess mot anhöriga och ställföreträdare

Det finns inte några särskilda sekretessbrytande bestämmelser i OSL som möjliggör ett utlämnande av uppgifter till god man eller förvaltare för en vuxen person. En god man eller förvaltare har därför ingen ”automatisk” rätt att få ta del av sekretesskyddade uppgifter om sin huvudman. Samma sak gäller föräldrars och andra anhörigas möjlighet att ta del av sekretesskyddade uppgifter om den unge. I många fall kan uppgifter ändå lämnas ut till anhöriga om den unge ger sitt samtycke till det.

När det gäller vuxna som har god man eller förvaltare behöver socialtjänsten göra en prövning enligt 26 kap. 1 § SoL om den gode mannen eller förvaltaren ska få ta del av uppgifter som omfattas av sekretess. Socialnämnden kan inom ramen för sekretessprövningen behöva ta hänsyn till vad för slags uppdrag den gode mannen har och om uppgifterna behövs för att denne ska kunna fullgöra sitt uppdrag. Om uppdraget omfattar att sörja för person finns i förarbeten stöd för att god man eller förvaltare skulle ha rätt att få ta del av de sekretesskyddade uppgifter som behövs för att han eller hon ska kunna fullgöra sitt uppdrag. Enligt förarbetena torde det i allmänhet inte finnas något motstående intresse i dessa fall.⁶⁰⁴

⁶⁰¹ Se 2 § lagen (2005:429) om god man för ensamkommande barn.

⁶⁰² Se 10 § FL.

⁶⁰³ Se 10 kap. 3 § OSL.

⁶⁰⁴ Se prop. 1988/89:67 s. 39.

Sekretess vid samverkan med andra

Att flera myndigheter samverkar i en samrådsgrupp eller på annat sätt påverkar inte sekretessen. I en samverkansgrupp företräder varje tjänsteman sin myndighet och är bunden av den sekretess som gäller för respektive myndighet.⁶⁰⁵ Ofta gäller olika stark sekretess för uppgifter hos de myndigheter som samverkar.

Handläggaren på socialtjänsten kan alltid ge generell information om hur socialtjänsten arbetar. Däremot är möjligheterna att lämna uppgifter om enskilda personer till andra myndigheter begränsade. Det beror på de regler om sekretess som gäller i socialtjänsten.

Det finns dock inget som hindrar att t.ex. socialtjänsten och polisen samråder om enskilda ungdomar så länge uppgifterna är avidentifierade, men det får inte komma fram några uppgifter som kan bidra till att den enskilde kan identifieras. Om nämnden har bedömt att uppgifter om en enskilds personliga förhållanden omfattas av sekretess, kräver ett utbyte av sådan information stöd i ett samtycke eller i någon annan bestämmelse som bryter sekretessen.

Sekretessbrytande bestämmelser

En sekretessbrytande bestämmelse är en bestämmelse som innebär att en sekretessbelagd uppgift får lämnas ut under vissa förutsättningar.⁶⁰⁶ I kommande avsnitt finns exempel på sekretessbrytande bestämmelser som kan vara aktuella för socialtjänsten i arbetet med unga lagöverträdare. Vissa av bestämmelserna omfattar bara uppgifter som rör barn, några gäller även uppgifter som rör unga. Andra bestämmelser gäller uppgifter som omfattar alla enskilda, oavsett ålder.

Samtycke

Huvudregeln är att sekretess till skydd för en enskild helt eller delvis kan hävas av den enskilde genom ett samtycke till att lämna ut uppgifter. Samtycket bryter då sekretessen.⁶⁰⁷ Ett samtycke kan lämnas på olika sätt och kan när som helst återkallas.⁶⁰⁸

⁶⁰⁵ Se JO 1987/88 s. 148.

⁶⁰⁶ Se 3 kap. 1 § OSL.

⁶⁰⁷ Se 12 kap. 2 § OSL.

⁶⁰⁸ Se prop. 1979/80:2 Del A s. 331.

Det finns inga krav i lagen på att ett samtycke ska vara skriftligt för att vara giltigt. Men JO har uttalat att om det handlar om känsliga uppgifter finns det som regel skäl att inhämta samtycket skriftligt, eller åtminstone anteckna när och hur samtycket har inhämtats.⁶⁰⁹

Det är den person som sekretessen är avsedd att skydda, alltså den person som uppgifterna handlar om, som ”förfogar över sekretessen” och kan ge sitt samtycke till att uppgifter lämnas ut.⁶¹⁰ Detta innebär i sin tur att samtycket bara kan omfatta uppgifter om personen i fråga. Om en uppgift handlar om flera personer, exempelvis både en ungdom och en familjemedlem, behövs därför samtycke från båda.

Om uppgifterna gäller ett barn kan det vara vårdnadshavarna som behöver samtycka, ibland tillsammans med barnet.⁶¹¹ Det går inte att säga generellt om och när en person under 18 år själv kan ge samtycke till att lämna ut uppgifter som rör honom eller henne. Det behöver göras en individuell bedömning i varje enskilt fall, där man väger in olika omständigheter så som barnets ålder och mognad, vilken information det rör sig om samt vilken typ av ärende det är.⁶¹²

När flera aktörer samverkar i en samrådsgrupp eller liknande behöver varje berörd myndighet själv inhämta samtycke från den enskilde till att uppgifter lämnas ut.⁶¹³ Det är viktigt att varje verksamhet har en dialog med den enskilde om vilka uppgifter som kan lämnas ut från just den verksamheten och att den enskilde är införstådd med vad han eller hon har samtyckt till. När en person samtycker till att sekretessbelagda uppgifter får lämnas ut från en myndighet behöver det tydligt framgå vilka uppgifter det gäller och vilken verksamhet som får ta del av uppgifterna.⁶¹⁴

Nödvändigt utlämnande

Sekretess hindrar inte att en uppgift lämnas till en enskild eller till en annan myndighet om det är nödvändigt för att den utlämnande myndigheten ska kunna fullgöra sin verksamhet.⁶¹⁵ Bestämmelsen kan bara tillämpas för att den utlämnande myndigheten ska kunna fullgöra sin egen verksamhet, inte för att hjälpa en annan myndighet.

⁶⁰⁹ Se JO 2010/11 s. 591 och JO 2010/11 s. 638.

⁶¹⁰ Se 12 kap. 2 § OSL.

⁶¹¹ Se 12 kap. 3 § OSL.

⁶¹² Se 12 kap. 3 § OSL, även JO 2010/11 s. 591.

⁶¹³ Se JO 2011/12 s. 557.

⁶¹⁴ Se bl.a. JO 1997/98 s. 328, JO 2006/07 s. 335 och JO 2011/12 s. 557.

⁶¹⁵ 10 kap. 2 § OSL.

Av förarbetena framgår också att bestämmelsen ska tillämpas restriktivt.⁶¹⁶ Socialnämnden kan med stöd av denna bestämmelse t.ex. lämna ut sekretessbelagda uppgifter vid kontakter med andra, om det är nödvändigt för att en utredning ska kunna genomföras enligt 11 kap. 2 § SoL.⁶¹⁷

Uppgiftsskyldighet enligt lag eller förordning

Sekretess hindrar inte att en uppgift lämnas till en annan myndighet om uppgiftsskyldighet följer av lag eller förordning.⁶¹⁸ Bestämmelserna i 11 § LUL och i lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m. innebär t.ex. att socialnämnden utan hinder av sekretess kan lämna uppgifter till undersökningsledaren, åklagaren, domstolen och Kriminalvården när de begär dessa. Andra exempel på uppgiftsskyldighet finns i 12 kap. 8 § SoL och i 1 § förordningen (1998:641) om verkställighet av sluten ungdomsvård. På samma sätt bryter anmälnings- och uppgiftsskyldigheten enligt 14 kap. 1 § SoL sekretessen för anmälningskyldiga vid misstanke om att barn far illa.⁶¹⁹

Vid behov av vård, behandling eller annat stöd

Socialtjänstsekretessen hindrar inte att uppgift om en enskild eller någon närstående till denne lämnas från en myndighet inom socialtjänsten till en annan sådan myndighet eller till en myndighet inom hälso- och sjukvården, om det behövs för att ge den enskilde nödvändig vård, behandling eller annat stöd och denne

- inte har fyllt 18 år
- fortgående missbrukar alkohol, narkotika eller flyktiga lösningsmedel, eller
- vårdas med stöd av lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård eller lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård.

⁶¹⁶ Se prop. 1979/80:2 Del A s. 465 och 494.

⁶¹⁷ Se prop. 1996/97:124 s. 180.

⁶¹⁸ 10 kap. 28 § OSL.

⁶¹⁹ Se 14 kap. 1 § första och tredje stycket SoL.

Detsamma gäller uppgift om en gravid person eller någon närstående till denne, om uppgiften behöver lämnas för en nödvändig insats till skydd för det väntade barnet.⁶²⁰

Vissa uppgifter till anmälare

OSL innehåller också bestämmelser som möjliggör för socialtjänsten att utan hinder av sekretess lämna vissa uppgifter till den som har gjort en anmälan om misstanke om att ett barn får illa enligt 14 kap. 1 § SoL. De uppgifter som omfattas, och som får lämnas ut med stöd av bestämmelsen, är uppgift om att beslut fattats om att inleda eller inte inleda utredning eller uppgift om att utredning redan pågår. Det krävs också att det med hänsyn till omständigheterna inte är olämpligt att uppgiften lämnas ut.⁶²¹ En sådan omständighet kan t.ex. vara att utlämnandet bedöms kunna försämra möjligheterna att ge barnet det skydd eller stöd som han eller hon behöver.⁶²²

Förebygga brott

Socialtjänstsekretessen hindrar inte att en uppgift som rör en enskild som inte fyllt 21 år lämnas till Polismyndigheten, om

- det på grund av särskilda omständigheter finns risk för att barnet eller den unge kommer att utöva brottslig verksamhet
- uppgiften kan antas bidra till att förhindra det, och
- det med hänsyn till planerade eller pågående insatser för barnet eller den unge eller av andra särskilda skäl inte är olämpligt att uppgiften lämnas ut.⁶²³

Bestämmelsen innebär att personal inom socialtjänsten, om samtliga förutsättningar i paragrafen är uppfyllda, får lämna uppgifter om barn och unga till polisen i brottsförebyggande syfte. Även uppgifter som omfattar andra personer får lämnas ut om uppgifterna rör barnet eller den unge, exempelvis uppgifter om vilka som tillhör den unges familj eller bekantskapskrets.⁶²⁴

⁶²⁰ Se 26 kap. 9 § OSL.

⁶²¹ Se 26 kap. 9 a § OSL.

⁶²² Se prop. 2012/13:10 s. 138.

⁶²³ Se 10 kap. 18 a § första stycket OSL.

⁶²⁴ Se prop. 2011/12:171 s. 46.

En uppgift som angår misstanke om ett begånget brott får dock endast lämnas under de förutsättningar som i övrigt anges i OSL.⁶²⁵

För att ett utlämnande ska få ske krävs att det på grund av särskilda omständigheter finns risk för att barnet eller den unge kommer att utöva brottslig verksamhet. En sådan riskbedömning ska göras i varje enskilt fall. Det måste finnas konkreta omständigheter som motiverar bedömningen att det föreligger en risk för att barnet eller den unge kommer att utöva brottslig verksamhet. Det behöver dock inte röra sig om misstankar om viss närmare angiven brottslighet. Det är tillräckligt att det med hänsyn till samtliga omständigheter bedöms finnas en risk som varken är obetydlig eller avlägsen att barnet eller den unge kommer att utöva brottslig verksamhet.⁶²⁶

Vidare krävs att uppgiften kan antas bidra till att förhindra att barnet eller den unge kommer att utöva brottslig verksamhet. Det krävs inte att uppgiften isolerad kan antas leda till att förebygga att barnet eller den unge begår brott, utan det är tillräckligt att den – tillsammans med andra omständigheter – kan antas bidra till det. I förarbetena till bestämmelsen nämns uppgifter om adresser, arbetsplatser, skolor och vilka personer som barnet eller den unge umgås med som exempel på uppgifter som kan vara aktuella.⁶²⁷

En ytterligare förutsättning för att uppgifter ska få lämnas ut med stöd av bestämmelsen är att ett utlämnande av uppgifter med hänsyn till planerade eller pågående insatser för barnet eller den unge eller av andra särskilda skäl inte bedöms vara olämpligt. Vid bedömningen som socialtjänsten gör ska samtliga relevanta omständigheter beaktas, bl.a. frågor om den enskildes rätt till integritet och förtroende för socialtjänsten och huruvida ett utlämnande skulle försvåra socialtjänstens arbete med barnet eller den unge eller om det med hänsyn till någon annan persons intressen är olämpligt att lämna ut en uppgift.⁶²⁸ Förhindra eller avbryta vissa brott

Socialtjänstens sekretess hindrar inte att en uppgift lämnas till Polismyndigheten eller någon annan myndighet som ska ingripa mot brott, om uppgiften behövs för att förhindra ett förestående eller avbryta ett pågående brott som avses omfattas av någon av följande lagar:

⁶²⁵ Se 10 kap. 18 a § andra stycket OSL.

⁶²⁶ Se prop. 2011/12:171 s. 46.

⁶²⁷ Se prop. 2011/12:171 s. 46–47.

⁶²⁸ Se prop. 2011/12:171 s. 30 och 47.

- 4 eller 4 a § lagen (1951:649) om straff för vissa trafikbrott
- 13 kap. 2 eller 3 § luftfartslagen (2010:500)
- 30 § lagen (1990:1157) om säkerhet vid tunnelbana och spårväg
- 20 kap. 4 eller 5 § sjölagen (1994:1009)
- 10 kap. 2 § järnvägslagen (2004:519).⁶²⁹

Bestämmelsen gör det därmed möjligt för socialtjänsten att t.ex. lämna uppgifter till polis för att förhindra ett förestående trafiknykterhetsbrott eller avbryta ett pågående sådant brott. Den omfattar däremot inte fullbordade brott.⁶³⁰

När polisen behöver ingripa omedelbart

Om personal inom socialtjänsten påträffar någon som kan antas vara under 18 år, under förhållanden som uppenbarligen innebär överhängande och allvarlig risk för barnets hälsa eller utveckling, hindrar socialtjänstsekretessen inte att uppgift som behövs för ett omedelbart polisiärt ingripande lämnas till Polismyndigheten.⁶³¹

I sådan situation har lagstiftaren ansett det viktigt att samhället reagerar snabbt. En polisman får då med stöd av 12 § polislagen ta hand om barnet för att skyndsamt överlämna honom eller henne till sina föräldrar eller någon annan vårdnadshavare eller till socialnämnden. Socialtjänsten kan i en sådan situation, utan hinder av sekretess, lämna sådana uppgifter som behövs till polisen för att polisen ska kunna ingripa. I förarbetena till bestämmelsen uttalas att en sådan situation kan uppstå t.ex. om förutsättningarna för ett omedelbart omhändertagande enligt LVU i och för sig föreligger, men ett sådant beslut inte kan fattas omedelbart för att barnet är okänd för socialtjänstpersonalen varvid barnets identitet först behöver utredas.⁶³²

Socialtjänstsekretessen hindrar inte heller att en uppgift som behövs för ett omedelbart polisiärt ingripande lämnas till Polismyndigheten när någon som kan antas vara under 18 år påträffas av personal inom socialtjänsten när han eller hon begår brott.⁶³³ I förarbetena till bestämmelsen anges att uppgiftslämnandet visserligen avser upp-

⁶²⁹ Se 10 kap. 19 § OSL.

⁶³⁰ Se prop. 2007/08:53 s. 69–71.

⁶³¹ Se 10 kap. 20 § 1 OSL.

⁶³² Se prop. 2005/06:161 s. 87.

⁶³³ Se 10 kap. 2 § 2 OSL.

gifter om ett eller flera konkreta brott men att det i detta fall inte är fråga om uppgifter som har lämnats i förtroende. Det angelägna med uppgiftslämnandet är inte heller att åstadkomma ett straffrättsligt ingripande utan att möjliggöra en social skyddsåtgärd.⁶³⁴

Misstankar om vissa begångna brott mot barn

Sekretessen inom socialtjänsten hindrar inte att nämnden lämnar uppgift om misstanke om brott till Åklagarmyndigheten eller Polismyndigheten om det misstänkta brottet riktats mot någon som inte har fyllt 18 år och det är fråga om brott som omfattas av i 3, 4 eller 6 kap. BrB (t.ex. misshandelsbrott och sexualbrott) eller lagen (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor.⁶³⁵

Sekretessen inom socialtjänsten hindrar inte heller att socialnämnden lämnar en uppgift om misstanke om brott som innefattar överlåtelse eller anskaffning till någon som inte har fyllt 18 år till Åklagarmyndigheten eller Polismyndigheten, om brottet gäller något av följande:

- överlåtelse av narkotika i strid med narkotikastrafflagen (1968:64)
- överlåtelse av dopningsmedel i strid med lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel
- icke ringa fall av olovlig försäljning eller anskaffning av alkoholdrycker enligt alkohollagen (2010:1622).⁶³⁶

Misstankar om begångna brott i övrigt

Utöver det som beskrivits tidigare finns en generell bestämmelse enligt vilken socialtjänsten kan lämna uppgifter om misstankar om begånget brott eller försök till brott av mer allvarligt slag till Åklagarmyndigheten, Polismyndigheten, Säkerhetspolisen eller någon annan myndighet som har till uppgift att ingripa mot brott. Bestämmelsen gäller om misstanken angår något av följande:

- brott för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år

⁶³⁴ Se prop. 2005/06:161 s. 88.

⁶³⁵ Se 10 kap. 21 § OSL.

⁶³⁶ Se 10 kap. 22 § OSL.

- försök till brott för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år
- försök till brott för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år, om gärningen innefattat försök till överföring av sådan allmänfarlig sjukdom som omfattas av i 1 kap. 3 § smittskyddslagen (2004:168).⁶³⁷

Om socialtjänsten är osäker på huruvida en misstanke om brott omfattas av bestämmelsen kan personalen rådgöra med polis eller åklagare. Socialtjänsten kan då redogöra för omständigheterna i avidentifierad form innan den tar ställning till om uppgifterna kan lämnas ut eller inte.⁶³⁸

Möjlighet att lämna uppgift om brott till polis

Bestämmelserna i föregående avsnitt bryter sekretessen, men innebär inte någon skyldighet för socialnämnden att lämna uppgift om misstanke om brott till åklagare eller polis. Om Åklagarmyndigheten eller Polismyndigheten begär att få uppgifter av angivet slag från socialnämnden, kan nämnden dock vara skyldig att lämna ut dessa. Enligt bestämmelser i OSL ska en myndighet på begäran av en annan myndighet lämna uppgift som den förfogar över, om inte uppgiften är sekretessbelagd eller det skulle hindra arbetets behöriga gång.⁶³⁹

Socialstyrelsen rekommenderar att en polisanmälan skyndsamt bör göras om det finns en misstanke om brott mot ett barn enligt kapitel 3, 4 eller 6 brottsbalken eller lagen med förbud mot könsstympning av kvinnor, såvida det inte strider mot barnets bästa. Om det är oklart huruvida en polisanmälan ska göras, bör polis eller åklagare konsulteras.⁶⁴⁰

Nödrätten

Utöver vad som tidigare anförts kan det också vara nödvändigt att lämna ut sekretesskyddade uppgifter för att avvärja fara för liv, hälsa eller värdefull egendom. I en sådan nödsituation är det straffritt att bryta sekretessen, vilket följer av bestämmelser om den s.k. nödrätten i 24 kap. 4 § BrB.

⁶³⁷ Se 10 kap. 23 § OSL.

⁶³⁸ Jfr prop. 2005/06:161 s 103.

⁶³⁹ Se 6 kap. 5 § OSL.

⁶⁴⁰ Se AR till Polisanmälan vid misstanke om brott SOSFS 2014:6.

Referenser

Propositioner

- Prop. 1964:10 Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om införande av brottsbalken m. m.
- Prop. 1979/80:1 Om socialtjänsten
- Prop. 1979/80:2 Med förslag till sekretesslag m.m.
- Prop. 1981/82:41 Om förundersökningsbegränsningar m.m.
- Prop. 1981/82:168 Om vårdnad och umgänge m.m.
- Prop. 1983/84:187 Om utredning av brott av barn under 15 år
- Prop. 1984/85:171 Om särskilda insatser inom socialtjänsten för ungdomar i samband med missbruk och kriminalitet m.m.
- Prop. 1986/87:112 Om anhållande och häktning, m.m.
- Prop. 1987/88:135 Om åtgärder mot unga lagöverträdare
- Prop. 1988/89:67 Om sekretessfrågor inom undervisningsväsendet m. m.
- Prop. 1989/90:28 Om vård i vissa fall av barn och ungdomar
- Prop. 1990/91:8 Om vårdnad och umgänge
- Prop. 1994/95:12 Handläggning av ungdomsmål
- Prop. 1995/96:196 Besöksinskränkningar vid viss tvångsvård, m.m.
- Prop. 1996/97:105 Kommunal samverkan
- Prop. 1996/97:124 Ändring i socialtjänstlagen
- Prop. 1997/98:96 Vissa reformer av påföljdssystemet
- Prop. 1997/98:182 Strategi för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige
- Prop. 2000/01:56 Ändringar i handläggningen av ungdomsmål m.m.
- Prop. 2001/02:111 Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m.
- Prop. 2001/02:126 Medling med anledning av brott
- Prop. 2002/03:53 Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m.
- Prop. 2005/06:161 Sekretessfrågor – Skyddade adresser, m.m.
- Prop. 2005/06:165 Ingripanden mot unga lagöverträdare
- Prop. 2006/07:129 Utveckling av den sociala barn- och ungdomsvården m.m.
- Prop. 2007/08:53 Ökade möjligheter att ingripa mot rattfylleri och sjöfylleri

Prop. 2008/09:150 Offentlighets- och sekretesslag
 Prop. 2009/10:105 Barn under 15 år som misstänks för brott
 Prop. 2009/10:142 Ett skärpt skadeståndsansvar för vårdnadshavare
 Prop. 2010/11:49 Ansvarsfördelning mellan bosättningskommun och
 vistelsekommun
 Prop. 2010/11:107 Förbättrad utslussning från sluten ungdomsvård
 Prop. 2011/12:171 Samverkan för att förebygga ungdomsbrottslighet
 Prop. 2012/13:10 Stärkt stöd och skydd för barn och unga
 Prop. 2014/15:25 Tydligare reaktioner på ungas brottslighet
 Prop. 2016/17:22 Effektiv bekämpning av marknadsmissbruk
 Prop. 2017/18:186 Inkorporering av FN:s konvention om barnets
 rättigheter
 Betänkanden/utredningar
 Ungdomsbrottsutredningens betänkande SOU 2004:122 Ingripanden
 mot unga lagöverträdare

Socialstyrelsens författningsregister

SOSFS 2014:5 Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om
 dokumentation i verksamhet som bedrivs med stöd av SoL, LVU,
 LVM och LSS
 SOSFS 2014:6 Socialstyrelsens allmänna råd om handläggning av
 ärenden som gäller barn och unga
 SOSFS 2011:9 Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om
 ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete
 SOSFS 2012:11 Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om
 socialnämndens ansvar för barn och unga i familjehem, jourhem,
 stödboende och hem för vård eller boende (denna rubrik gäller
 fr.o.m. 1 mars 2020)
 HSLF-FS 2019:30 Socialstyrelsens allmänna råd om handläggning av
 ärenden som gäller unga lagöverträdare

Riksåklagarens riktlinjer

RåR 2006:3 Riksåklagarens riktlinjer för handläggning av ungdoms-
 ärenden
 RåR 2015:1 Riksåklagarens riktlinjer gällande restriktioner och långa
 häktningstider

Barnrättskommitténs allmänna kommentarer

Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 5 *Allmänna åtgärder för genomförandet av konventionen om barnets rättigheter (artikel 4, 42 och 44.6) (CRC/GC/2003/5)*

Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 7 *Genomförandet av barnets rättigheter under tidig barndom. (CRC/C/GC/7)*

Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 12 *Barnets rätt att bli heard. (CRC/C/GC/12)*

Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 14 *Om barnets rätt att få sitt bästa satt i främsta rummet. (CRC/C/GC/14)*

Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 24 *Om barnets rättigheter i rättssystemet (CRC/C/GC/24)*

Sakregister

- anhålla s. 21, 52, 53, 56, 95, 156
- anmäla s. 30, 84, 151, 155
- arbetsplan s. 126, 130-132
- arbetsplats s. 110, 119, 126-129, 131, 152
- arbetssätt s. 36, 38,
- arrest s. 53
- avtal s. 69
- barnkonventionen s. 16-19, 21, 22-24, 37, 120, 130
- barn som får illa s. 30, 34
- barnets bästa s. 17-19, 21, 23, 33, 46, 120, 128, 155
- barnets rätt att uttrycka sina åsikter s. 17, 19
- barnets rätt till liv och utveckling s. 17, 19
- BBIC s. 11, 13, 38, 109
- behandlingsplan s. 59, 123
- belastningsregister s. 80-82, 120, 129
- beslag s. 57-58
- bevistalan s. 29, 48-49, 89
- brottsutsatt s. 29, 47, 67-68
- brottsofferfonden s. 77-78
- böter s. 55, 59, 64, 70, 72-73, 75, 77, 79, 82
- bötesstraff s. 58
- domstolsförhandling s. 51, 62-64, 106-107, 124
- drogtest s. 57
- fingeravtryck s. 57-58
- fotografi s. 57-58
- frihetsberövande s. 17, 21-22, 31, 56, 74, 97, 137, 142
- funktionsnedsättning s. 17-18, 20-21, 23, 145
- fängelse s. 21, 43-46, 50, 52, 54-55, 63-64, 70, 73, 78, 88, 92, 113, 117, 121, 137, 154-155
- förbud mot diskriminering s. 17-18
- förebyggande arbete s. 11, 26-27, 47
- förhör s. 23, 44, 53-54, 84, 91-93
- förundersökning s. 45, 50, 53, 58, 68, 80, 84, 93, 101
- förundersökningssekretess s. 93
- förutsebarhet s. 41-42
- förvar s. 53
- föräldraskapsstöd s. 27
- genomförandeplan s. 123
- god man s. 26, 146-147
- gripa s. 21, 52-54
- handledare s. 129-131
- husrannsakan s. 57-58
- huvudförhandling s. 42, 62-64, 101
- häkta, häktning s. 21, 53, 55-57, 95-98
- juridiskt biträde s. 21-22, 65
- Inspektionen för vård och omsorg s. 60

- kommunicering s. 112,
- kommunikationsstöd s. 24, 111
- kompetens s. 20, 33, 36-39, 120
- konsekvens s. 41-42
- Kriminalvården s. 31, 32-33, 45, 51-52, 57, 84, 98, 150
- kroppsbesiktning s. 57-58
- kroppsvisitation s. 57-58
- ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete s. 39
- medling s. 44, 50, 61, 66-70, 113-114, 66-71, 111
- misskötsamhet s. 42, 75-76, 134
- misstankeregister s. 79-80
- mognad s. 19-20, 41, 53, 67, 149
- normbrytande beteende s. 13, 31, 38, 85, 91, 105, 109, 138
- offentlig försvarare s. 23, 65, 69
- omhändertaga, omhändertagande s. 56, 78, 95-98, 106, 119, 121, 124, 145, 153
- omprövning s. 74
- part s. 68, 112, 147
- personskadeskydd s. 133
- personutredning s. 32, 45, 51-52
- Polismyndigheten s. 32, 34, 38, 45, 77, 79-80, 84, 113, 120, 129, 151-155
- presumtionsregeln s. 45, 47, 65, 92
- proportionalitet s. 41-42
- restriktioner s. 57, 97
- risk- och skyddsfaktorer s. 13, 31, 38, 85, 91, 105, 109, 138
- rutiner s. 34, 36-37, 89, 114
- rättegång s. 18, 22, 24, 65
- samtal s. 27, 74, 98, 107, 113, 114, 118-121, 124, 129, 145, 147-149
- samverkan s. 25, 31, 33-35, 38, 67, 102, 144, 148,
- sekretess s. 35, 44-45, 52, 91, 93, 96, 102, 106, 112, 114, 124, 129, 134, 138, 140-141
- skadestånd s. 48, 65, 69, 77-78
- skyddstillsyn s. 70, 75, 81, 117
- sluten ungdomsvård s. 28, 37, 64, 70, 73, 117, 121, 137-143
- socialt nedbrytande beteende s. 118-119, 121, 139
- standardiserad bedömningsmetod s. 86, 105-106
- straffföreläggande s. 58-59, 62, 77-80, 82
- straffmyndig s. 45, 50, 67
- straffvarning s. 51, 58-62, 66, 80, 101-102, 109, 111
- stöldgods s. 46
- särskilt anordnad verksamhet s. 73, 125, 132
- särskilt kvalificerad kontaktperson s. 71, 118-123
- särskilt ungdomshem s. 98-99, 138-139
- tolk s. 23-24, 111,
- tvångsmedel s. 57-58
- underrättas, underrättelse s. 22, 25-26, 37, 43-44, 56-57, 59, 61, 63-64, 69, 76, 84, 88, 93, 95, 113, 134-136

- undersökningsledare s. 24, 44-45, 50-51, 56, 65, 68, 84-85, 88, 93, 100-101, 108, 113, 126, 150
- ungdomskontrakt s. 42, 71-72, 75, 106-107, 124, 126, 134-135
- ungdomspåföljd s. 70
- ungdomstjänst s. 42, 64, 70-75, 81-82, 104-105, 109-111, 115, 117, 125-135
- ungdomsvård s. 37, 42, 51, 63-64, 70-75, 80-82, 104-107, 115, 117, 121-124, 126, 134-135, 137, 138-141, 145, 150
- uppdrag s. 81, 119-120, 129-130, 147
- uppföljande kontakt s. 124, 132-133
- uppgiftsskyldighet s. 52, 112, 140-141, 150
- utredning enligt 31 § LUL s. 37, 43-48, 53, 87, 88-89-90, 92
- utredning enligt 11 kap. 1 § SoL s. 84-87, 89, 91, 96-98, 100, 105
- utredningsprotokoll s. 48, 89
- varning s. 42, 59, 75-76, 134, 136
- verkställighetsplan s. 74, 140-141
- villkorlig dom s. 70, 81, 117
- våld s. 29, 68, 85
- vårdnadshavare s. 17, 22-23, 25-27, 44, 53-54, 56-57, 59, 61-62, 65, 68-69, 74, 78, 89, 100, 106-107, 110, 112-114, 118-121, 124, 127, 130, 133, 146-147, 153
- vårdplan s. 42, 71-72, 75, 106-108, 122-124, 134-135
- yttersta ansvaret s. 26
- yttrande enligt 11 § LUL s. 24, 42, 52, 60-61, 63-64, 85, 100-112, 122
- Åklagarmyndigheten s. 32, 38, 47, 49, 58, 76, 88-89, 134-136, 154-155
- åtal s. 22, 32, 45, 50-51, 56, 58-59, 62, 79-80, 82, 102, 109
- åtalsunderlåtelse s. 51, 58-59
- öppna insatser s. 71, 120
- överklaga s. 64
- övervakning s. 55, 95-96, 98-99

Socialstyrelsens allmänna råd om handläggning av ärenden som gäller unga lagöverträdare

Gemensamma författningssamlingen avseende hälso- och sjukvård, socialtjänst, läkemedel, folkhälsa m.m.

ISSN 2002-1054, Artikelnummer 2019-12-6532
Utgivare: Chefsjurist Pär Ödman, Socialstyrelsen

Socialstyrelsens allmänna råd om handläggning av ärenden som gäller unga lagöverträdare;

**HSLF-FS
2019:30**

Utkom från trycket
den 30 december 2019

beslutade den 17 december 2019.

Tillämpningsområde

I dessa allmänna råd ges rekommendationer till socialnämnden vid handläggning av ärenden enligt

- lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, LUL,
- lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU, och
- socialtjänstlagen (2001:453), SoL,

då det gäller barn och unga som är misstänkta för brott eller dömda till påföljd för brott.

Med *unga* avses i de allmänna råden personer som har fyllt 18 men inte 21 år.

Kompetens enligt 3 kap. 3 § andra stycket SoL

Den personal som handlägger ärenden som avser barn och unga som är misstänkta för brott eller dömda till påföljd för brott bör ha kunskaper i att bedöma risk- och skyddsfaktorer vad gäller normbrytande beteende.

Utredning enligt 31 § andra stycket LUL

Socialnämndens begäran hos åklagare eller polis om en utredning om brott som avser ett barn som inte har fyllt femton år bör

- göras skriftligt, och
- innehålla de skäl som ligger till grund för nämndens bedömning att en utredning behövs.

Utredning enligt 11 kap. 1 § SoL

Bedöma risk för ogynnsam utveckling

När socialnämnden gör en utredning som avser ett barn eller en ung person som är misstänkt för att ha begått brott, bör den innefatta en bedömning av om barnet eller den unge riskerar att återfalla i brott eller riskerar att utvecklas ogynnsamt i övrigt.

Om det är lämpligt, bör nämnden använda standardiserade bedömningsmetoder vid riskbedömningen.

Överväga åtgärd vid häktning

I det fall socialnämnden får information från åklagare eller polis om att ett barn riskerar att häktas, bör den överväga om det som ett alternativ till häktning t.ex. finns förutsättningar för ett omedelbart omhändertagande med stöd av 6 eller 6 a §§ lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

I det fall rätten har beslutat att häkta barnet, bör nämnden fortlöpande överväga om det finns förutsättningar för ett omhändertagande med stöd av samma lag. Nämnden bör även överväga om barnet har behov av andra åtgärder.

Erbjudande om medling enligt 5 kap. 1 c § SoL

Socialnämnden bör fråga det barn eller den unga person som är misstänkt för att ha begått brott om han eller hon samtycker till att bli kontaktad av någon från medlingsverksamheten. Frågan bör ställas om brottet är anmält till Polismyndigheten och barnet eller den unge har erkänt gärningen eller delaktighet i den, om det inte framgår att barnet eller den unge redan har samtyckt till en sådan kontakt.

När den som är misstänkt för brott är ett barn, bör nämnden, med beaktande av bestämmelserna i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), informera vårdnadshavaren om att barnet har tillfrågats om någon från medlingsverksamheten får kontakta barnet.

Yttrande enligt 11 § LUL

Utöver vad som anges i 11 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare bör ett yttrande innehålla uppgifter om

- vilka brottsmisstankar som ligger till grund för det,
- på vilket sätt de åtgärder som socialnämnden föreslår syftar till att motverka att barnet eller den unge utvecklas ogynnsamt,
- vilken inställning barnet eller den unge har till ungdomstjänst, och
- vilken inställning barnet eller den unge har till att bli kontaktad av medlingsverksamheten.

Yttrandet kan vidare innehålla uppgifter om behov av tolk, och i så fall på vilket språk, samt behov av annat kommunikationsstöd.

När åklagare eller undersökningsledare begär det eller nämnden finner det nödvändigt att yttrandet innefattar en redogörelse för barnets eller den unges personliga utveckling och levnadsomständigheter i övrigt, bör den t.ex. beskriva hans eller hennes

- familjesituation,
- sociala relationer,
- skolgång och fritid,
- hälsa,
- attityder och värderingar,
- sociala beteende,
- bruk av alkohol eller andra droger, och
- tidigare kriminalitet.

Yttrandet bör begränsas till att innehålla uppgifter som är tillräckliga, väsentliga och ändamålsenliga i förhållande till vad som kan ha betydelse för dels åklagarens beslut om huruvida åtal ska väckas eller straffvarning ska meddelas, dels för domstolens val av påföljd.

Verkställighet av ungdomstjänst enligt 5 kap. 1 b § SoL

Informera om ungdomstjänst

I det fall ett barn eller en ung person har dömts till ungdomstjänst bör socialnämnden informera barnet och dess vårdnadshavare eller den unge om

- vad ungdomstjänst innebär, och
- vikten av att följa de krav som följer av en dom på ungdomstjänst.

Ge möjlighet att framföra önskemål

Socialnämnden bör ge det barn eller den unga person som har dömts till ungdomstjänst möjlighet att framföra önskemål om

- arbetsplats eller typ av arbetsplats, och
- tidpunkt för när ungdomstjänsten ska påbörjas.

Besluta om arbetsplats

Innan socialnämnden fattar beslut om var ungdomstjänsten ska verkställas bör nämnden kontrollera att den tilltänkta arbetsplatsen bl.a. kan ge barnet eller den unge

- meningsfulla arbetsuppgifter, och
- det stöd som behövs för att utföra arbetsuppgifterna.

Nämnden bör tillsammans med barnet eller den unge göra ett besök på den tilltänkta arbetsplatsen.

Om barnet eller den unge har föreslagit en arbetsplats, bör nämnden tillmötesgå önskemålet under förutsättning att det är

- till barnets bästa, och
- förenligt med nämndens krav på ungdomstjänstplatser.

Utse handledare

Innan socialnämnden utser en handledare för barnet eller den unge bör nämnden göra en bedömning av om den tilltänkta personen är lämplig för uppdraget. Nämnden kan t.ex.

- träffa personen,
- överväga om personen ska visa upp ett utdrag ur Polismyndighetens belastningsregister, och
- efter samtycke från personen kontakta eventuella referenspersoner.

Upprätta arbetsplan

Utöver vad som anges i 5 kap. 1 d § socialtjänstförordningen (2001:937) bör en arbetsplan innehålla namn på och kontaktuppgifter till

- handledaren,
- eventuella andra kontaktpersoner på arbetsplatsen, och
- kontaktpersoner inom socialtjänsten.

Av samma paragraf i förordningen framgår det bl.a. att en arbetsplan ska innehålla uppgifter om var arbetet ska utföras samt de övriga villkor som är nödvändiga för verksamheten.

Övriga villkor kan t.ex. vara att barnet eller den unge

- håller överenskomna arbetstider,
- iakttar alkohol- och drogfrihet, och
- anmäler sjukdom eller annan frånvaro på det sätt som socialnämnden har bestämt.

Nämnden bör upprätta arbetsplanen i samförstånd med barnet eller den unge.

När planen omfattar ett barn, bör nämnden informera vårdnadshavaren om innehållet i planen med beaktande av bestämmelserna i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400).

Följa upp arbetsplanen

Socialnämnden bör ha regelbunden kontakt med barnet eller den unge och handledaren för att kontrollera att arbetsplanen följs. Nämnden

bör fortlöpande dokumentera hur barnet eller den unge sköter ungdomstjänsten.

**HSLF-FS
2019:30**

Särskilt kvalificerad kontaktperson enligt 3 kap. 6 b § andra stycket SoL och 22 § LVU

Innan socialnämnden utser en särskilt kvalificerad kontaktperson för barnet eller den unge bör nämnden försäkra sig om att den tilltänkta personen är lämplig för uppdraget och har den kompetens som behövs med utgångspunkt i uppdragets innehåll och svårighetsgrad.

Nämnden bör t.ex.

- träffa personen,
- be personen visa upp ett utdrag ur Polismyndighetens belastningsregister, och
- efter samtycke från personen kontakta eventuella referenspersoner.

Den särskilt kvalificerade kontaktpersonen bör få kontinuerligt stöd och handledning i sitt uppdrag.

Underrättelse till Åklagarmyndigheten enligt 12 kap. 8 § SoL

Socialnämnden bör underrätta Åklagarmyndigheten om barnet eller den unge som har dömts till ungdomstjänst eller ungdomsvård t.ex.

- uteblir från arbetspass vid upprepade tillfällen och utan godtagbara skäl,
- begår brott på arbetsplatsen,
- vägrar att medverka i beslutade insatser utan godtagbara skäl, eller
- inte kan genomföra utdömd ungdomstjänst eller planerade vårdinsatser, helt eller delvis, inom rimlig tid.

Åklagarmyndigheten bör även underrättas, om de beslutade insatserna inte längre står till buds.

Underrättelsen bör vara skriftlig och innehålla de uppgifter som är nödvändiga för att åklagare ska kunna ta ställning till vilka åtgärder som kan vidtas med stöd av 30 b § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare eller 32 kap. 4 § brottsbalken.

Uppföljning enligt 5 kap. 1 § SoL

Socialnämnden bör erbjuda barnet eller den unge en uppföljande kontakt i anslutning till att ungdomstjänst eller ungdomsvård avslutas.

HSLF-FS
2019:30

Dessa allmänna råd ersätter Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2008:30) om handläggning av ärenden som gäller unga lagöverträdare.

Socialstyrelsen

URBAN LINDBERG

Cecilia Molinder Berglund

HSLF-FS kan laddas ned eller beställas via
Socialstyrelsens publikationsservice
webb: www.socialstyrelsen.se/publikationer
e-post: publikationsservice@socialstyrelsen.se

Den här handboken vänder sig till dig som arbetar med barn och unga som är misstänkta för eller har begått brott. Den beskriver hur socialtjänsten ska tillämpa relevanta regelverk och är ett komplement till Socialstyrelsens allmänna råd (HSLF-FS 2019:30) om handläggning av ärenden som gäller unga lagöverträdare. Innehållet bygger framför allt på lagstiftning, uttalanden i förarbeten, Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd, tidigare domar samt beslut från Justitieombudsmannen. I boken finns också en beskrivning av rättsprocessen för barn och unga.

Barn och unga som begår brott – handbok för socialtjänsten

(artikelnr 2020 2 6577) kan beställas från

Socialstyrelsens publikationsservice

www.socialstyrelsen.se/publikationer

E post: publikationsservice@socialstyrelsen.se

Publikationen kan även laddas ner från

www.socialstyrelsen.se